

Introducing Machshava

R. Netanel Wiederblank

The <i>mitzvah</i> to Know God: Philosophy verses Mysticism	5
The Importance of Meta-halacha	6
Torah as an Instantiation of Divine Wisdom: the Mystical Perspective and that of Halachic Man	7
The Debate Concerning the Study of Philosophy: Rambam's View	10
1.6 The Debate Concerning the Study of Philosophy: The Perspective of Rambam's Opponents.....	11
How do those who Prohibit Philosophy Justify Rambam's Pursuit?.....	12
R. Kook's View that we must Embrace both the Philosophical and Mystical Traditions.....	13
Introducing <i>Morah ha-Nevuchim</i>	14
When can One Begin Studying Philosophy?.....	14
Our Ability to Understand God:.....	15
Going Too Far	17
Contradictions in <i>Moreh ha-Nevuchim</i> : How could Rambam write <i>Moreh ha-Nevuchim</i> ? How should <i>Moreh ha-Nevuchim</i> be Read?	20
How could <i>Ma'aseh Bereishit</i> Refer to Science? Rambam's Spiritual Conception of the Physical World.....	21
Appendix: Rambam on Kabbala	23
How do Kabbalists Understand Rambam?.....	23
Are there Age Restrictions on Kabbala?.....	25
Disbelief Resulting From Faulty Reasoning	25
Rambam's definition of a heretic.....	25
First Approach: <i>Nebech apikores</i>	27
<i>Tinnok she-nishba</i> :	29
Dividing the <i>Ikkarim</i>	30
Additional Problems for the first two approaches	30
Third Approach: Dividing between loss of <i>olam ha-ba</i> and exclusion from the Jewish people	31
Fourth Approach: It is his fault	31
3.6 R. Elchanan Wasserman's Variation	32
Chazon Ish	32
Thinkers who Excuse Disbelief based on Faulty Reasoning.....	33
Who was Raavad referring to when he said that there were great people who believed in a corporeal god?.....	34
The Mitzvah of Knowing God and the Goal of the Study of Philosophy	35
"To believe" or "To know".....	35
<i>Emunah</i> according to R. Chayyim Soloveitchick	36
:177 מכתב מאליהו ח"ג עמ' 177:	36
"ר' נחמן כתב שבמקום אשר שם גבולו של השכל—שם מתחילה האמונה. הלכות יסודי התורה פרק ח	36
The Importance of Proof	36
Rambam's Proofs	38
Correct understanding and certainty, even without proof.....	39
Rambam's Palace Analogy.....	40
It is not just Intellectual – Rambam's Understanding of <i>Yirmiyahu</i> 9	41
A (Reasonable) Path to Perfection.....	43
Negative Theology and the problem with divine attributes	43
I CHAPTER 50	43
CHAPTER LI	44
To the same class belongs the rejection of essential attributes in reference to God.....	44
The Implications of a Mistaken Conception of God—Is someone who believes that God is merciful a heretic?	44
The difference between halachic heresy and philosophical heresy.....	45
: (יח) תבנית כל רמש באדמה תבנית כל דגה אשר במים מתחת לארץ.....	45

Misleading statements that promote political welfare	45
4.6 Rambam's Conception of Idolatry and his view on praying to angels	46
Is "Proof" for God Still Possible?	48
Rambam's conception of what actually happened at <i>Matan Torah</i> and his understanding of how we know that the Torah is true	52
Rambam's Perspective on Expunging Innocent Heretics and the Purpose of Punishing Wrongdoers	53
Do doubts automatically classify a person as a heretic?	55
Knowing God through Kabbala	56
The Godliness in the Human Form	56
The innovation of <i>Chassidut</i>	58
The Kabbalistic Approach to the Physical World	59
Maharal's understanding of the Torah's perspective on intimacy	59
The Mitzvah of Emuna	61
Kuzari on Faith	61
Applying Kuzari in the modern world	64
.....	64
Responding to the problem of evil	64
R. Kook on <i>Emunah</i>	66
<i>Emunah P'shutah</i> and R. Schneur Zalman of Liadi	66
The Rav's approach to emuna	66
Additional approaches to Faith	67

פיהמ"ש סוף מס' ברכות

ואין מקום זה מתאים לדבר בו על הענין הזה, אלא שדרכי תמיד בכל מקום שיש איזה רמז בעניני אמונה אבאר משהו, כי חשוב אצלי להסביר יסוד מהיסודות יותר מכל דבר אחר שאני מלמד.

Even though this is not the appropriate place to discuss this matter, [I have chosen to discuss it] since any time there is an allusion to matters of faith [such as the nature of providence], I always elucidate, **for it is more important for me to explain a principle [of this nature] than any other thing that I teach.**

ספרי עקב פסקה מ"ח

...שלא תאמר למדתי הלכות די לי, תלמוד לומר כי אם שמור תשמרון את כל המצוה הזאת, כל המצוה למוד מדרש הלכות ואגדות...

...so that one should not say: "I learned halacha; that is adequate for me." For that reason it is written: "If you will assiduously keep this *mitzvah* completely ..." (*Devarim* 11:22). The phrase "this *mitzvah* completely" teaches us that one must learn *midrash*, halacha, and *aggada*.¹

מסכת אבות דרבי נתן נוסחא א פרק כט

רבי יצחק בן פנחס אומר כל מי שיש בידו מדרש (י"ג אגדא) ואין בידו הלכות לא טעם טעם של חכמה. כל מי שיש בידו הלכות ואין בידו מדרש (י"ג אגדא) לא טעם טעם של יראת חטא:

הוא היה אומר כל שיש בידו מדרש (י"ג אגדא) ואין בידו הלכות זה גבור ואינו מזויין. כל שיש בידו הלכות ואין בידו מדרש (י"ג אגדא) חלש וזיין בידו. יש בידו זה וזה גבור ומזויין:

¹ In fact, whenever Talmudic sources define what the mitzvah of *talmud Torah* encompasses it always includes *aggada*. For example, *Nedarim* (4:3), like the above source, includes mikra, midrash, halakhot and aggadot. *Sifrei* (306) includes "mikra and mishna, talmud, halakhot and haggadot." All agree that the well-rounded scholar excel at both halacha and *aggada*. Interestingly, many people feel an affinity to one over the other. While specialization within Torah is encouraged (עבודה זרה דף יט עמוד א: אין אדם לומד תורה אלא ממקום שלבו הפך) the above source warns against ignoring one genre completely.

R. Yitzchak ben Pinchas says: "Anyone how knows *midrash/aggada* but does not know halacha has not tasted the taste of wisdom. Anyone who knows halacha but does not know *midrash/aggada* has not tasted the taste of fear of sin."

He said: "Anyone who knows *midrash/aggada* but does not know halacha is like a unarmed warrior. Anyone who knows halacha but not *midrash/aggada* is like an armed weakling.

ספרי פרשת עקב מ"ט:

רצונך שתכיר את מי שאמר והיה העולם? למוד הגדה, שמתוך כך, אתה מכיר את הקדוש ברוך הוא ומדבק בדרכיו.

Do you want to know the Creator? Study *aggada*, because through this you will know God and emulating to His ways.²

הלכות תשובה פרק י

[1] דבר ידוע וברור שאין אהבת הקדוש ברוך הוא נקשרת בלבבו של אדם, עד שישגה בה תמיד כראוי ויעזב כל שבעולם חוץ ממנה כמו שצוה ואמר "בכל-לכבוד ובכל-נפש" (דברים ו,ה; דברים י,יב; דברים ל,ו): אלא גדעה שידעהו. ועל פי הדעה--על פי האהבה--אם מעט מעט, ואם הרבה הרבה. לפיכך צריך האדם ליחד עצמו להבין ולהשפיל בתקמות ותבונות המודיעין לו את קונו כפי כוח שיש באדם להבין ולהשיג, כמו שבארנו בהלכות יסודי התורה.

It is a well-known and clear matter that the love of God will not become fixed in a person's heart until he becomes fittingly obsessed with it at all times, abandoning all things in the world except for this. This was implied by the command ["Love God, your Lord,] with all your heart and all your soul" (*Devarim* 6:5).

One only can love God [as an outgrowth] of the knowledge with which he knows Him. The nature of one's love depends on the nature of one's knowledge! A small [amount of knowledge arouses] a lesser love. A greater [amount of knowledge arouses] a greater love.

Therefore, it is necessary for a person to seclude himself in order to understand and conceive wisdom and concepts that make his creator known to him according to the potential that man possesses to understand and comprehend, as we explained in *Hilchot Yesodei ha-Torah*.

הלכות יסודי התורה פרק ב³

<p>2) What is the way to love and fear God? When one contemplates the great wonders of God's works and creations and sees that they are a product of a wisdom that has no bounds or limits, he immediately will love, laud, and glorify [God] with an immense passion to know the Great Name, like David has said, "My soul thirsts for God, for the living God."</p>	<p>[ב] והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו: בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים, ויראה מהם חכמתו שאין לה ערך ולא קץ--מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול, כמו שאמר דוד "צמאה נפשי, לאלוהים--לאל חי" (תהילים מ.ב.ג.).</p>
<p>And when one thinks about these very matters, he will feel a great fear and trepidation, and he will know that he is a low and insignificant creation with hardly an iota of intelligence compared to that of God, like David has said, "When I observe Your heavens, the work of Your fingers...what is man that You are heedful of him?"</p>	<p>ב וכשמחשב בדברים האלו עצמן, מיד הוא נרתע לאחוריו, ויירא ויפחד ויידע שהוא בריה קטנה שפלה אפלה, עומד בדעת קלה מעוטה לפני תמים דעות, כמו שאמר דוד "כי אראה שמייך . . . מה אנוש כי תזכרנו" (תהילים ת.ד.ה.).</p>
<p>Bearing these things in mind, I shall explain important concepts of the Creator's work, as a guide to understanding and loving God. Concerning this love the sages said that from it one will come to</p>	<p>ג ולפי הדברים האלו אני מבאר כללים גדולים ממעשה ריבון העולמים, כדי שיהיו פתח למבין לאהוב את השם, כמו שאמרו חכמים בעניין אהבה, שמתוך כך אתה מכיר</p>

² Later we shall see numerous sources that stress the inherent value in knowing God. This *midrash* stresses its value insofar as it facilitates emulating His ways.

³ English translation by Immanuel O'Levy available at <http://www.panix.com/~jjbaker/rambam.html>

know God.

את מי שאמר והיה העולם.

הלכות יסודי התורה פרק ד

<p>12) When a man contemplates these matters and recognizes the creations – angels, spheres, Man, etc. – and sees God's wisdom in all the formations and creations, his love for God will increase, his soul will thirst, and his very essence will yearn to love God. Furthermore, he will fear on account of his lowliness, paucity, and insubstantiality when he compares himself to one of the great holy bodies, and certainly to one of the holy incorporeal forms, and he will see himself as an empty and deficient vessel, full of shame and disgrace.</p>	<p>[יב] בזמן שאדם מתבונן בדברים אלו, ומכיר כל הברואים ממלאך וגלגל ואדם וכיוצא בו, ויראה חכמתו של הקדוש ברוך הוא בכל היצורים וכל הברואים--מוסיף אהבה למקום, ותצמא נפשו ויכמה בשרו לאהוב המקום ברוך הוא; ויירא ויפחד משפלותו ודלותו וקלותו, כשיערוך עצמו לאחד מהגופות הקדושים הגדולים, וכל שכן לאחד מהצורות הטהורות הנפרדות מן הגלמים, שלא נתחברו בגולם כלל. וימצא עצמו, שהוא ככלי מלא בושא וכלימה, ריק וחסר.</p>
---	---

הקדמה לנפש החיים

...שיתקבלו דברי בקונטרס הללו להשריש יראת ה' ותורה ועבודה זכה בלב ישרי לב המבקשים דרכי ה'.

Perhaps Heaven will consider me meritorious enough that my words in these essays be accepted [by people], **so that they implant fear of God and unsullied service [of God]** to take root in the hearts/minds of those upright hearts/minds who seek God's ways.

<p>Concerning Man's Duty in the World</p> <p>The foundation of saintliness and the root of perfection in the service of God lie in a person coming to see clearly and to recognize as a truth the nature of his duty in the world and the end towards which he should direct his vision and his aspiration in all of his labors all the days of his life.</p> <p>Our sages of blessed memory have taught us that man was created for the sole purpose of rejoicing in God and deriving pleasure from the splendor of His Presence; for this is the true joy and the greatest pleasure that possibly can be found. The place where this joy truly may be experienced is the World to Come, which was created expressly to provide for it; but the path to the object of our desires is this world, as our sages of blessed memory have said (<i>Avot</i> 4:21), "This world is like a corridor to the World to Come."</p> <p>The means that lead a man to this goal are the <i>mitzvot</i> that we were commanded by God, may His Name be blessed. The place of the performance of the <i>mitzvot</i> is this world alone.⁴</p>	<p>בבאור כלל חובת האדם בעולמו</p> <p>יסוד החסידות ושרש העבודה התמימה הוא שיתברר ויתאמת אצל האדם מה חובתו בעולמו ולמה צריך שישים מבטו ומגמתו בכל אשר הוא עמל כל ימי חייו. והנה מה שהורונו חכמינו זכרונם לברכה הוא, שהאדם לא נברא אלא להתענג על ה' ולהנות מזיו שכינתו שזהו התענוג האמיתי והעידון הגדול מכל העידונים שיכולים להמצא. ומקום העידון הזה באמת הוא העולם הבא, כי הוא הנברא בהכנה המצטרפת לדבר הזה. אך הדרך כדי להגיע אל מחוז חפצנו זה, הוא זה העולם. והוא מה שאמרו זכרונם לברכה (אבות ד): העולם הזה דומה לפרוודור בפני העולם הבא. והאמצעים המגיעים את האדם לתכלית הזו, הם המצוות אשר צונו עליהן האל יתברך שמו. ומקום עשיית המצוות הוא רק העולם הזה.</p>
--	--

רמב"ם הלכות יסודי התורה פרק א הלכה א

יסוד היסודות ועמוד החכמות **לידע** שיש שם מצוי ראשון, והוא ממציא כל נמצא, וכל הנמצאים משמים וארץ ומה שביניהם לא נמצאו אלא מאמתת המצאו.

⁴ Translation adapted from www.shechem.org.

The foundation of all foundations and the pillar of wisdom is to know that there is a Primary Being Who brought into being all existence. All the beings of the heavens, the earth, and what is between them came into existence only from the truth of His being.

מעלות התורה:

ושמעתי מאחי הגאון ז"ל שורש הדבר, שבודאי ליכא למימר שלא יכנסו תחת גדר המצות רק תרי"ג מצות ולא יותר, שאם כן מבראשית ועד בא, אין בהם רק שלשה מצות, גם הרבה פרשיות שבתורה, שאין בהם שום מצוה, וזהו דבר שאין מתקבל, אלא באמת כל דבור ודבור שבתורה, שיצא מפי הגבורה, היא מצוה בפני עצמה.

I heard from my brother that a person should not think that there are only 613 mitzvot. If that were the case, then from *Bereishit* to *Bo* there would only be three *mitzvot*. Indeed there are many *parshiot* in the Torah that do not have any mitzvah—a notion which is inconceivable. Rather, every utterance in the Torah is a mitzvah in its own right.

תורת האדם שער הגמול

<p>If you ask, since there is a hidden matter anyway... why bother studying the claims (made by the various characters in the book of Iyov) and the secret that we alluded to? This is the attitude of fools who despise wisdom. For we shall benefit ourselves in the above-mentioned study by becoming wise men who know God in the manner in which he acts and in his deeds. Moreover, we shall become believers endowed with a stronger faith in him than others.</p>	<p>ואם תשאל עלינו כיון שיש ענין נעלם במשפט, ונצטרך להאמין בצדקו מצד שופט האמת יתברך ויתעלה, למה תטריח אותנו ותצוה עלינו ללמוד הטענות שפירשנו והסוד שרמזנו, ולא נשליך הכל על הסמך שנעשה בסוף שאין לפניו לא עולה ולא שכחה אלא שכל דבריו במשפט, זו טענת הכסילים מואסי חכמה, כי נועיל לעצמנו בלמוד שהזכרנו להיותנו חכמים ויודעי אלהים יתברך מדרך האל וממעשיו, ועוד נהיה מאמינים ובוטחים באמונתנו בנודע ובנעלם יותר מזולתנו.</p>
---	--

חזון איש "אמונה וביטחון" א:א:

אם האדם הוא בעל נפש, ושעתו שעת השקט, חפשי מרעבון תאוני, ועינו מרהיבה ממחזה שמים לרום, והארץ לעומק, הוא נרגש ונדדה, כי העולם נדמה לפניו כחידה סתומה, כמוסה ונפלאה, והחידה הזאת מלפפת את לבבו ומוחו, והוא כמתעלף, לא נשאר בו רוח חיים, בלתי אל החידה כל מעינו ומגמתו, ודעת פתרונה כלתה נפשו, ונבחר לו לבוא באש ובמים בשבילה, כי מה לו ולחיים, אם החיים הנעימים האלו נעלמים ממנו תכלית ההעלם, ונפשו סחרחרה ואבלה וכמה להבין סודה ולדעת שרשה והשערים ננעלו.

If a person is possessed of a most sensitive soul and it is a moment of tranquility, free of physical craving, and he scans the heights of the heavens and depths of the earth, he is overwhelmed and astounded: for the world appears as a closed secret, mysterious and wondrous. This riddle grips his mind and heart, and he feels faint, lifeless, for he is possessed by this mystery, and yearns with his entire soul to solve it. He would walk through fire and water for [this understanding]. For what is the use for life, if that pleasant life's secret is withheld from him?

The *mitzvah* to Know God: Philosophy verses Mysticism

הלכות עבודה זרה פרק א הל' ג

... והיה הדבר הולך ומתגבר בבני יעקוב ובנלוויים עליהם, ונעשת בעולם **אומה שהיא יודעת את ה'**

This concept proceeded and gathered strength among the descendants of Ya'akov and those who collected around them until there became within the world **a nation that knows God**.

- א. וַיִּדְעַתְּ הַיּוֹם, וְהִשְׁבַּתְּ אֶל-לִבְכָּךְ, כִּי ה' הוּא הָאֱלֹהִים, בְּשָׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל-הָאָרֶץ מִתַּחַת: אֵין עוֹד.⁵ (דברים ד לט)
 ב. (דה"א כח) ואתה שלמה בני דע את אלוהי אביך ועבדהו בלב שלם ובנפש חפצה, כי כל לבבות דורש ה' וגו'.
 ג. (תהילים ק) דעו כי ה' הוא האלוקים וגו'.
 ד. (שם צא) אשגבהו כי ידע שמי.
 ה. (ירמיה ט) כי אם בזאת יתהלל המתהלל, השכל וידוע אותי.

1. And you shall know, and you shall instill in your heart, that Hashem is God, in heaven above and on the earth below.
2. And Shlomo, my son, know the God of your father and serve Him with a complete heart and willful soul, because God seeks all hearts.
3. Know that Hashem is the God.
4. I [God] shall elevate him because he knows My name.
5. But let he that glorifies himself do so in this: that he understands and knows Me.

שו"ת הרמ"א סימן ז:

אבל לא אסרו ללמוד דברי החכמים וחקירתם במהות המציאות וטבעיהן כי אדרבה על ידי זה נודע גדולתו של יוצר בראשית יתברך... ואף כי למקובלים דעת אחרת בזו—אלו ואלו דברי אלקים חיים. ואף כי חכמי אומות העולם אמרו, כבר אמרו במגילה פ"ק: כל מי שאומר דבר חכמה אף באומות נקרא חכם.

But they did not prohibit studying the words of the wise and their investigations about the essence of existence and its nature; on the contrary, through them will be known the greatness of the Creator... And even though the Kabbalists have a different perspective [on the correct way to know God], both views are the words of a living God. And even though these things were said by the wise men of the nations of the world (i.e. non-Jews), it states in the first chapter of *Masechet Megilla* that anyone who says words of wisdom, even from the nations, is called a "wise man."

The Importance of Meta-halacha

ר' אברהם אבן עזרא על הפסוק בהושע ו:ג: "וַיִּדְעָה נְרִדְפָה לְדַעַת אֶת יְקִיָּק כְּשֹׁחַר נְכוֹן מוֹצְאוֹ":

שנדרפה לדעת את ה' כי זה סוד כל החכמות ובעבור זה לבדן נברא האדם רק לא יוכל לדעת את השם עד שילמד חכמות הרבה שהם כמו סולם לעלות אל זאת המעלה העליונה וטעם כשחר כי בתחילה ידע המשכיל השם יתברך במעשיו כמו השחר בצאתו ורגע אחר רגע יגדל האור עד שיראה האמת.

We should hurry to know Hashem, for this is the secret of all disciplines, and **for this reason alone man was created**. But man cannot know Hashem until he studies many disciplines, for they all are like a ladder to reach this elevated plane... One first knows Hashem via [studying] His actions...

בבא בתרא דף קל"ד ע"א

אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שלא הניח מקרא ומשנה גמרא הלכות ואגדות דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים וקלין וחמורין וגזרות שוות ותקופות וגמטריאות ומשלות כובסים ומשלות שועלים שיחת שדים ושיחת דקלים ושיחת מלאכי השרת ודבר גדול ודבר קטן **דבר גדול מעשה מרכבה ודבר קטן הויות דאביי ורבא**.⁶

⁵ R. Bachya adds that based on the verse in *Yeshaya* 44: ולא ישיב אל לבו ולא דעת ולא תבונה: we know that the phrase והשבות אל לבבך demands intellectual rigor.

⁶ This could be understood as saying that *ma'aseh merkava* is a difficult or esoteric discipline, whereas the dialectics of Abaye and Rava are easier to grasp. Rambam, however, understands it as referring to axiological importance. Not everybody agrees with this reading. In fact, Ritva (*Sukka* 28a) notes that the fact that the Talmud first lists הלכות גמרא ומשנה גמרא הלכות indicates that these fields are superior. He understands that the reason why רבא ורבא are referred to as דבר קטן is because they resulted from lack of clarity:

They said regarding R. Yochanan ben Zakkai that he studied all of Tanach, Mishnah, Talmud, halachot, *aggadot*...the great matter, and the little matter. "The great matter" refers to *ma'aseh merkava*, and "the little matter" refers to the debates of Abaye and Rava.

רמב"ם הלכות יסודי התורה פרק ד

<p>10) These matters have been discussed very briefly here and are deep matters, but not as deep as those discussed in the first two chapters. The matters discussed in the first two chapters are those relating to creation (<i>ma'aseh bereishit</i>).</p>	<p>[י] כל הדברים האלו שדיברנו בעניין זה, כמר מדלי הם; ודברים עמוקים הם, אבל אינם כעומק עניין פרק ראשון ושני. וביאור כל אלו הדברים שבפרק שלישי ורביעי, הוא הנקרא מעשה בראשית...</p>
<p>13) These four chapters have discussed the first five commandments (<i>anochi, lo yihyeh, shema yisrael, ahavat Hashem, and yirat Hashem</i>) and are what the early sages called <i>pardes</i>, as it is written (<i>Chagiga</i> 14b), "Four people went to study <i>pardes</i>, etc." Even though those four people were giants of Israel and very great sages, not all of them had the capability to understand and comprehend these matters.</p>	<p>[יג] וענייני ארבעה פרקים אלו שבחמש מצוות האלו--הם שחכמים הראשונים קוראין אותן פרדס, כמו שאמרו ארבעה נכנסו לפרדס: ואף על פי שגדולי ישראל היו וחכמים גדולים היו, לא כולם היה בהן כוח לידע ולהשיג כל הדברים על בורייין.</p>
<p>I say that it is not fitting to study <i>pardes</i> unless one first has studied what is metaphorically called "bread and meat," which is the study of what is permitted, what is forbidden, and other commandments. These matters were called "a little matter" by the sages, as they have said, "ma'aseh merkava is a great matter, whereas the debates of Abaye and Rava are a little matter." <u>Nevertheless, it still is fitting to study other commandments first, because they settle a man's mind. Furthermore, they are the great good that God gave to this world, by which we can inherit life in the World to Come. It is possible for everyone – adults, children, men, women, those of broad understanding and those of limited understanding – to know these matters.</u></p>	<p>ואני אומר שאין ראוי להיטייל בפרדס, אלא מי שנתמלא כרסו לחם ובשר; ולחם ובשר זה, הוא לידע ביאור האסור והמותר וכיוצא בהן משאר המצוות. ואף על פי שדברים אלו, דבר קטן קראו אותם חכמים, שהרי אמרו חכמים דבר גדול מעשה מרכבה, ודבר קטן הווייה דאביי ורבא; אף על פי כן, ראויין הן להקדימן: שהן מיישבין דעתו של אדם תחילה, ועוד שהן הטובה הגדולה שהשפיע הקדוש ברוך הוא ליישוב העולם הזה, כדי לנחול חיי העולם הבא. ואפשר שיידעם הכול--גדול וקטן, איש ואישה, בעל לב רחב ובעל לב קצר.</p>

Torah as an Instantiation of Divine Wisdom: the Mystical Perspective and that of Halachic Man

של"ה שער האותיות אות אל"ף - אמת ואמונה

יא. העיקר התשיעי. 'לא יחליף האל ולא ימיר דתו'. לא תחלף תורת משה רבינו ע"ה, ולא תצא תורה מעם השם יתברך זולתה, ולא יהיה בה לא תוספת ולא גרעון, לא בכתב ולא בעל פה. ועל תורת השם יתברך נאמר (דברים יג, א) 'לא תסף [עליו] ולא תגרע [ממנו]'. ומה שנאמר בירמיה סימן ל"א (ל - לא) 'הנה ימים באים נאם ה' וכתתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה, לא כברית אשר כרתי את אבותם ביום החזיקי בידם להוציאם מארץ מצרים, אשר המה הפרו את בריתי ואנכי בעלתי במם נאם ה'.... אבל יש עוד פנימיות לדבר זה. כי נודע (ראה לעיל בהקדמת תולדות אדם אות קפה והלאה). כמו שנתגשם האדם כן נתגשמה התורה, כי אילו היה האדם נשאר בכתנות אור בגן עדן, היתה התורה מובנת בענין יותר רוחני, כמו שכתב הפרדס בשער הנשמה (שער ל"א פ"ו). כי איד שייך 'לא תחרש בשור ו[ב]חמר' (דברים כב, י). וכי צריך חרישה בגן עדן, וכיוצא בזה הרבה, אלא שהיה מובן בענין רוחני, מה שנקרא שור וחמור. כן לעתיד שיחזור העולם, תפשוט התורה גשמיותה, ויתקיימו מצוותיה כפי המובן בעת ההיא, וקל להבין. אבל הכל היא זו התורה בעצמה, רק אורה יאיר ביותר, כמו שהאדם יאיר גם כן, וקל להבין.⁷⁸

דבר קטן הווייה דאביי ורבא. פי' דבר קטן הוא לגבי מעשה מרכבה שאמרנו, ולגבי הא נמי לא קרי דבר קטן לתלמוד שהרי קדמו לכולם שלא הניח מקרא משנה ותלמוד הלכות ואגדות והם יתד שהכל תלוי בו. אלא הווייה דאביי ורבא הם קושיות ותירוץין וספיקות שלהם שלא נתבררו להם מפני שלא ירדו לעומקו של תלמוד חכמים הראשונים, ולפי שהיה זה מחסרון ידיעה קרי ליה דבר קטן בחכמת המשנה אבל גדול הוא מכל שאר חכמות הגוים. וזה הפירוש אמת ונכון לכל המאמין, ולא כמו שפירשו אחרים האלקים יכפר.

⁷⁸ Radak writes:

ברית חדשה, חדושה היא שתהיה קיימת, לא תופר כמו שהופרה הברית שכרת ה' עם בני ישראל בהר סיני. והפוקדים בזה אומרים, כי הנביא ניבא על תורה חדשה שעתידיה להיות, לא כתורה [חדשה] שניתנה בהר סיני, כמו שאומר 'לא כברית אשר כרתי את אבותם', והיא התורה חדשה שחידש להם. תשובתם, הרי אמר ופירש מה היא, 'לא כברית אשר כרתי את אבותם' והם הפרו את בריתי, וזאת הברית לא יפרוה, כי אתן את תורתי בלבב, ועל לבם אכתבנה שלא תשכח מהם לעולם. וכל הענין כמו שמפרש והולך, כי לא תהיה חדוש הברית אלא קיומה. והרי אמר מלאכי הויתם הנביאים בחתימת דבריו (מלאכי ג, כב), 'זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחרב על כל ישראל חקים

<p>R. Shimon said, “Woe to the person who says that the Torah came to tell simple stories and folklore, for if this was the case, one could make a Torah that would be even better. And if Torah was meant to tell us the way of the world, the nobility have better works, so why not use theirs. Rather, all matters of Torah are elevated concepts and lofty secrets...”</p>	<p>זהר ח"ג פ' בהעלותך דף קנ"ב ע"א</p> <p>ר"ש אמר, ווי להווא ב"נ דאמר דהא אורייתא אתא לאחזאה ספורין בעלמא ומלין דהדיוטי, דאי הכי אפילו בזמנא דא אנן יכלין למעבד אורייתא במלין דהדיוטי ובשבחא יתיר מכולהו, אי לאחזאה מלה דעלמא, אפילו אינון קפסירי דעלמא (שרים ושלטונים, ד"א) אית בינייהו מלין עילאין יתיר, אי הכי נזיל אבתרייהו ונעביד מנייהו אורייתא כהאי גוונא. אלא כל מלין דאורייתא מלין עילאין אינון ורזין עילאין...</p>
<p>The Torah... when it entered this world, if it did not dress itself in the clothes of this world [i.e. the stories and human language], the world would be unable to bear it. Thus, the stories of the Torah are the clothing of the Torah. Anyone who thinks that the clothing of the Torah is the true Torah and that there is nothing deeper, may his spirit be blown, and he has no portion in the World to Come. Therefore, David said, ‘Open up my eyes and let me see the wonders of your Torah,’ namely, that which is beneath the garments of Torah.</p>	<p>אורייתא . . . כיון דנחתת להאי עלמא אי לאו דמתלבשא בהני לבושין דהאי עלמא לא יכיל עלמא למסבל. ועל דא האי ספור דאורייתא לבושא דאורייתא איהו, מאן דחשיב דהווא לבושא איהו אורייתא ממש ולא מלה אחרא, תיפח רוחיה ולא יהא ליה חולקא בעלמא דאתי. בגין כך אמר דוד (תהלים קי"ט י"ח) גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך, מה דתחות לבושא דאורייתא.</p>
<p>Come and see that there are garments that are visible to all, and the fools, upon seeing a well-dressed person, do not look further [judging the person by the clothing he is wearing]. They think that the clothing is the body of a person, and the body of a person is his soul.</p> <p>Likewise, the Torah has a body, and it is the <i>mitzvot</i> of the Torah that are called <i>gufei Torah</i>. This body is dressed in clothing, the stories of this world. The fools of the world only look at the clothing and do not consider what is beneath the clothing. Those that know more do not look at the clothing, but rather at the body beneath the clothes. The wise, servants of the Elevated King, those that stood at Har Sinai, look only at the soul of the Torah, because</p>	<p>תא חזי אית לבושא דאתחזי לכולא, ואינון טפשיין כד חמאן לבר נש בלבושא דאתחזי לון שפירא, לא מסתכלין יתיר. חשיבו דהווא לבושא גופא, חשיבותא דגופא נשמתא.</p> <p>כהאי גוונא אורייתא אית לה גופא, ואינון פקודי אורייתא דאקרון גופי תורה. האי גופא מתלבשא בלבושין דאינון ספורין דהאי עלמא. טפשיין דעלמא לא מסתכלי אלא בהווא לבושא דאיהו ספור דאורייתא, ולא ידעי יתיר ולא מסתכלי במה דאית תחות הווא לבושא. אינון דידעין יתיר לא מסתכלן בלבושא אלא בגופא דאיהו תחות הווא לבושא. חכימין עבדי דמלכא עילאה אינון דקיימו בטורא דסיני לא מסתכלי אלא בנשמתא דאיהו עיקרא דכולא אורייתא ממש, ולזמנא (ולעלמא) דאתי זמנין לאסתכלא בנשמתא דנשמתא דאורייתא.</p>

ומשפטים', וכל אותה פרשה עתידה, כמו שחתם (שם שם, כג) 'הנה אנכי שלח לכם את אליה הנביא'. הרי אתה רואה כי לא תהיה לעולם תורה חדשה, אלא אותה שנתנה בהר סיני, כמו שכתוב 'אשר צויתי אותו בחרב'.

See also Ramban (*Devarim* 30:6), who understands that it is referring to the removal of the attraction to evil in the messianic era:

רמב"ן דברים פרק ל

(1) ומל' ה' אלהיך את לבבך... כי מזמן הבריאה היתה רשות ביד האדם לעשות כרצונו צדיק או רשע, וכל זמן התורה כן, כדי שיהיה להם זכות בבחירתם בטוב ועונש ברצונם ברע. אבל לימות המשיח, תהיה הבחירה בטוב להם טבע, לא יתאוה להם הלב למה שאינו ראוי ולא יחפוץ בו כלל. והיא המילה הנזכרת כאן... וזהו מה שאמר הכתוב בירמיה (לא ל - לב), הנה ימים באים נאם ה' וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה לא כברית אשר כרתי את אבותם וגו', כי זאת הברית אשר אכרות את בית ישראל אחרי הימים ההם נתתי את תורתם בקרבם ועל לבם אכתבנה, וזהו בטול יצר הרע ועשות הלב בטבעו מעשהו הראוי. ולכך אמר עוד (שם פסוקים לב לג) והייתי להם לאלהים והמה יהיו לי לעם ולא ילמדו עוד איש את רעהו ואיש את אחיו לאמר דעו את ה' כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם, ובידוע כי יצר לב האדם רע מנעוריו וצריכים ללמד אותם, אלא שיתבטל יצרם בזמן ההוא לגמרי:

The *Gr"a* offers a similar understanding:

הל אור, כח טור ד - כט טור א: "ולעתיד יתגלה הסוד שבתוכו וזהו התורה חדשה שיתגלה לעתיד."

Nefesh ha-Chaim 4:27-8 explains that this is because full expression of the Torah's secrets could not be contained in our world as it stands.

With the world's purification, however, things will change.

<p>this is the true Torah. In the World to Come, we will see the inner soul (נשמתא דנשמתא) of the Torah.”</p>	
---	--

⁹ ¹⁰ The fourth chapter of *Tanya*

פירוש: דאורייתא, היא חכמתו ורצונו של הקדוש ברוך הוא, והקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו, כולא חד כי הוא היודע והוא המדע וכו' כמו שכתוב לעיל בשם הרמב"ם... וצמצם הקדוש ברוך הוא רצונו וחכמתו בתרי"ג מצות התורה ובהלכותיהן... בכדי שכל הנשמה או רוח ונפש שבגוף האדם תוכל להשיג בדעתה.

This means: since Torah is the wisdom and will of the Holy One, blessed be He,¹¹ it is one with His glory and essence, since He is the Knower, the Knowledge... and the Known, as explained above in ch. 2 in the name of Rambam...¹² God compressed His will and wisdom into the 613 commandments of the Torah and in their laws... in order that every *neshama*, or even the lower soul-levels of *ru'ach* and *nefesh*, situated as they are in the human body, will be able to grasp them with its intellect.¹³

“Halakhic man’s approach to reality is, at the outset, devoid of any element of transcendence” (*Halakhic Man* p. 17). Rather, halacha is the blueprint for the *ideal* world.¹⁴ R. Lichtenstein summing up R. Soloveitchik’s approach:

Torah study gives the Jew insight – as direct and profound as man is privileged to attain – into the revealed will of his Creator. **Through the study of Halakha – the immanent expression of God’s transcendent rational will – man’s knowledge of God gains depth and scope.** Further, religious study is a stimulus to the total

⁹ *Pardes Rimonim* (R. Moshe Cordevero 1522–1570) notes that this is why halacha stresses the importance of studying the weekly *parsha* without skipping any words – because even the seemingly insignificant words convey profound truths:

וזהו מן הנמנע כי וודאי דברי תורה הם משיבת נפש וראיה ממה שחוייבנו בהשלמת התורה שנים מקרא ואחד תרגום ואפילו עטרות ודיבון וזה מורה על שלימות התורה ושיש לה פנימית והעלם ורוחניות וחיות וכן פירש ר' שמעון בפרשת בעלותך (דף, קנב) וז"ל רש"א ווי להווא בר נש דאמר דהא אורייתא אתא לאחזאה ספורין בעלמא ומילין דהדיוטא. דא הכי אפילו בזמנא דא אנן יכלין למעבד אורייתא במלין דהדיוטא ושכחא יתיר מכלהו. אי לאחזאה מילי דעלמא אפלי' אינון קפסירי דעלמא אית בינייהו מלין עלאין יתיר. אי הכי נויל אבתרייהו ונעביד מנייהו אורייתא כה"ג. אלא כל מלין דאורייתא מילין עילאין אינון ורזין עילאין.

Indeed, Kabbalistic texts frequently elaborate upon the verses that seem least important. If on a level of *pshat* these verses seem insignificant, we must turn to *sod* to recognize their import. (Rambam in *Moreh ha-Nevuchim* 3:50 offers non-mystical explanations of these sorts of verses, writing: “There are in the Torah portions that include deep wisdom but have been misunderstood by many people; they require, therefore, an explanation...”

¹⁰ רמב"ן בראשית הקדמה

והטעם לכתובת התורה בלשון זה **מפני שקדמה לבריאת העולם אין צריך לומר ללידתו של משה רבינו כמו שבא לנו בקבלה שהיתה כתובה באש שחורה על גבי אש לבנה**. הנה משה כסופר המעתיק מספר קדמון וכותב ולכן כתב סתם אבל זה אמת וברור הוא שכל התורה מתחלת ספר בראשית עד לעיני כל ישראל נאמרה מפיו של הקב"ה לאזניו של משה כענין שאמר להלן (ירמיה ל"ו) מפיו יקרא אלי את כל הדברים האלה ואני כותב על הספר בדיו הודיענו תחילה ענין בריאת השמים והארץ וכל צבאם כלומר בריאת כל נברא העליונים והתחתונים א"כ כל הנאמר בנבואה ממעשה מרכבה ומעשה בראשית והמקובל בהם להכמיס תולדות עם ארבע הכתות שבתחתונים כח המחצבים וכח צמח האדמה ונפש התנועה והנפש המדברת בכלם נאמר למשה רבינו בריאתם וכחותם ומעשיהם ואפיסת הנפסדים מהם והכל נכתב בתורה בפירוש או ברמז וכבר אמרו רבותינו חמשים שערי בינה נבראו בעולם וכלם נמסרו למשה חוץ מאחד שנאמר ותחסרהו מעט מאלהים ואמרו כי בבריאת העולם חמשים שערים של בינה כאלו נאמר שיהיה בבריאת המחצב שער בינה אחד בכחו ותולדותיו ובבריאת צמח האדמה שער בינה אחד ובבריאת האילנות שער אחד ובבריאת החיות שער אחד ובבריאת העופות שער אחד וכן בבריאת השרצים ובבריאת הדגים ויעלה זה לבריאת בעלי נפש המדברת שיתבונן סוד הנפש וידע מהותה וכחה בהיכלה יגיע למ"ש גגב אדם יודע ומכיר בו נואף אדם יודע ומכיר בו נחשד על הנדה יודע ומכיר בו גדולה מכלן שמכיר בכל בעלי כשפים ומשם יעלה לגלגלים ולשמים וצבאיהם כי בכל אחד מהם שער חכמה אחד שלא כחכמתו של חבירו ומספרם ומקובל להם ע"ה שהם נ' חוץ מאחד ואפשר שיהיה השער הזה בידיעת הבורא יתב' שלא נמסר לנברא ואל תסתכל באמרם נבראו בעולם כי על הרוב ידבר והשער האחד לא נברא והמספר הזה רמז בתורה בספירת העומר ובספירות היובל כאשר אגיד בו סוד בהגיעי שם ברצון הקב"ה וכל הנמסר למשה רבינו בשערי הבינה הכל נכתב בתורה בפירוש או שרמוזה בתיבות או בגימטריאות או בצורת האותיות הכתובות כהלכתן או המשתנות בצורה כגון הלפופות והעקומות וזולתן או בקוצי האותיות ובכתריהם כמו שאמרו כשעלה משה למרום מצאו להקב"ה שהיה קושר כתרים לאותיות אמר לו אלו למא אמר לו עתיד אדם אחד לדרוש בהם תלי תלים של הלכות עד זו מנין לך א"ל הל' למשה מסיני כי הרמזים האלו לא יתבוננו אלא מפה אל פה עד משה מסיני

¹¹ I.e., the wisdom of Torah expresses God’s wisdom; its practical application and laws – e.g., whether or not a particular object is kosher – express His Will.

¹² These three aspects (knower, knowledge, known), separate and distinct in terms of human intellect, are, as they relate to God, one and the same entity: they all are Godliness.

¹³ Translation adapted from that of R. Yosef Wineberg, published and copyrighted by Kehot Publication Society, and available at http://www.chabad.org/library/tanya/tanya_cdo/aid/7883/jewish/Chapter-4.htm.

¹⁴ איש ההלכה, עמ' 28: "מהותה של ההלכה שקיבלה מאת הקב"ה היא יצירת עולם אידיאלי והכרת היחס השורר בינו למציאות על כל תופעותיה שרשיה ועיקריה".

spiritual personality. Faith can be neither profound nor enduring unless the intellect is fully and actively engaged in the quest for God.¹⁵

Thus, the study of halacha, even more than the study of *machshava*, facilitates a communion with Hashem:

When a person delves into God's Torah and reveals its inner light and splendor ... and enjoys the pleasure of creativity and innovation, **he merits communion with the Giver of the Torah. The ideal of clinging to God is realized by means of the coupling of the intellect with the Divine Idea that is embodied in rules, laws, and traditions...** However, halachic knowledge does not remain sealed off in the realm of the intellect. It bursts forth into one's existential consciousness and merges with it... The idea turns into an impassioned and arousing experience; knowledge into a divine fire; strict and exacting halachic discipline turns into a passionate love burning with a holy flame. Myriads of black letters, into which have been gathered reams of laws, explanations, questions, problems, concepts and measures, descend from the cold and placid intellect, which calmly rests on its subtle abstractions and its systematic frameworks, **to the heart full of trembling, fear, and yearning and turn into sparks of the flame of a great experience that sweeps man to his Creator.**¹⁶

The Debate Concerning the Study of Philosophy: Rambam's View

Shabbat 116a

אימא שלום דביתו דרבי אליעזר אחתיה דרבן גמליאל הואי הוה פילוסופא בשבכותיה דהוה שקיל שמא דלא מקבל שוחדא בעו לאחוכי ביה אעיילא ליה שרגא דדהבא ואזול לקמיה אמרה ליה בעינא דניפלגי לי בנכסי דבי נשי אמר להו פלוגו א"ל כתיב לן במקום ברא ברתא לא תירות א"ל מן יומא דגליתון מארעכון איתנטלית אורייתא דמשה ואיתיהיבת ספרא אחריתי וכתיב ביה ברא וברתא כחדא ירתון למחר הדר עייל ליה איהו חמרא לובא אמר להו שפילית לסיפיה דספרא וכתב ביה אנא לא למיפחת מן אורייתא דמשה אתיתי [ולא] לאוספי על אורייתא דמשה אתיתי וכתיב ביה במקום ברא ברתא לא תירות אמרה ליה נהור נהוריד כשרגא א"ל רבן גמליאל אתא חמרא ובטש לשרגא:

Menachot 64b

ת"ר כשצרו מלכי בית חשמונאי זה על זה והיה הורקנוס מבחוזן ואריסטובלוס מבפנים בכל יום ויום היו משלשלין להן דינרין בקופה ומעלין להן תמידין היה שם זקן אחד שהיה מכיר בחכמת יונית לעז להם בחכמת יונית אמר להן כל זמן שעסוקין בעבודה אין נמסרין בידכם למחר שלשלו להן דינרין בקופה והעלו להן חזיר כיון שהגיע להצי חומה נעץ צפרניו בחומה ונודעוה ארץ ישראל ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה באותה שעה אמרו ארור שיגדל חזיר וארור שילמד בנו חכמת יונית.

Menachot 99b

שאל בן דמה בן אחותו של ר' ישמעאל את ר' ישמעאל כגון אני שלמדתי כל התורה כולה מהו ללמוד **חכמת יונית** קרא עליו המקרא הזה לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה צא ובדוק שעה שאינה לא מן היום ולא מן הלילה ולמוד בה חכמת יונית.

However, these sources are equivocal.¹⁷

¹⁵ R. Joseph Soloveichik, " in *Great Jewish Thinkers of the Twentieth Century*, S. Noveck, ed. [NY, 1963], p. 290.

¹⁶ *Al Ahavat ha-Torah in Be-sod ha-Yachid ve-ha-Yachad*, ed. Pinchas Peli (Jerusalem: Orot, 1976. pp. 410-411); translated adapted from that of R. Ronnie Ziegler <http://vbm-torah.org/archive/rav/rav12.htm>.

¹⁷ Concerning the term "פילוסופא" used in the Talmud, Rashi *Shabbat* 116a translates the term as heretic (*min*); Rashi *Avoda Zara* 54a translates it as one who possesses gentile wisdom. *Aruch* explains it to mean stargazer, and *Tosafot* (*Shabbat* 116a) assert that it means a lover of wisdom or a scoffer. The context of *Shabbat* 116a depicts a philosopher as a corrupt judge who presents himself as honest. It does not necessarily indicate that all philosophers are bad.

Concerning Greek wisdom, Rashi *Menachot* 64b understands the term as referring to רמזים (hints or riddles) and not philosophy. *Tosafot Menachot* 64b, Meiri Sota 49a, Rambam (comment to Mishnah Sota 9:15), *Tashbetz* (on Avot 2:14) and Rivash (45) all draw similar conclusions and assume Greek Wisdom is a form of communication and does not refer to philosophy per say. The context of *Menachot* 64b supports this translation. See also *Shita Mekubetzet Bava Kama* 83a for three views on the meaning of the term "Greek wisdom" – hints, astrology, or philosophy.

Maharal likewise understands that the Talmud's rejection as a repudiation of משל או מליצה, but not necessarily wisdom in general:

נתיבות עולם תורה יד:

Moreh ha-Nevuchim 1:71:

Know that many branches of science relating to the correct solution of these problems once were cultivated by our forefathers but were in the course of time neglected, especially in consequence of the tyranny that barbarous nations exercised over us. Besides, speculative studies were not open to all men, as we already have stated; only the subjects taught in the Torah were accessible to all. Even the oral law, as you are well aware, originally was not committed to writing, in conformity with the rule to which our nation generally adhered, "Things which I have communicated to you orally, you must not communicate to others in writing." With reference to the law, this rule was very opportune; for while it remained in force, it averted the evils that happened subsequently, viz., great diversity of opinion, doubts as to the meaning of written words, slips of the pen, dissensions among the people, formation of new sects, and confused notions about practical subjects. The traditional teaching was in fact, according to the words of the law, entrusted to the *Sanhedrin ha-Gadol*, as we already have stated in our works on the Talmud.

Shmoneh Prakim:

"It is important to know, though, that I did not originate the ideas expressed or the explanations offered either in these chapters or in my commentary. Rather, they have been collected from the words of the sages in the *midrash*, the Talmud, and in their other works, as well as from the words of earlier and later philosophers (Jewish and non-Jewish), and from the works of many others. Accept the truth from whoever utters it."

Moreh ha-Nevuchim (3:25):

When you examine this view and that of the philosophers, taking into consideration all preceding chapters that are connected with this subject, you will find that there is no other difference of opinion as regards any portions of the universe except that the philosophers believe in the eternity of the universe and we believe in creation.

1.6 The Debate Concerning the Study of Philosophy: The Perspective of Rambam's Opponents

Brachot 28b:

ת"ר כשחלה ר' אליעזר נכנסו תלמידיו לבקרו, אמרו לו רבינו למדנו אורחות חיים ונזכה בהן לחיי העולם הבא. אמר להם הזהירו בכבוד חביריכם ומנעו בניכם מן ההגיון והושיבוכם בין ברכי תלמידי חכמים וכשאתם מתפללים דעו לפני מי אתם עומדים ובשביל כך תזכו לחיי העולם הבא.

Our Rabbis taught: when R. Eliezer fell ill, his disciples went in to visit him. They said to him: "Master, teach us the paths of life so that we may merit the life of the World to Come." He said to them: "Be solicitous for the honor of your colleagues; keep your children from *higayon* and set them between the knees of scholars; and when you pray, know before whom you are standing. In this way, you will merit the World to Come.

צל"ח (ברכות כז):

ואין סברא לומר כי אף שהחכמה היא חכמה גמורה, מכל מקום אין לו לסור מן התורה כדכתיב והגית בו יומם ולילה. ויש להביא ראיה אל סברא זאת ממסכת מנחות (צ"ט ע"ב) שאל בן דמא בן אחותו של רבי ישמעאל כגון אגי שלמדתי כל התורה כולה מהו שאלמד חכמת יוגית קרא עליו המקרא הזה לא ימוש ספר התורה הזה מפיו צא ובדוק איזה היא שעה שלא מן היום ולא מן הלילה ולמוד בה חכמת יוגית, ואם כן מוכח דחכמת יוגית אסורה ללמוד מפני שכתוב והגית בה יומם ולילה. אבל נראה דחכמת יוגית דהתם אידי חכמה שאין לה שייכות אל התורה כלל, כמו חכמה שהיא במליצה או משל וחכמה זאת אין לה שייכות כלל אל התורה וכתוב (יהושע א') והגית בו יומם ולילה, אבל החכמות לעמוד על המציאות וסדר העולם בודאי מותר ללמוד. והכי מוכח דפירוש חכמת יוגית היינו מליצה ולשון, דפרק מרובה (ב"ק פ"ב ע"ב) אמרינן באותה שעה. אמרו ארור האיש שיגדל חזרים וארור האדם שילמד את בנו חכמת יוגית של בית ר"ג התירו להם לספר בחכמת יוגית מפני שקרובים למלכות, ומדאמר לספר שמע מינה שהוא שייך אל הלשון. ומפני כי דבר זה אין בו תועלת להבין חכמת התורה ולכך אסרוה. אבל דברי חכמה אינו אסור כי החכמה הזאת היא כמו סולם לעלות בה אל חכמת התורה.

ועוד כי למה היו קודאין אותו חכמת יוגית, אם היא לעמוד על המציאות שהוא בעולם הלא החכמה הזאת היא חכמת כל אדם.

אני אומר ומה בכך שהוא שייך גם לחכמת התורה כיון שעקרו מתחלה הוקבע לחכמה החיצונית ראוי להתרחק ממנה על דרך עת לעשות לד'. ואני אומר קל וחומר אם מפני תרעומת המינין בטלו מלומר עשרת הדברות בכל יום אף שהוא מצוה רבה לזכור מעמד הר סיני בכל יום אפילו הכי בטלוהו מפני תרעומת המינין. חכמת הגיון שממשיך אחריו לימוד הפלוסופיא שמזה ממשיך מדחי אל דחי לדחות כל דת התורה קל וחומר שיש להתרחק מזה ומכל הקרוב לזה שימצא ושימצא דשימצא ולכן לעשות הרחקה יתירה מהפלוסופיא האלקית הזהיר ר"א הגדול מנעו בניכם מן ההגיון. אך כדי לחוש גם כן על התורה שידריכו בניהם בלימודים אמיתים ושלא לשגות בדרכי ההטעה שזה עקר פעולת ההגיון נתן להם עצה הגונה הושיבום בין ברכי תלמידי חכמים ומהם ישמעו אופני הלימוד בתורה וסברות הישרות ונכונות והם יורו להם הלימוד הנכון ולהרחיקם מן הפלוסופים הנזכרת אמר מנעו מן ההגיון.

ביאור הגר"א יורה דעה סימן קעט יג

והפלוסופיא הטתו ברוב לקחה לפרש הגמרא הכל בדרך הלציי ולעקור אותם מפשטן:

Philosophy, with her fair speech,¹⁸ caused Rambam to err and explain the Gemara allegorically and to uproot it from the simple understanding.

How do those who Prohibit Philosophy Justify Rambam's Pursuit?

שו"ת הריב"ש סימן מה

ואין להביא ראיה מהרמב"ם ז"ל. כי הוא למד קודם לכן כל התורה כולה בשלמות, הלכות ואגדות, תוספת, ספרא וספרי וכולי' תלמודא, בבלי וירושלמי, כמו שנראה מספר משנה תורה שחבר.

וכדי להשיב את האפיקורוס, עשה ספר המור', לסתור המופתים והראיות שהביא הפילוסוף לקיים קדמות העולם, וכן בענין ההשגחה. ולפי שהיו בזמנו הרבה מישראל נבוכים בעקרי התורה, מפני מה שלמדו מן החכמה ההיא.

ויש לומר כמש"א ז"ל (חגיגה ט"ו): על רבי מאיר: היכי גמיר תורה מפומי' דאחר וכו' והית' התשוב': רבי מאיר קרא אשכח ודרש: הט אזנך ושמע דברי חכמים, ולבך תשית לדעתי, לדעתם לא נאמר, אלא לדעתי, כלומר, שרשעים הם, ועכ"ז אמר הט אזנך. ובארו שם: הא בגדול, הא בקטן; כלומר, כשהתלמיד אדם גדול, מותר שיבור הסולת וישליך הפסולת; כמו שאמרו שם: ר"מ רמון מצא, תוכו אכל, קליפתו זרק. ולכן הביא הרמב"ם ז"ל בראש ספר המור' פסוק זה של: הט אזנך וכו'.

ועכ"ז לא נמלט הרב ז"ל מהמשך קצת אחר החכמה בקצת המופתים, כגון בבן הצרפתית ובמעמד הר סיני, ואולי לא היתה כונתו רק באשר לא יוכל להשיב האנשים ההם לגמרי מן הקצה אל הקצה. ובאר להם ענינים מעטים מן התורה בדרך מסכמת אל הפילוסופיא, וגם זה כתבו ברמז ובהעלם. גם במלאכים שנראו לאברהם אבינו ע"ה אמר שהיה במראה הנבוא'; וכבר השיב עליו הרמב"ן ז"ל בפירוש התורה שלו (בפרשת וירא).

ומעתה, ישא כל אדם קו"ח בעצמו: אם שני המלכים האלה, לא עמדו רגליהם במישור בקצת דברים, כבודם במקומם מונח; ואם היו גדולי העולם, איך נעמוד אנחנו אשר לא ראינו מאורות, לערכם. וכמה וכמה ראינו פרקו עול התפלה, נתקו מוסרות התורה והמצוה מעליהם בסבת למוד אותן חכמות. וכמ"ש רבינו האי גאון ז"ל בתשוב' שכתבתי למעל

שולחן ערוך יורה דעה סימן רמו סעיף ד

הגה: ואין לאדם ללמוד כי אם מקרא, משנה וגמרא והפוסקים הנמשכים אחריהם, ובזה יקנה העולם הזה והעולם הבא, אבל לא בלמוד שאר חכמות. (ריב"ש סימן מ"ה ותלמידי רשב"א) ומ"מ מותר ללמוד באקראי בשאר חכמות, ובלבד שלא יהיו ספרי מינים, וזהו נקרא בין החכמים טיול בפרדס. ואין לאדם לטייל בפרדס רק לאחר שמלא כריסו בשר ויין, והוא לידע איסור והיתר ודיני המצות (רמב"ם סוף מדע ס"פ ד' מהל' יסודי התורה)

A person should study only scripture, Mishnah, Gemara, halachic decisors (*poskim*), and those that follow them. Through this, a person will acquire *olam ha-zeh* and *olam ha-ba*, but a person should not study others branches of wisdom (Rivash). Nevertheless, it is permitted to study other branches of wisdom occasionally (*be-akra'i*), as long as one does not study heretical works. This study (philosophy) is what Chazal called "walking in the

¹⁸ This is an allusion to *Mishlei* 7:21, with philosophy being compared to a prostitute who diverts her victim from the path of righteousness.

orchard (*pardes*).” A person should not walk in the orchard unless he [first] fills his stomach with meat and wine,¹⁹ namely, knowledge of what is permissible and forbidden and the rules of the *mitzvot* (Rambam).

שו"ת ריב"ש סימן קנ"ז:

וגם הודעתיו, כי מורי הרב רבי פרץ הכהן ז"ל, לא היה כלל מדבר ולא מחשיב באותן הספירות. גם שמעתי מפיו, שהרב רבי שמשון מקינן ז"ל, שהיה רב גדול מכל בני דורו, וגם אני זכור ממנו ואם לא ראיתיו בעיני, והוא היה אומר: אני מתפלל לדעת זה התינוק; כלומר, להוציא מלב המקובלים, שהם מתפללים פעם לספירה אחת ופעם לספירה אחת, כפי עניין התפילה.

I already have told you that my teacher, R. Peretz ha-Kohen, did not speak of or recognize *sefirot*. I heard from him that R. Shimshon from Kinon, who was an outstanding rabbi, used to say, “I pray like a child.”²⁰ He meant to preclude the perspective of the Kabbalists, who sometimes pray to one *sefira* and sometimes pray to a different *sefira*, based on the type of prayer.

ולזה אני אומר, שאין לסמוך בדברים כאלו אלא מפי חכם מקובל, ועדיין אולי.

And about this I say that one should not rely on these things unless he hears them from a wise Kabbalist (חכם) (ועדיין אולי), and even then only maybe (מקובל).

R. Kook's View that we must Embrace both the Philosophical and Mystical Traditions

מאמרי הראיה - לאחדותו של הרמב"ם:

In our days as well as in previous generations, since the controversy over the Rambam has died down and his light has spread its rays across the Jewish horizon, his *Moreh ha-Nevuchim* also is to be considered a holy volume of Torah. And heaven forbid that we disparage it in any way. Our obligation today is not only to find some way of justifying the Rambam's words, but to delve into them and to see that the essence of his ways is that of the Torah. In Torah law, there are various aspects and differences of opinion. And we apply the dictum, "Make your ears like a spout and listen to the words of those who declare something pure as well as those who declare it impure, those who declare someone innocent as well as those who declare him guilty, those who disqualify something as well as those who approve it – because all of these opinions come from one shepherd (Moshe)" (*Chagiga* 3a). This is the case even though in practice, only one of these opinions is accepted. The same concept applies to the laws of viewpoints and articles of faith that have been posited by the sages of Israel, who are the forefathers of faith, great and holy Torah leaders. Heaven forbid that we treat them disrespectfully and conclude that any of their opinions is drawn from the secular realm, which have no place within Judaism, and in particular we are forbidden to assume such an attitude about the viewpoints of the father of Israel, who has enlightened the eyes of all generations with his Torah teachings, wisdom and holiness – Rambam. Even when it comes to his opinions that many sages of various generations take exception to, we can say only that we must accept the viewpoint that

בדורותינו וכמה דורות שלפנינו ששקטו הרוחות ושמם הצדקה של הרמב"ם פרשה את אורה על פני כל אופק היהדות, נכנס גם "המורה" בכלל ספרי קודש שהם קניני התורה, וחלילה לנו לנהוג בו מנהג של זלזול, וחובתנו היום לא רק לדון את דבריו לכף זכות, כי אם גם להתעמק בהם ולמצות את מדותיו בתור מדותיה של תורה; כמו בגופי הלכותיה של תורה ישנם פנים שונים וחילוקי דעות, ואנו נוהגים לקיים בהם את מדת התורה של עשה אזנך כאפרכסת ושמע דברי המטהרים ודברי המטמאים, דברי המזכים ודברי המחייבים, דברי הפוסלים ודברי המכשירים, מפני שכולם נתנו מרועה אחד, אע"פ שלענין ההלכה למעשה ישנה הכרעה מיוחדת לאחת מן הדעות, כך מדה זו עצמה נוהגת בהלכות הדעות והאמונות שהעלו חכמי ישראל המוחזקים לאבות האומה גדולי התורה ואנשי הקודש, חלילה לנו להקל ראש נגדם, ולהחליט על אחת מדעותיהם שהם דברים חיצוניים, ושהם נדחים מגבול ישראל, וקל וחומר שאסור לנהוג מנהג זה נגד דעותיו של אביהם של ישראל המאיר עיני הדורות בתורתו וקדושתו, רבינו הרמב"ם ז"ל. וגם באילו הדעות אשר אנו מוצאים שרבים מחכמי הדורות חולקים עליהן, יכולים אנחנו רק לומר שהננו מוכרעים מוכרעים להחזיק בהדעות שרוב גדולי ישראל נטו אליהן, אבל חס לנו להחליט על דעותיו של רבינו הגדול שהן דעות חיצוניות, חלילה! ואחרי שרבינו הרמב"ם, שתורת ד' היתה

¹⁹ Interestingly, Rama changes Rambam's "bread and meat" to "meat and wine."

²⁰ Maharshal (*Teshuvot* 98) explains this to mean that even after he had studied all of the great mystical secrets, when he prayed, he prayed like a child, meaning to say that he did not contemplate the *sefirot* while praying.

the majority of Torah leaders tend to. But heaven forbid, heaven forbid, that anyone come to the conclusion that the viewpoints of the great Rambam are foreign to the Torah!

Since Rambam, whose source of life was the Torah of God, found his heart (so faithful to God, His Torah, and His people) in these viewpoints, this itself is proof that there is nothing in them that can raise doubts in anyone's heart or to drive anyone away from the holiness of the Torah and of Israel. What counts in this matter is a person's spiritual state and his grasp of spiritual imagery, for each individual has his own nature. And so, [deciding what to study] must be dealt with on an individual basis.

מקור חייו, מצא את לבבו נאמן לד' ולתורתו ועמו באלה הדעות, הלא זה הדבר בעצמו הוא הצד המכריע, שאין בהן דבר שיוכל להטיל טינא בלב או לדחות את מי שהוא מקדושת התורה וקדושת ישראל. וההכרעה בזה היא נתונה לפי המצב הנפשי ותפיסת הציורים הרוחניים של כל אחד לפי תכונתו והכל לפי מה שהוא אדם.

Introducing *Morah ha-Nevuchim*

When can One Begin Studying Philosophy?

הלכות יסודי התורה פרק ב

<p>12) The early sages commanded us not to discuss these topics with more than one person, and that person should be wise and capable of independent extrapolation. When teaching someone these topics, one teaches him first what is contained in the beginning of these chapters in small quantities, and he should be able to deduce further details on his own.</p>	<p>[יב] ציוו חכמים הראשונים שלא לדרוש בדברים אלו אלא לאיש אחד בלבד, והוא שיהיה חכם ומבין מדעתו. ואחר כך מוסרין לו ראשי הפרקים, ומודיעין אותו שמץ מן הדבר; והוא מבין מדעתו, ויודע סוף הדבר ועומקו.</p>
<p>These matters are extremely deep in nature, and not everyone can understand them... These matters should be yours alone and not taught publicly...</p>	<p>ודברים אלו דברים עמוקים הם עד למאוד, ואין כל דעת ודעת ראיה לסובלן. ועליהן אמר שלמה בחכמתו דרך משל, "כבשים ללבושך" (משלי כז, כו); כך אמרו חכמים בפירוש משל זה, דברים שהן כבשונו של עולם יהיו ללבושך, כלומר לך לבדך, ואל תדרוש אותן ברבים. ועליהם אמר "יהיו לך, לבדך; ואין לזרים, איתך" (משלי ה, ז). ועליהן אמר "דבש וחלב תחת לשונך" (שיר השירים ד, יא); כך פירשו חכמים הראשונים, דברים שהן כדבש וחלב, יהיו תחת לשונך.</p>

Chapter 4

<p>10) These matters have been discussed very briefly here and are deep matters, but not as deep as those discussed in the first two chapters. The matters discussed in the first two chapters are those relating to creation (<i>ma'aseh bereishit</i>). The early sages commanded us not to discuss these matters in public either, but with a single person one may talk about them, and one may teach them to a single person.</p>	<p>[י] כל הדברים האלו שדיברנו בעניין זה, כמר מדלי הם; ודברים עמוקים הם, אבל אינם כעומק עניין פרק ראשון ושני. וביאור כל אלו הדברים שבפרק שלישי ורביעי, הוא הנקרא מעשה בראשית. וכך ציוו חכמים הראשונים, שאין דורשין גם בדברים האלו ברבים, אלא לאדם אחד בלבד מודיעים דברים אלו ומלמדין אותו.</p>
<p>11) What is the difference between mystical and esoteric speculation and these matters? The former is never discussed with even a single person,</p>	<p>[יא] ומה בין עניין מעשה מרכבה לעניין מעשה בראשית-שעניין מעשה מרכבה, אפילו לאחד אין דורשין בו, אלא</p>

<p>unless that person is wise and capable of independent extrapolation, and even then one does not discuss it too deeply. Creation may be discussed with any single person, even if his intellect is such that he will not understand it, and one may tell him as much as he is capable of understanding. These matters are not discussed amongst many people, for the reason that not everybody is of an intellectual level that will enable him to understand these matters.</p>	<p>אם כן היה חכם ומבין מדעתו, נותנין לו ראשי הפרקים; ועניין מעשה בראשית, מלמדין אותו ליחיד, אף על פי שאינו מבין אותו מדעתו, ומודיעין אותו כל שיכול לידע מדברים אלו. ולמה אין מלמדין אותו ברבים, לפי שאין כל אדם יש לו דעת רחבה להשיג פירוש וביאור כל הדברים על בוריין.</p>
<p>13) These four chapters have discussed the first five commandments (<i>anochi, lo yihyeh, shema yisrael, ahavat Hashem, and yirat Hashem</i>) and are what the early sages called <i>pardes</i>, as it is written (<i>Chagiga 14b</i>), "Four people went to study <i>pardes</i>, etc." Even though those four people were giants of Israel and very great sages, not all of them had the capability to understand and comprehend these matters.</p>	<p>[יג] וענייני ארבעה פרקים אלו שבחמש מצוות האלו--הם שחכמים הראשונים קוראין אותן פרדס, כמו שאמרו ארבעה נכנסו לפרדס: ואף על פי שגדולי ישראל היו וחכמים גדולים היו, לא כולם היה בהן כוח לידע ולהשיג כל הדברים על בוריין.</p>
<p>I say that it is not fitting to study <i>pardes</i> unless one first has studied what is metaphorically called "bread and meat," which is the study of what is permitted, what is forbidden, and other commandments. These matters were called "a little matter" by the sages, as they have said, "<i>ma'aseh merkava</i> is a great matter, whereas the debates of Abaye and Rava are a little matter." Nevertheless, it still is fitting to study other commandments first, because they settle a man's mind. Furthermore, they are the great good that God gave to this world, by which we can inherit life in the World to Come. It is possible for everyone – adults, children, men, women, those of broad understanding and those of limited understanding – to know these matters.</p>	<p>ואני אומר שאין ראוי להיטייל בפרדס, אלא מי שנתמלא כרסו לחם ובשר; ולחם ובשר זה, הוא לידע ביאור האסור והמותר וכיצא בהן משאר המצוות. ואף על פי שדברים אלו, דבר קטן קראו אותם חכמים, שהרי אמרו חכמים דבר גדול מעשה מרכבה, ודבר קטן הווייה דאביי ורבא; אף על פי כן, ראויין הן להקדימן: שהן מיישבין דעתו של אדם תחילה, ועוד שהן הטובה הגדולה שהשפיע הקדוש ברוך הוא ליישוב העולם הזה, כדי לנחול חיי העולם הבא. ואפשר שיידעם הכול-- גדול וקטן, איש ואישה, בעל לב רחב ובעל לב קצר.</p>

Our Ability to Understand God:

הל' יסודי התורה פ"א הלכה י

מהו זה שביקש משה רבינו להשיג כשאמר הראני נא את כבודך, ביקש לידע אמיתת המצאו של הקדוש ב"ה עד שיהיה ידוע בלבו כמו ידיעת אחד מן האנשים שראה פניו ונחזקה צורתו בלבו שנמצא אותו האיש נפרד בדעתו משאר האנשים, כך ביקש משה רבינו להיות מציאות הקב"ה נפרדת בלבו משאר הנמצאים עד שידע אמתת המצאו כאשר היא, והשיבו ברוך הוא שאין כח בדעת האדם החי שהוא מחובר מגוף ונפש להשיג אמיתת דבר זה על בוריו, והודיעו ברוך הוא מה שלא ידע אדם לפניו ולא ידע לאחריו, עד שהשיג מאמיתת המצאו דבר שנפרד הקב"ה בדעתו משאר הנמצאים, כמו שיפרד אחד מן האנשים שראה אחוריו והשיג כל גופו ומלבושו בדעתו משאר גופי האנשים, ועל דבר זה רמז הכתוב ואמר וראית את אחורי ופני לא יראו.

What did Moshe, our teacher, want to comprehend when he requested: "Please show me Your glory" (*Shemot* 33:18)? He asked to know the truth of the existence of the Holy One, blessed be He, to the extent that it could be internalized within his mind, as one knows a particular person whose face he saw and whose image has been engraved within his heart. Thus, this person's [identity] is distinguished within one's mind from [that of] other men. Similarly, Moshe, our teacher, asked that the existence of the Holy One, blessed be He, be distinguished in his mind from the existence of other entities, to the extent that he would know the truth of His existence as it is [in its own right].

He, blessed be He, replied to him that it is not within the potential of a living man, [a creature of] body and soul, to comprehend this matter in its entirety. [Nevertheless,] He, blessed be He, revealed [to Moshe] matters that no other man had known before him – nor would ever know afterward – until he was able to comprehend [enough] from the truth of His existence for the Holy One, blessed be He, to be distinguished in his mind from other

entities, as a person is distinguished from other men when one sees his back and knows the structure of his body and [the manner in which] he is clothed.

This is alluded to by the verse, “You shall see My back, but you shall not see My face” (*Shemot* 33:23).

ספר חובות הלבבות שער א - שער היחוד פרק י

וכיון שהגענו עד הנה מדברינו, אין צורך לבאר הענין הזה יותר, מפני שאנו חייבין לרהות ולירא ולהזהר ממנו

Now that we have reached this point in our attempt to understand the divine, there is no need to explain the matter further, for we have to fear Him.

שמות רבה (וילנא) פרשת שמות פרשה ג

ו ויאמר אלהים אל משה, אמר רבי אבא בר ממל אמר ליה הקב"ה למשה שמי אתה מבקש לידע, לפי מעשי אני נקרא פעמים שאני נקרא באל שדי, בצבאות, באלהים, בה', כשאני דן את הבריות אני נקרא אלהים, וכשאני עושה מלחמה ברשעים אני נקרא צבאות, וכשאני תולה על חטאיו של אדם אני נקרא אל שדי, וכשאני מרחם על עולמי אני נקרא ה'.

God said to Moshe, “You request to know My name? I am known by My actions: sometime I am called *Keil Shakkai*, sometimes *Tzevakot*, sometimes *Elokim*, sometimes the tetragrammaton. When I judge humanity, I am called *Elokim*. When I wage war against the wicked, I am called *Tzevakot*. When I withhold due punishment, I am called *Keil Shakkai*. And when I have mercy on my world, I am called by the Tetragrammaton.

נפש החיים שער ב פרק ב

אמנם ענין הברכה לו ית"ש. אין הכוונה לעצמות אדון יחיד ב"ה כביכול. חלילה וחלילה. כי הוא מרומם מעל כל ברכה. אבל הענין כמ"ש בזו' דקב"ה סחים וגליא. כי עצמות א"ס ב"ה סתים מכל סתימין ואין לכנותו ח"ו בשום שם כלל אפילו בשם הוי"ה ב"ה ואפ"ל בקוצו של יו"ד דב"ל.

(ואף גם מה שבזו"הק מכנהו ית' בשם אין סוף איננו כנוי עליו ית"ש אלא הכוונה על השגתנו אותו מצד כחות הנשפעים מאתו בהתחברותו ברצונו להעולמות. ולזאת כנוהו א"ס ולא אין ראשית. כי באמת מצד עצמותו ית"ש אין לו לא סוף ולא ראשית. רק מצד השגתנו כחותיו ית'. הלא כל השגתנו הוא רק ראשית. אבל אין סוף להגיע בהשגה להשיג את כחותיו ית' הנשפעים)

ומה שמושג אצלנו קצת ואנו מכנים ומתארים כמה תארים ושמות וכנויים ומדות. כמו שמצינום בתורה ובכל מטבע התפלה. כולם הם רק מצד התחברותו יתברך אל העולמות והכחות מעת הבריאה...

However, the idea of blessing Him (blessed be His name) is not [aimed] towards the **Essence** (so to speak) of the One Master (blessed is He) – never! never! – for He is far, far above any blessing. Rather, the idea is as is stated in *Zohar* (*Parshat Emor* 98 and in other places) that the Holy One (blessed be He) is [both] revealed and hidden. For the Essence of the *Ein Sof* (blessed is He) is the most hidden of the hidden and cannot be assigned any name at all, not even the tetragrammaton (blessed is He), nor even to the top thorn of its letter *yud*.

(And although *Zohar* refers to Him [blessed be He] with the name *Ein Sof*, it is not a descriptive name for Him [blessed be His name]. Rather, the intention is relative to how we perceive Him, from the perspective of the forces that are affected by Him via his purposeful relationship with the worlds. And for this reason, He is referred to as “*Ein Sof*” [without end] and not “*Ein Reishit*” [without beginning], for in truth, from the perspective of His Essence [blessed be His name], He has no end and no beginning; [it is] only from our perspective of His powers [blessed be He]. It is that all of our understanding is just a beginning, but there is no final destination at which we can arrive with an understanding of His powers [blessed be His name] that influence [the world].)

And what we are able to grasp to some small degree and can name and describe with a number of: 1. names that are physically descriptive, 2. names that are descriptive of a relationship, 3. names that describe behavioral qualities, and 4. names that describe personality qualities, as we have encountered in the Torah and in the various expressions of prayer; **all of them only are from the perspective of His (blessed be He) relationship with the worlds and the powers from the moment of the creation, to set them up, to sustain them, and to control them according to His will (blessed be His name)...**

Moreh ha-Nevuchim 1:58²¹

Praised be He who, at the moment that the minds glance at His essence, their understanding turns faulty. At the moment of glancing at the necessary correlation between His will and His actions, knowledge turns into ignorance. When the tongues attempt to exalt Him with attributes, all verbosity turns into ineptitude and faultiness.

Moreh ha-Nevuchim 1:59

All the philosophers say: we are dazzled by His beauty, and He is hidden from us because of the intensity with which He becomes manifest, just as the sun is hidden to the eyes that are too weak to apprehend it...The most apt phrase concerning this subject is the dictum found in *Tehillim* (65:2): **“To You silence is praise”** (לך דומייה) (תהילה), which is interpreted to mean that silence with regards to You is praise. This is a very profound observation. For whatever was intended to have been expressed by way of exaltation and praise of Him will be found faulty when applied to Him, sensing that the praise is somehow wanting. Accordingly, silence and limiting oneself to the apprehensions of the intellects are more appropriate – just as the perfect ones have enjoined when they said, “Meditate with your heart upon your bed and be silent, *selah*” (*Tehillim* 4:5).

Chagiga (11b):

כל המסתכל בארבעה דברים רתוי לו כאילו לא בא לעולם מה למעלה מה למטה מה לפניו ומה לאחור.

Anyone who speculates upon four things, a pity for him! He is as though he had not come into the world: 1. What is above, 2. What is beneath, 3. What is before, 4. What is after.

רמח"ל, דעת תבונות, אות מו

מה שצריכים אנו להאמין בזה הוא, כי הוא יתברך שמו, מציאותו נודע לנו ודאי שהוא מוכרח מעצמו, אך מהותו אי אפשר לנו להשיגו כלל ועיקר; ולא עוד, אלא שכבר אסור לנו איסור עולם להיכנס בחקירה זאת. וכבר אמרו חכמים, "המסתכל בארבעה דברים ראוי לו שלא בא לעולם."

Going Too Far

בן סירא, תלמוד הבבלי, חגיגה י"ג

במופלא ממך אל תדרוש ובמכוסה ממך אל תחקור

Do not expound upon that which is beyond you, and do not investigate that which is hidden from you.

Moreh ha-Nevuchim 1:32

You must consider when reading this treatise that cognitive perception, because connected with matter, is subject to conditions similar to those to which physical perception is subject. That is to say, if your eye looks around, you can perceive all that is within the range of your vision; if, however, you overstrain your eye,

²¹ Adapted from the S. Pines translation (Chicago: University of Chicago Press, 1963)

exerting it too much by attempting to see an object that is too distant for your eye, or to examine writings or engravings too small for your sight, and forcing it to obtain a correct perception of them, you will not only weaken your sight with regard to that particular object, but also for those things that you otherwise are able to perceive – your eye will have become too weak to perceive what you were able to see before you exerted yourself and exceeded the limits of your vision.

The same is the case with the speculative faculties... If you admit the doubt and do not persuade yourself to believe that there is a proof for things that cannot be demonstrated...or attempt to perceive things that are beyond your perception, then you have attained the highest degree of human perfection...

חגיגה יד, ב

ת"ר ארבעה נכנסו בפרדס ואלו הן בן עזאי ובן זומא אחר ורבי עקיבא. אמר להם ר"ע כשאתם מגיעין אצל אבני שיש טהור אל תאמרו מים מים משום שנאמר (תהילים קא) דובר שקרים לא יכון לנגד עיני בן עזאי הציץ ומת, עליו הכתוב אומר (תהילים קטז) יקר בעיני ה' המותה לחסידיו. בן זומא הציץ ונפגע, ועליו הכתוב אומר (משלי כה) דבש מצאת אכול דיך פן תשבענו והקאתו. אחר קיצץ בנטיעות. רבי עקיבא יצא בשלום.

Our Rabbis taught: four entered *pardes*: ben Azzai, ben Zoma, *Acheir*, and R. Akiva... ben Azzai peered [where he was not meant to] and died... ben Zoma peered and was damaged... *Acheir* became a heretic, and R. Akiva emerged in peace.

Rambam writes:

[If you respect your limits] then you are like R. Akiva, who “entered in peace [the study of these theological problems], and came out in peace.” If, on the other hand, you attempt to exceed the limit of your intellectual power... you will be like Elisha [*Acheir*]; you not only will fail to become perfect, but also will become exceedingly imperfect. Ideas founded on mere imagination will prevail over you...

Rambam notes the Talmud’s comparison to honey.

In comparing knowledge to food (as we observed in chap. 30), the author of *Mishlei* mentions the sweetest food, namely, honey, which has the further property of irritating the stomach and causing sickness. He thus fully describes the nature of knowledge. Though great, excellent, noble, and perfect, it is injurious if not kept within bounds or not guarded properly; it is like honey, which gives nourishment and is pleasant when eaten in moderation but is totally thrown away when eaten immoderately.

In light of this grave danger, one might conclude that the study of philosophy should be shunned. Rambam warns against the folly of such a conclusion:

It was not the object of the prophets and our sages in these utterances to close the gate of investigation entirely and to prevent the mind from comprehending what is within its reach, as is imagined by simple and idle people... The whole object of the prophets and the sages was to declare that a limit is set to human reason where it must halt.

אמונות ודעות, הקדמה, ד"ה ואנחנו עתה

ואם יאמר אומר הנה חכמי ישראל הזהירו מזה, ובלבד העיון בתחלת הזמן ותחלת המקום, כאמרם כל המסתכל בארבעה דברים ראוי לו כאלו לא בא לעולם - מה למעלה מה למטה, מה לפניו מה לאחור, נאמר ונעזר באלקים כי העיון האמתי לא יתכן שימנעוהו ממנו, ויוצרו כבר צוה בו עם ההגדה הנאמנת, כאמרו (ישעיהו ט, כא) הלא תדעו הלא תשמעו הלא הוגד מראש לכם הלא הבינותם מוסדות הארץ...

If one will say: “The sages warned us against this, especially about investigating the beginning of time and space, as they said: ‘Anyone who speculates upon four things, a pity for him’”... it is inconceivable that they forbade true speculation, as our Creator already has commanded [that we engage in] it, as the verse states: “Do you not know? Have you not heard? Has it not been told to you from the outset? Have you not understood the foundations of the earth?” (*Yeshaya* 9:21).

אבות, ב', ט"ז

לא עליך המלאכה לגמור ולא אתה בן חורין להבטל ממנה

It is not your responsibility to finish the work, but you are not free to neglect it.

הלכות עבודה זרה פרק ב

<p>This matter is what the Torah warned us against when it said, "And in case you look to the skies, and when you see the sun, the moon, the stars, and all the host of heaven, and you be misled to worship them, etc." This means, "In case your judgment wanders and you think that it is they who control the world, and that Hashem the whole world to them to live and exist in, and that they are not spoiled by the ways of the world," and then one will think that it is fitting to bow down to them and to worship them. We have received commandments concerning this matter when it says, "Be careful that your judgment is not deluded, etc." That is to say that one should not be led to deviate by one's thoughts and think of the idols as a go-between between oneself and God.</p>	<p>ב ועניין זה, הוא שהזהירה עליו תורה ואמרה "ופן תישא עיניך השמימה, וראית את השמש ואת הירח ואת הכוכבים . . . אשר חלק ה' אלוהיך, אותם, לכול העמים" (דברים ד, ט): כלומר שמה תשוט בעין ליבך ותראה שאלו הם המנהיגים את העולם, והם שחלק ה' אותם לכל העמים להיותם חיים והווים ונפסדים כמנהגו של עולם; ותאמר שראוי להשתחוות להן, ולעובדן. ובעניין זה ציווה ואמר "הישמרו לכם, פן יפתה לבבכם" (דברים יא, טז)--כלומר שלא תטעו בהרהורי הלב לעבוד אלו, להיותם סרסור ביניכם ובין הבורא.</p>
<p>2) Idolaters wrote many books about their worship: what the main part of their worship is, how it is done, and what the related laws are. God commanded us not to read such books at all and not to think about them or any connected matter at all. Even to look at a figure is forbidden, as it is written, "Do not turn to idols." Concerning this matter it says, "...and do not inquire about their gods by saying, 'How did these nations serve their gods?'" i.e. do not inquire about the method of worship even if one will not worship, because this causes one to worship and to do as they do, for it is written, "I will do the same myself."</p> <p>3) All of these transgressions [mentioned so far] are in the same category, namely, that of not turning to idolatry. Anyone who does turn to idolatry and performs the associated acts of worship should be flogged.</p>	<p>[ב] ספרים רבים חיברו עובדי עבודה זרה בעבודתה, היאך עיקר עבודתה ומה משפטה ומעשיה. ציוונו הקדוש ברוך הוא, שלא לקרות באותן הספרים כלל, ולא נהרהר בה, ולא בדבר מדבריה. ואפילו להסתכל בדמות הצורה--אסור, שנאמר "אל תפנו, אל האילים" (ויקרא יט, ד). ובעניין זה נאמר "ופן תדרוש לאלוהיהם לאמור, איכה יעבדו" (דברים יב, ג)--שלא תשאל על דרך עבודתה היאך היא, ואף על פי שאין אתה עובד: שדבר זה גורם לך להיפנות אחריה ולעשות כמו שהן עושין, שנאמר "ואעשה כן, גם אני" (שם).</p> <p>[ג] וכל הלאוין הללו בעניין אחד הן, והוא שלא ייפנה אחר עבודה זרה; וכל הנפנה אחריה בדרך שהוא עושה בו מעשה, הרי זה לוקה.</p>
<p><u>It is not just turning to idolatry in thought that is forbidden; we also are warned not to consider any thoughts that may lead to uprooting any of the Torah's principles. We are warned not to think in this way, turn our attention to it, or allow ourselves to become confused by following the [incorrect] impulses of our hearts. This is because a man's reasoning is limited, and not all ways of thinking can attain the truth of the creation [and Creator], and if a man is pulled by his impulsive thoughts, he will destroy the world because of the limitations of his mind [by spreading such opinions amongst others].</u></p>	<p>ולא עבודה זרה בלבד הוא שאסור להיפנות אחריה במחשבה, אלא כל מחשבה שגורמת לו לאדם לעקור עיקר מעיקרי התורה--מוזהרין אנו שלא להעלותה על ליבנו, ולא נסיה דעתנו לכך ונחשוב ונימשך אחר הרהורי הלב: מפני שדעתו של אדם קצרה, ולא כל הדעות יכולות להשיג האמת על בוריינו; ואם יימשך כל אדם אחר מחשבות ליבו, נמצא מחריב את העולם לפי קוצר דעתו.</p>

<p>What does this mean? Sometimes he will adopt idolatry, and sometimes he will consider the oneness of the Creator – whether He exists or not, what is in heaven and beneath the ground, what existed before the world was created and what will be after it. Sometimes he will contemplate whether the prophecies are true or not, and sometimes he will contemplate whether the Torah is heavenly [in origin] or not, and he will not know the principles necessary to know the truth, and he will become a heretic.</p>	<p>ה כיצד: פעמים יתור אחר עבודה זרה; ופעמים יחשוב בייחוד הבורא, שמא הוא שמא אינו, מה למעלה מה למטה, מה לפניו מה לאחור; ופעמים בנבואה, שמא היא אמת שמא אינה; ופעמים בתורה, שמא היא מן השמיים שמא אינה. ואינו יודע המידות שידון בהן עד שיידע האמת על בוריו, ונמצא יוצא לידי מינות.</p>
<p>The Torah warned us against this by saying, "...and you shall not follow your impulses and what you see, which lead you astray;" that is to say, not to be attracted by one's limited mind, which will prevent him from attaining the truth. The sages said that the words, "your impulses" refer to heresy, and the words, "what you see" refer to adultery. Even though this sin [of following incorrect impulses] can cause a person to be cut off from the World To Come, it does not carry a penalty of corporal punishment.</p>	<p>ו ועל עניין זה הזהירה תורה, ונאמר בה "ולא תתורו אחרי לבבכם, ואחרי עיניכם, אשר אתם זונים, אחריהם" (במדבר טו, לט)--כלומר לא יימשך כל אחד מכם אחר דעתו הקצרה, וידמה שמחשבתו משגת האמת. כך אמרו חכמים, "אחרי לבבכם", זו מינות; "ואחרי עיניכם", זו זנות. ולא זו, אף על פי שהוא גורם לאדם לטורדו מן העולם הבא, אין בו מלקות.</p>

Contradictions in *Moreh ha-Nevuchim*: How could Rambam write *Moreh ha-Nevuchim*? How should *Moreh ha-Nevuchim* be Read?

“Directions for the Study of this Work”:

“But I rely on two precedents: first, to similar cases our sages applied the verse, “It is time to do something in honor of Hashem, for they have voided your Torah” (*Tehillim* 69:126).”

“Secondly, they have said, ‘Let all of your acts be guided by pure intentions’ (*Avot* 2:7).²² On these two principles I relied while composing some parts of this work.”

Lastly, when I have a difficult subject before me – when I find the road narrow, and can see no other way of teaching a well-established truth except by pleasing one intelligent man and displeasing ten thousand fools – I prefer to address myself to the one man and to take no notice whatever of the condemnation of the multitude. I prefer to extricate that intelligent man from his embarrassment and show him the cause of his perplexity so that he may attain perfection and be at peace.

Therefore, Hashem commenced the Torah with the description of creation, that is, with physical science; the subject being on the one hand most weighty and important, and on the other hand our means of fully comprehending those great problems being limited. He described those profound truths, which His Divine Wisdom found it necessary to communicate to us, in allegorical, figurative, and metaphorical language. Our sages have said (*midrash on Bereishit* 1:1), “It is impossible to give a full account of creation to man. Therefore, scripture simply tells us, ‘In the beginning, God created the heavens and the earth.’” Thus, they have suggested that this subject is a deep mystery, and in the words of Shlomo, “Far off and exceedingly deep, who can find it

²² In *Iggeret Teiman*, Rambam justifies R. Sa’adya Gaon’s prediction of the *keitz* (the time of *moshiach*’s arrival), despite the restriction against doing so, on similar grounds:

As for R. Sa’adya’s messianic calculations, there are extenuating circumstances for them, though he knew they were disallowed. For the Jews of his time were perplexed and misguided. The divine religion might have disappeared had he not encouraged the pusillanimous and diffused, disseminated, and propagated by word of mouth and pen a knowledge of the Torah’s underlying principles. He believed, in all earnestness, that by means of the messianic calculations, he would inspire the masses with hope for the truth. **Verily, all his deeds were for the sake of heaven. Consequently, in view of the probity of his motives, which we have disclosed, one must not decry him for his messianic computations**

out?” (*Kohelet* 7:24). It has been treated in metaphors in order that the uneducated may comprehend it according to the measure of their faculties and the feebleness of their apprehension, while educated persons may take it in a different sense...

Later in the introduction, Rambam adds another factor (in the section “on method”). Rambam writes that there are seven types of contradictions that are found in literary works. These seven can be further divided into two classes; the first class (1-4) consists of apparent contradictions that stem from a misunderstanding of the author’s intent.²³

The second class (5-7) consists of real contradictions. Sometimes these exist because the contradiction escaped the notice of the author (6), but other times these contradictions are intentional (5 and 7).²⁴ Rambam writes that in his treatise, the only contradictions are the result of design (5 and 7). Why would an author intentionally insert a contradiction? He may have educational reasons – things must be taught in steps (5) – while at other times he may be trying to obscure his true intention due to the prohibition of teaching esoteric wisdom to the public (7).²⁵ How does inserting contradictions help circumvent this proscription? Presumably, an unprepared reader will dismiss the writer as unintelligent for having included contradictory statements, while the qualified student will recognize the contradiction and intuit the author’s true intent. Rambam’s solution thereby ensures that only appropriate students derive knowledge from the work.²⁶

How could *Ma’aseh Bereishit* Refer to Science? Rambam’s Spiritual Conception of the Physical World

Yesodei ha-Torah 2:9:

כל הכוכבים והגלגלים כולן בעלי נפש ודעה והשכל הם והם חיים ועומדים ומכירין את מי שאמר והיה העולם כל אחד ואחד לפי גדלו ולפי מעלתו משבחים ומפארים ליוצרים כמו המלאכים וכשם שמכירין הקדוש ברוך הוא כך מכירין את עצמן ומכירין את המלאכים שלמעלה מהן ודעת הכוכבים והגלגלים מעוטה מדעת המלאכים וגדולה מדעת בני אדם:

All the stars and spheres possess a soul, knowledge, and intellect. They are alive and stand in recognition of the One who spoke and [thus brought] the world into being.

According to its greatness and level, each one praises and glorifies its Creator, just as the angels do. Just as they are aware of the Holy One, blessed be He, they also are aware of themselves and of the angels that surpass them.

²³ They are:

1. The first cause arises from the fact that the author collects the opinions of various men, each differing from the other, but neglects to mention the name of the author of any particular opinion. In such a work, contradictions or inconsistencies must occur, since any two statements may belong to two different authors.
2. Second cause: The author holds at first one opinion that he subsequently rejects.
3. Third cause: The passages in question are not all to be taken literally.
4. Fourth cause: The premises are not identical in both statements, but for certain reasons they are not fully stated in these passages.

Tanach, Mishnah, and *midrash* contain contradictions of this sort. Thus, the Talmud frequently will resolve contradictions by saying that statement A was made by X, while statement B was made by Y (first cause); or A changed his mind (second cause); or verse A should not be taken literally (third cause);, or that verse A is relevant under certain circumstances, while verse B is relevant under different circumstances (fourth cause).

²⁴ The fifth cause is that a teacher initially may have to assume certain inaccurate theories because the student is not yet able to understand the complexity of the truth (such as presuming Newtonian physics until a student is ready to understand relativity). Thus, initially it is inaccurately explained according to the capacity of the students, such that they may comprehend it as far as they are required to at first. Later on, the same subject is thoroughly treated and fully developed in its right place.

The sixth cause is that the author did not perceive his own inconsistency.

The seventh cause is that sometimes it is necessary to introduce such metaphysical matter as may be partly disclosed but must be partly concealed. Therefore, it may be convenient on one occasion to treat the metaphysical problem as solved in one way and later to treat it as solved in the opposite way. This is necessary because the author has the responsibility to endeavor to conceal as much as possible to prevent the uneducated reader from perceiving the truth.

²⁵ Rambam writes: “Any inconsistency discovered in the present work will be found to arise in consequence of the fifth cause or the seventh.”

²⁶ Rambam also writes in the introduction that he lets these secrets be glimpsed and then again concealed so as not to violate the prohibition against revelation.

The knowledge of the stars and the spheres is less than the knowledge of the angels but greater than that of men.²⁷

דרשות הר"ן הדרוש הראשון

הנה לפי זה מעשה בראשית היא חכמת הטבע האמיתית, לא אותה שיתפלספו בה המתחכמים, והיא אמיתת ידיעת עצמי הדברים, וזה הוא נמשך ונתלה בנותני הצורות שהם השכלים הנבדלים, ואי אפשר שיודע כי אם בשפע אלהי נבואי, ולכן תהיה חכמת מעשה בראשית סמוכה ומצרנית למעשה מרכבה, ושניה אליה במעלה, כי שתי אלה החכמות תהיה בהם ההשגה ברוחניים שהם השכלים הנבדלים.

Introduction to Section 3 of *Moreh ha-Nevuchim*:

No divine revelation came to me to teach me that this was the intent of the matter, nor have I received my belief in this respect from any teacher; rather, I have been informed by what I learned from Scripture and the utterances of our sages, **together with the philosophical principles that I have adopted**, that the matter is as such, without doubt. But it is possible that the matter is otherwise and the meaning is different. It seems difficult, though, to claim that all of Rambam's conclusions concerning *pardes* stem exclusively from revelation and transmission in light of his explicit declaration that some of his theories come from other sources.²⁸

ביאור הגר"א יורה דעה סימן רמז

[יה] הוא [דברי הרמ"א הם] מדברי הרמב"ם ומפרש שזהו ד' שנכנסו לפרדס ולכך נענשו שהיו כולם רכים בשנים חוץ מר"ע... אבל לא ראו את הפרדס לא הוא [הרמ"א] ולא הרמב"ם...

The opinion of Rama is based on Rambam, who understands thusly the story of the four people who entered *pardes*, and they were punished because they were too young, with the exception of R. Akiva... However, neither Rama nor Rambam has seen the true *pardes*.

²⁷ The distinction between Rambam's understanding and that of contemporary science impacts not just our perception of the universe, but also the lessons that can be drawn from its study.

How should we relate to modern science's rejection of Ramba's perspective? Rambam writes (*Hilchot Yesodei ha-Torah* 3:9) and attempts to prove (see *Moreh ha-Nevuchim* 2:5) from Biblical verses and Chazal that the heavenly spheres have souls, knowledge, and understanding and that they live, stand, and recognize Hashem (Aristotle's position). R. Ya'akov Kaminetzky writes the following (*Emet le-Ya'akov al ha-Torah*, 5761, revised edition, pp. 15-16):

As an aside, we learn from these words of Ramban [on *Bereishit* 1:1], and in particular from what he concluded in the continuation of his words on verse 8, that everything that exists in the creation in the entire world, including the sun, the moon, and all the heavenly hosts, are not called "heavens." The "heavens" refers only to things that have no physical bodies, such as angels, *chayot* and the *merkava*. Anything that has a physical body, however, is included in the name "earth" in verse 1... These words of Ramban are what carried me when we saw men descending from a space ship on a ladder onto the surface of the moon. I thought to myself: "What would Rambam,, who wrote that the moon has a spiritual form, answer now?" I thought that at that point, Kabbala defeated philosophy, and I comforted myself with the words of Ramban...

We are forced to say that what Rambam told us in these chapters [*Hilchot Yesodei ha-Torah*, chs. 1-4] is neither *ma'aseh merkava* nor *ma'aseh bereishit*. Rather, he wrote those four chapters from his deep mind and from his knowledge of secular wisdom, i.e. not from the wisdom of Torah, but only from philosophy... and Rambam wrote these only as an introduction to the *Mishneh Torah*, while the main part of the book begins with chapter 5... (translation adapted from <http://hirhurim.blogspot.com/2004/12/rabbis-and-traveling-to-moon.html>).

²⁸ In the introduction to Section 3 of *Moreh ha-Nevuchim*, he writes:

No divine revelation came to me to teach me that this was the intent of the matter, nor have I received my belief in this respect from any teacher; rather, I have been informed by what I learned from Scripture and the utterances of our sages, **together with the philosophical principles that I have adopted**, that the matter is as such, without doubt. But it is possible that the matter is otherwise and the meaning is different.

Appendix: Rambam on Kabbala

p. 578 of R. Sheilat's *Igrot ha-Rambam*:

מעולם לא סברתי שזה לחכמים ז"ל, וחלילה להם שיהא להם. ואומנם הוא חיבור אחד מדרשני אדם לא זולת זה. כללו של דבר, מחית זה הכתב והכרתת זכר עניינו – מצוה רבה.

מגדל עוז הלכות יסודי התורה פרק א

ואני אומר כמה פנים לתורה נסתרים ונגלים והדרך אשר תפס ר"מ ז"ל בזה דומה לדרך שתפס בספר מורה הנבוכים לישב דעת המתפלסף הציקוהו פשוטי המקראות ולכך חברו בלשון הגרי אבל הוא בעצמו יודע כי דרך האמת נעלמת ואינה נמסרת אלא מפה אל פה ובחשאי יותר מדאי וכדאיתא בחגיגה כמו שהודיע בהקדמת המורה ובדעתי להביא ראיות אחרות מדברי עצמו בחלק השלישי בעזרת האל ואף שכבר הם כתובות בשאר חבורי בסד"ע ואשר רמז הרב ר"א מקובל מפה אל פה דרך קדש יקרא לשרידים אשר ה' קורא. ולדעתי שר"מ ז"ל ידע בהם בסוף ימיו שאני מעיד שראיתי בספר ארץ מולדתנו כתוב במגלה של קלף ישן מיושן ומעושן לשון זה. אני משה ב"ר מימון כשירדתי לחזרי המרכבה בינתי בענין הקץ וכו', וקרובים היו דבריו לדברי המקובלים האמיתיים שרמז רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל בתחלת פירושו לתורה. גם ראיתי תשובה אחרת ממנו והיה ז"ל מגיד בה שהתחיל לפרש הגדות על דרך נסתר כאשר יידע מזמן וכשחזר על הדברים ראה אותם נסתרים כבתחלה לא עלה בידו פרסום בהם אלא כמעתיק מלשון ללשון וכמדומה לו שטבע אלה הנסותרות להיות נעדרות מלפרסום ה' במ סיני בקדש ולכך לא גמרם וגנזם. וזה מפורש לרז"ל מן הפוסקים יהיו לך לבדך ואין לזרים אתך ועוד כתיב כבשים ללבושך כו' כדאיתא במסכת חגיגה. וכמה דרכים יש לי לברר בשידע בנסותרות אלא שקבעתי מקומן בחלק השלישי בע"ה כד"ן. שוב מצאתי בבית גנזיו תשובות שהשיב בחייו על אנשי מעשה כששאלו ממנו מקצת ההגדות כמו שכתבתי שכוונתו היתה לכך אך לא ניתן ליכתב אז שמחתי אמרתי הנה באתי במגלת ספר כתוב עליה.

אגרת הרמב"ם לתלמידיו, [מגילת סתרים]²⁹:

וזה לשון האיגרת התלמיד הנעים החשוב רבי יוסף ברבי יהודה נ"ע שיכניסך הש"י במשכן החיים והחכמה ויישרוך בדרך הישרה והנפלאה ויתן לך לב לדעת המשלים הנביאים אשר באו והיעודים הנפשות שנבראו על דעת סודי האלהים והשמות הקדושים הנרמזים במקצת פסוקי הנבואות כי בידיעתם כללים אלו תנחל הירושה עולמות אשר לא תפול תחת גבול ההעדר ותעלה למעלת החכמה הנפלאה ותהיה נפשך כמלאכים קדושי עליון וינשאו דרכיך ויגבהו מדרכי המון עם אבירי לב ובדל ידיעתך מידיעת הסכלים אטומי און משמוע וכי ידיעתך אלה אוהב חכמת הקבלה ואמרת לה אחותי היא והיא גם היא אמרה אחי הוא מצורף מה שראיתי לפני מחכמת התכונה הערות הנפלאות שעוררתך בהם בענין הקבלה חכמה איומה ונפלאה ראיתי להנחילך עוד חכמת מושכלת ולהשלימך בשורש אחד שכל עיקריה ותעפיה תלוים בו ובציור השורש הזה המונח בדרך שיוליך בה תהיה מיועד דעת עליון ותשקוטנה תאוותך ויתחזק כח שכלך ויתעורר אליך החפץ האלהי ותהיה מכת השלמים גם תשיג כל מבוקשך ובלבד שיהיו דרושים נכבדים משלימי נפשך הטהורה ולא תשוטט מחשבתך לחפץ גשמי נפסדים יוצר תמונתו ועצמותו מטבע אלהי והרצון הבחירי במצולת ים גם תנהיג נפשך במעלות ובתיקון המדינה בני חבירך ובאנשי ביתך ובתנועותיך הנפשיות והגופניות ותשאר בחירתך בידך מושלת בכל מה שהוא נגדי לשכלך זולת אל פעולות הנכבדות ויקרות נרציות אל אהבת הכבוד הנפש נבחר האהבה הנמרצת אשר היתה ביני לבינך ובין אבותיך הקדושים כי רוב זמני הייתי נבחר בחקירות הנמצאות לדעת תוכן אמיתתם כפי האפשרי בחק השגה האנושיות יגעתי ומצאתי מקצת האמן אך באמונה לא מצאתי באמיתיות הכולל מצד החקירה הפילוסופיות ובדרכי מופתיהם אם לא שאומר במה ששינינו הם בלתי צודק אבל עכ"פ צודק כי מה שנתבאר אצלינו מן החכמה לא בא המופת על סותרו אלא בדרכים הגונות מפסידים השכל ומבלבלים. אך אצל חכמי הקבלה האמתיות דרכים מסוקלים מאבני המכשול נועדו בה בקולות נמרץ כל מה שיפול תחת גבול ההשגה האנושיות ובדרך זר דרכו הנביאים והשיגו כל מה שהשיגו מהודעת העתידים ופעלו פעולות זרות יוצאות מהמנהג טבעי ומקצת דרכיהם לקחתי גם אני בידיעות טבעי הנמצאות ונודע לי כל ספיקות העצומות שנסתפקתי בהם ונפתחו לפני דלתות הנבוכות ונמסרו בידי מפתחות החכמה והביאור על כל נעלם ממני. והנה משביעך שלא תגלה הסודות האלה הדקים וההערות הנפלאים אלא למי שהוא דק השכל ונקי במעשיו ונדכה בעיניו והולך בדרכי הלימוד והידיעה.

How do Kabbalists Understand Rambam?

רמב"ן דברים פרק י פסוק יב:

מה ה' אלהיך שואל מעמך - נמשך אל לטוב לך - יאמר איננו שואל מעמך דבר שיהיה לצרכו אלא לצורךך, כטעם אם צדקת מה תתן לו (איוב לה ז),³⁰ רק הכל הוא לטוב לך.

“What does God ask of you but to fear Him, to follow in His path, to love Him, to serve Him with all of your heart and soul... **for your benefit.**” This is telling us that God asks nothing of us for His benefit, only for our benefit. As the

²⁹ Quoted in *Kitvei ha-Rambam u-veno R. Avraham*.

³⁰ איוב פרק לה (1) אם חטאת מה תפעל בו ורבו פשעיה מה תעשה לו: (ז) אם צדקת מה תתן לו או מה מידך יקח:

verse says: “If you have sinned how have you affected Him; if your iniquities are many, what have you done to Him. If you acted righteously what have you given Him and what can He take from your hand.”

רמב"ן שמות פרק כט פסוק מו:

יש בענין סוד גדול, כי כפי פשט הדבר השכינה בישראל צורך הדיוט ולא צורך גבוה, אבל הוא כענין שאמר הכתוב ישראל אשר בך אתפאר (ישעיה מט ג), ואמר יהושע ומה תעשה לשמך הגדול (יהושע ז ט), ופסוקים רבים באו כן, אוה למושב לו (תהלים קלב יג), פה אשב כי איתיה (שם יד), וכתוב והארץ אזכור (ויקרא כו מב):

There is in this matter a great secret, because according to the simple perspective (*Pshat ha-davar*) God dwells in Israel for our sake, and not for His sake. But in truth the matter is as it says, “Yisrael in whom I am glorified” (which implies that we the Jewish people benefit God by bringing Him glory), and Yehoshua says, “What will be with Your great name” (which implies that our service glorifies His name), and “Here (in the temple) I will dwell for I desire it,” and it says “and I will remember the land.”

R. Kook:

רבינו הרמב"ם, שתורת ד' היתה מקור חייו, מצא את לבבו נאמן לד' ולתורתו ועמו באלה הדעות.

Our teacher, Rambam, for whom Torah was the source of his life, has been found faithful to God and his Torah even in these matters.

כי דבר ידוע הוא שלא הלך בעינים עצומות אחרי אריסטו ואחרי הפילוסופים הערבים מפרשי דבריו, רק הוא ז"ל חקר ובחן וזיקק את הדברים לפי כל הכחות של המדעים שהיו בזמנו ועוד יותר מהגבול שלהם, ואחרי בירור הדברים, שנתבררו לו שלא היו בהם משום סתירת יסודי התורה והיתה דעתו נוטה אליהם, לא כיחד את האמת להגיד שהם הנם דעותיו, ומצא לנכון לפרש על פיהם דברי תורה שבכתב ושבעל פה.

It is known that in major, areas Rambam did not follow in the path of Aristotle or his Arabic commentaries. Rather, Rambam investigated, evaluated, and purified these matters according to the scientific understanding at his time, and also beyond their limits. After these clarifications, when it became clear to him that there was nothing contradicting the foundations of Torah, [only then] he accepted them... and then utilized them to help explain the written and oral Torah.

Without a doubt, some people are affected positively by certain viewpoints that connect their hearts to holiness, purity, faith, service of God, Torah, and *mitzvot*. And there are others whose hearts are drawn to such holy and elevated matters by other viewpoints.

If the opinions expressed in *Moreh ha-Nevuchim* were congenial to the holy spirit, mighty faith, and holy, true service of clinging to God possessed by the great and holy light [that] Rambam [was], if they were congenial to his entire inner treasury of goodness, holiness, exactitude, vitality, sanctity, purity, and the mighty fear and love of God – all of which was a constant flame of holy fire in his pure heart – there can be no doubt that a great many Jews will be positively affected by these opinions and thus drawn to holiness.

On the other hand, many other people cannot forge

אין שום ספק שישנם אנשים שדעות מיוחדות פועלות עליהם פעולה טובה, לקשר את לבבם לקדושה ולטהרה לאמונה ולעבודה לתורה ולמצוה, וישנם אנשים אחרים שדוקא דעות אחרות הן מסוגלות לקרב את לבבם לכל הדברים הקדושים והנשגבים הללו. ואם הדעות שנתפרשו בספר המורה התאימו לרוח קדושתו ותוקף אמונתו ודבקות עבודתו הקדושה והאמיתית של הענק הגדול מאור הקודש רבינו הרמב"ם ז"ל, לכל אוצר הטוב והקודש, לכל הזהירות והזריזות לכל הקדושה והטהרה ולכל תוקף יראת השם יתברך ואהבתו, שהיתה תמיד כשלהבת אש קודש בלבבו הטהור, אין שום ספק שרבים מאד הנם בישראל שאלה הדעות עלולות לפעול עליהם את הפעלת הקודש הזאת לטובה. ואם גם ימצאו רבים שאינם יכולים לקשר את מערכי רוחם באמונת אומן עם כל הדעות הנאמרות בספר המורה, הרשות נתונה להם לקשר את מחשבת לבבם גם עם הדעות של גדולי ישראל אשר סללו להם דרך אחרת, אבל חלילה לנו להוציא לעז של חיצויות וקל וחומר של יוניות וזרות על אלה הדעות, אשר קדשתם רוחו הקדוש של רבינו הגדול הרמב"ם ז"ל. ואני תמה איך נוכל להעלים את עינינו מלהחזיק טובה לרבינו הרמב"ם על עבודתו הגדולה בספר המורה. להעמיד את יסוד קדושת האמונה על טהרתו ולהרחיק

a connection between their spirit and the opinions put forth in *Moreh ha-Nevuchim*. They have the right to connect the thought of their hearts to the viewpoints expressed by Torah leaders who cleared a different path. But heaven forbid that we disparage Rambam's viewpoints as being outside the realm of Torah, and worse, as Greek wisdom and alien to the Torah, for these viewpoints have been sanctified by Rambam's holy spirit.

With his stature, the great Rambam truly imbued the light of science and ethics with all the attributes of holiness and purity of the holy Torah, which he studied day and night in order that, through them, he would cling to the One God. We cannot say that he had an internal conflict, leading him to write *Moreh ha-Nevuchim* with one spirit and his other works with another – heaven forbid! Rambam was a pure-hearted righteous person. Just as he was a genius in Torah and wisdom, so was he a genius of pure-heartedness and faith. And all of his words, including those of his great *Moreh ha-Nevuchim*, will remain as an eternal light in the wisdom and Torah of Israel, like a generous sun with healing rays.³¹

את ההבלים הנוראים של ההגשמה באלהות מעל גבול ישראל. נקל לנו לתאר מה היה גורל האמונה, לולא עבודתו הקדושה הזאת אשר עבד בה במסירות נפש כל כך ואשר סבל עליה סבלות כל כך נוראה, אשר רק נפש קדושה כנפשו הגדולה היתה יכולה לעבור עליה בכל כך דרך נועם ושלוש, ומפעלו זה גרם שב"ה בכלל תמה ונכרתה אמונת טעות זו מלב האומה כולה, ונקבע יסוד בכל לב בעיקר הדת, להאמין באמונה שלמה שהקב"ה אין לו גוף ולא ישיגוהו משיגי הגוף ואין לו שום דמיון כלל. וד' יודע עד איזה "דרגה של הבל והזיה היתה יכולה הטעות של אמונת ההגשמה להגיע לולא בא רבינו להציל את נשמת האמונה ממצולות הטעיה הזאת, ועד כמה היתה הכפירה והשלילה אוכלת אותנו אלמלי היה המצב של האמונה כל כך המוני וגם בדורות אשר המדעים וחופש הדעות התפשטו בהמון במדה כל כך גדולה, והדבקות של קדושת התורה והמסורת היא כל כך רפה בלב המונים רבים, ואיך היתה ההרגשה הכללית כלפי האמונה בכללה לולא קדם רבינו הגדול להופיע עליה באור טהרת הנפלאה.

Are there Age Restrictions on Kabbala?

ש"ך יורה דעה סימן רמו ו

גם המקובלים ושאר האחרונים הפליגו בדבר שלא ללמוד חכמת הקבלה עד אחר שמילא כריסו מהש"ס ויש שכתבו שלא ללמוד קבלה עד שיהא בן ארבעים שנה כמ"ש בן ארבעים לבניה בשגם שצריך קדושה וטהרה וזריזות ונקיות לזה ורוב המתפרצים לעלות בחכמה זו קודם הזמן הראוי קומטו בלא עת כמ"ש כל זה בד' חכמי האמת:

R. Yitzchak of Kumrena (*Notzeir Chessed, Avot 4:20*):

ולו עמי שומע לי בדור הזה שהמינות גובר היו לומדין עם תינוק בן תשעה שנים ספר הזוהר והתיקונים להגות בהם והיה יראת חטאו קודמת לחכמתו ויתקיים.

If only my nation would listen to me, in this generation when heresy is powerful, they would teach a nine year old *Zohar* and the *Tikkunim* such that his fear of sin would precede his wisdom and thereby endure.

The Mitzvah of Knowing God and Believing in God

Disbelief Resulting From Faulty Reasoning

Rambam's definition of a heretic

After listing the thirteen principles of faith Rambam writes the following:

And when the person will believe all these fundamentals and his faith will be clear in them he enters into the nation of Israel and it is a

וכאשר יהיו קיימים לאדם כל היסודות הללו ואמונתו בהם אמתית, הרי הוא נכנס בכלל ישראל, וחובה לאהבו

³¹ *Likutei ha-Re'iyah*; translation adapted from pp. 365-67 of R. Yaacov David Shulman's translation.

mitzva to love him and to have mercy on him and to act to him according to all the ways in which God commanded us regarding loving your neighbor. And even if he did all of the sins in the Torah due to desire of the emotions, and from his physical aspect's conquering him, he will be punished for his sins, but he still has a share in the world to come and is among the sinners of Israel. However if he rejects one of these fundamentals he leaves the nation and is a denier of the fundamentals and is called a heretic, a denier, etc., and it is a mitzva to hate him and to destroy him. And regarding him it is said (Tehillim 139) "Behold will not the enemy of God be my enemy?"

ולחמול עליו וכל מה שצוה ה' אותנו זה על זה מן האהבה והאחזה, ואפילו עשה מה שיכול להיות מן העבירות מחמת תאותו והתגברות יצרו הרע, הרי הוא נענש לפי גודל מריו ויש לו חלק, והוא ממושעי ישראל. וכאשר יפקפק אדם ביסוד מאלו היסודות הרי זה יצא מן הכלל וכפר בעיקר ונקרא מין ואפיקורוס וקוצץ בנטיעות, וחובה לשנותו ולהשמידו ועליו הוא אומר הלא משנאיך ה' אשנא וכו'.

רמב"ם הלכות תשובה פרק ג הלכה ז

Five types of people are classified as infidels: One who says that there is no God and that there never has been a Leader; one who admits that there is a Leader but that there is more than one; one who admits that there is a single God but that He has a body and form; one who says that God is not the first and that He did not create everything; and one who worships a star or constellation in order for there to be an advocate between himself and God. Each of these opinions counts as infidelity.

חמשה הן הנקראים ה מינים: האומר שאין שם אלוה ואין לעולם מנהיג, והאומר שיש שם מנהיג אבל הן שנים או יותר, והאומר שיש שם רבון אחד אבל שהוא גוף ובעל תמונה, וכן האומר שאינו לבדו הראשון וצור לכל, וכן העובד כוכב או מזל וזולתו כדי להיות מליץ בינו ובין רבון העולמים כל אחד מחמשה אלו הוא מין

השגת הראב"ד

Why has he called such a person a heretic? There are many people greater than and superior to [Rambam] who adhere to such a belief on the basis of what they have seen in verses of Scripture and even more in the words of those *aggadot* which corrupt right opinion about religious matters.

שיש שם רבון אחד אלא שהוא גוף ובעל תמונה. א"א ולמה קרא לזה מין וכמה גדולים וטובים ממנו הלכו בזו המחשבה לפי מה שראו במקראות ויותר ממה שראו בדברי האגדות המשבשות את הדעות.

ספר מורה הנבוכים חלק א פרק לו:

ואם יעלה בדעתך שיש ללמד זכות על מאמיני הגשמות בשל היותו חונך כך או מחמת סכלותו וקוצר השגתו, כך ראוי לך להיות בדעה בעובד עבודה זרה, מפני שאינו עובד אלא מחמת סכלות או חנוך, מנהג אבותיהם בידיהם.

ואם תאמר כי פשטי הכתובים הפילוסופים בשבושים אלו, כך תדע שעובד עבודה זרה לא הביאוהו לעבדה כי אם דמיונות ומושגים גרועים. נמצא שאין התנצלות למי שאינו סומך על בעלי העיון האמיתיים אם היה קצר יכולת עיונית. ואיני חושב לכופר מי שלא הוכח לו שלילת הגשמות, אך חושב אני לכופר מי שאינו קובע בדעתו שלילתה. ובפרט עם מציאות תרגום אנקלוס ותרגום יונתן בן עזיאל עליהם השלום, אשר הרחיקו את הגשמות תכלית ההרחקה.

If you think that there is an excuse for those who believe in the corporeality of God on the ground of their training, their ignorance or their defective comprehension, you must make the same concession to the worshippers of idols: their worship is due to ignorance, or to early training, "they continue in the custom of their fathers" (*Chullin*, 13a).

You will perhaps say that the literal interpretation of the Bible causes men to fall into that doubt, but you must know that idolaters were likewise brought to their belief by false imaginations and ideas. There is no excuse whatever for those who, being unable to think for themselves, do not accept [the doctrine of the incorporeality of God] from the true philosophers. I do not consider those men as infidels who are unable to prove the incorporeality, but I hold those to be so who do not believe it, especially when they see that *Targum Onkelos* and *Targum Yonatan* avoid [in reference to God] expressions implying corporeality as much as possible.

First Approach: *Nebech apikores*

ראש אמנה פרק יב

אבל זה עם ההתבוננות מבואר הנפילה, דלדבריו כל כופר בכל עיקר לא לכוונה יהיה בעל העולם הבא. וגם אמנות צדוק ובייתוס שהם יבינו הדברים בתורה ובנבואה כפשטן, ויחשבו שהכוונה בהם מה שיביניהו תהיה בלתי חולקת על ההצלחה האמיתית, לא נאמר שהם כופרים ומינים. ויהיה אפשר כפי זה שימצא איש בלתי מאמין בשום עיקר מהעיקרים ובשום אמונה מאמונות התורה ולא יקרא מין ולא כופר אם שהביאוהו אל זה סכלות ועורון והיותו בלתי מבין כוונת התורה. והדברים האלה כולם לא יסבלם האמונה התוריית ושכל הישר. לפי שהדעת הכוזב, כשיהיה בעיקר מעיקרי האמונה כבר יסיר הנפש מהצלחתו האמיתית, ולא יביאהו לחיי העוה"ב, אע"פ שלא יעשה אותה בכוונה למרוד. כי כמו שהסם המות כשיאכל האדם אותו יכלה רוחו, ונשמתו אליו יאסוף, אע"פ שנאמר שאכל אותו בחשבו שהיה מאכל בריא ונאות, כן הכפירה ואמונה הכוזבת בענין עיקרי הדת, יגרשו נפש האדם וימנעוהו מירושת העולם הבא בלא ספק.

הלכות יסודי התורה פרק ד

[ח] נפש כל בשר, היא צורתו שנתן לו האל. והדעת היתרה המצויה בנפשו של אדם, היא צורת האדם השלם בדעתו; ועל צורה זו נאמר בתורה "נעשה אדם בצלמנו כדמותנו" ([בראשית א.כו](#)), כלומר שתהיה לו צורה היודעת ומשגת הדעות שאין להם גולם, עד שיידמה להן. ואינו אומר על צורה זו הניכרת לעינינו, שהיא הפה והחוטם והלסתות ושאר רושם הגוף, שזו תואר שמה.

ואינה הנפש המצויה לכל נפש חיה, שבה אוכל ושותה ומוליד ומרגיש ומהרהר. אלא הדעה--שהיא צורת הנפש, ובצורת הנפש הכתוב מדבר. ופעמים רבות, תיקרא זו הצורה נפש ורוח; ולפיכך צריך להיזהר בשמות, שלא תטעה: וכל שם ושם, יילמד מעניינו.

[ט] אין צורת הנפש הזאת מחוברת מן היסודות, כדי שתיפרד להם, ואינה מכוח הנשמה, עד שתהא צריכה לנשמה כמו שהנשמה צריכה לגוף; אלא מאת ה', מן השמיים היא. לפיכך כשייפרד הגולם שהוא מחובר מן היסודות, ותאבד הנשמה מפני שאינה מצויה אלא עם הגוף וצריכה לגוף בכל מעשיה, לא תיכרת הצורה הזאת, לפי שאינה צריכה לנשמה במעשיה--אלא יודעת ומשגת הדעות הפרודות מן הגלמים, ויודעת בורא הכול, ועומדת לעולם, ולעולמי עולמים. הוא שאמר שלמה בחכמתו, "וישוב העפר על הארץ, כשהיה; והרוח תשוב, אל האלוהים אשר נתנה" ([קוהלת יב.1](#)).

Halacha 8

The soul of all flesh is the form which it was given by God. The extra dimension which is found in the soul of man is the form of man who is perfect in his knowledge. Concerning this form, the Torah states [Genesis 1:26]: "Let us make man in our image and in our likeness" - i.e., granting man a form which knows and comprehends ideas that are not material, like the angels, who are form without body, until he can resemble them.[This statement] does not refer to the form of the body perceived by the eye - i.e., the mouth, the nose, the cheeks, and the remainder of the structure of the body. This is referred to as to'ar (appearance).

It is not the soul found in all living flesh which allows it to eat, drink, reproduce, feel, and think. Rather, knowledge is the form of this [dimension of] soul and it is concerning this form of the soul, that the verse states: "in our image and in our likeness." Frequently, this form is referred to as nefesh or ruach. Therefore, one must be careful regarding these names, lest another person err regarding them. Each name reveals its characteristics.

Halacha 9

The form of this soul is not a combination of the fundamental [elements] into which it will ultimately decompose, nor does it come from the neshamah so that it would require the neshamah, as the neshamah requires the body. Rather, it is from God, from heaven.

Therefore, when the matter [of the body], which is a combination of the fundamental [elements], decomposes, and the neshamah ceases to exist - for [the neshamah] exists only together with the body and requires the body for all its deeds - this form will not be cut off, for this form does not require the neshamah for its deeds. Rather, it knows and comprehends knowledge which is above matter, knows the Creator of all things, and exists forever. In his wisdom, Solomon [gave this description (Ecclesiastes 12:7)]: "The dust will return to the Earth as it [originally] was, and the ruach will return to God who granted it."

<p>2) Similarly, when they said that the righteous people have crowns on their heads, they were referring to the knowledge by which they inherited a place in the world to come. This knowledge remains with them, and that is their crown, as Shlomo said, "...with the crown with which his mother crowned him." It also is written, "...and everlasting joy shall be upon their head" – this is not physical pleasure that they will receive, but rather the crown of the sages, i.e. knowledge. When they said that they will benefit from the radiance of the Divine Presence, they meant that they will know and understand the existence of God in a manner that they could not while in their gloomy and paltry bodies.</p>	<p>הלכה ב: וכן זה שאמרו עטרותיהן בראשיהן כלומר דעת שידעו שבגללה זכו לחיי העולם הבא מצויה עמהן והיא העטרה שלהן כענין שאמר שלמה בעטרה שעטרה לו אמו, והרי הוא אומר ושמחת עולם על ראשם ואין השמחה גוף כדי שתנוח על הראש כך עטרה שאמרו חכמים כאן היא הידיעה, ומהו זה שאמרו נהנין מזיו שכינה שיודעים ומשיגין מאמתת הקב"ה מה שאינם יודעים והם בגוף האפל השפל.</p>
<p>3) Whenever the word "nefesh" is mentioned in this context, it does not mean the <i>neeshama</i> that needs the body to exist, but rather the <i>tzura</i> (form) of the <i>nefesh</i>, which is the understanding that it understood of the Creator according to its ability and that causes other understandings and actions. This is the form that was explained in the fourth chapter of <i>Hilchot Yesodei ha-Torah</i>. It is called "nefesh" with respect to this matter.</p>	<p>הלכה ג: כל נפש האמורה בענין זה אינה הנשמה הצריכה לגוף אלא צורת הנפש שהיא הדעה שהשיגה מהבורא כפי כחה והשיגה הדעות הנפרדות ושאר המעשים והיא הצורה שביארנו ענינה בפרק רביעי מהלכות יסודי התורה היא הנקראת נפש בענין זה.</p>

Moreh ha-Nevuchim 3:54:

The ancient and the modern philosophers have shown that man can acquire four kinds of perfection. The first kind, the lowest, in the acquisition of which people spend their days, is perfection as regards property... The second kind is more closely related to man's body than the first. It includes the perfection of the shape, constitution, and form of man's body... The third kind of perfection is more closely connected with man himself than the second perfection. It includes moral perfection, the highest degree of excellency in man's character. Most of the *mitzvot* aim at producing this perfection; but even this kind is only a preparation for another perfection, and is not sought for its own sake... **The fourth kind of perfection is the true perfection of man: the possession of the highest intellectual faculties, the possession of such notions that lead to true metaphysical opinions regarding God. With this perfection, man has obtained his final object. It gives him true human perfection. It remains to him alone and it gives him immortality.** On its account he is called man...

הל' תשובה פרק ט:

<p>The Holy One, Blessed Be He, gave us this Torah, which is a support of life, and anybody who does what is written in it and knows everything contained in it completely and correctly will merit life in the world to come. He will merit [a portion] in proportion to the magnitude of his actions and to the extent of his knowledge... If one does not acquire wisdom, and if one has no meritorious deeds, then with what will he merit life in the world to come?! For it is written, "...and there is no work, nor device, nor knowledge, nor wisdom, in the grave..." (<i>Kohelet</i> 9:10). If one ignores God and transgresses by means of food, feasting, adultery, or similar activities, then one will bring upon himself all these curses and remove all the blessings, so that his days will end in panic and fear, and he will not have the opportunities or perfect body to perform <i>mitzvot</i>, and he will not merit life in the world to come. And then he will have lost out on two worlds, for when someone is troubled in this world by illness, plague, or hunger, he does not busy himself with</p>	<p>הקדוש ברוך הוא נתן לנו תורה זו, עץ חיים, וכל העושה כל הכתוב בה, ויודעו דעה גמורה נכונה--זוכה בה לחיי העולם הבא; ולפי גדל מעשיו וגדל חכמתו, הוא זוכה... נמצא פרוש כל אותו הברכות והקלות, על דרך זו: כלומר אם עבדתם את ה' בשמחה, ושמרתם דרכו-- משפיע לכם הברכות האלו ומרחיק הקלות, עד שתהיו פנויים להתחכם בתורה ולעסוק בה, כדי שתזכו לחיי העולם הבא, ויטב לך לעולם שפלו טוב ותאריך ימים לעולם שפלו ארוך. ונמצאתם זוכין לשני העולמות, לחיים טובים בעולם הזה המביאין לחיי העולם הבא: שאם לא יקנה הנה חכמה ומעשים טובים--אין לו במה יזכה,</p>
---	---

learning or *mitzvot*, with which life in the world to come is merited.

שָׁנְאָמַר "כִּי אֵין מַעֲשֵׂה וְחֻשְׁבוֹן, וְדַעַת וְחֻכְמָה,
בְּשֵׁאוֹל . . ." (קהלת ט, י).

Tinnok she-nishba:

Shabbat 68b

כלל גדול אמרו בשבת, כל השוכח עיקר שבת, ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה, אינו חייב אלא אחת; כיצד? **תינוק שנשבה לבין הנכרים**, וגר שנתגייר בין הנכרים, ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה - אינו חייב אלא חטאת אחת.

הקדמה לפרק החלק

וכן פירושה המקובל גם הוא מפני הגבורה, וזה שאנו עושים היום צורת הסוכה והלולב והשופר והציצית והתפילים וזולתם היא עצמה הצורה שאמר ה' למשה ואמר להו, והוא רק מוביל שליחות נאמן במה שהביא

And similarly the explanation of the Torah was also received from God and this is what we use today to know the appearance and structure of the sukka and the lulav and the shofar, tzitzis, tefillin and their usage. And all this God said to Moses and Moses told to us. And he is trustworthy in his role as the messenger...

רמב"ם הלכות ממרים פרק ג

הלכה א

מי שאינו מודה בתורה שבעל פה אינו זקן ממרא האמור בתורה, אלא הרי זה בכלל האפיקורוסין [ומיתתו בכל אדם].

הלכה ב

מאחר שנתפרסם שהוא כופר בתורה שבעל פה [מורידין אותן] ולא מעלין והרי הוא כשאר כל האפיקורוסין

A person who does not acknowledge validity of the Oral Law is not the rebellious elder mentioned in the Torah. Instead, he is one of the heretics and he should be put to death by any person.

Since it has become known that such a person denies the Oral Law, he may be pushed into a pit and may not be helped out. He is like all the rest of the heretics who say that the Torah is not Divine in origin... All of these are not considered as members of the Jewish people.

רמב"ם הלכות ממרים פרק ג הלכה ג

במה דברים אמורים באיש שכפר בתורה שבעל פה במחשבתו ובדבריו שנראו לו, והלך אחר דעתו הקלה ואחר שרירות לבו וכופר בתורה שבעל פה תחילה כצדוק ובייתוס וכן כל התועים אחריו, אבל בני התועים האלה ובני בניהם שהדיחו אותם אבותם ונולדו בין הקראים וגדלו אותם על דעתם, הרי הוא כתינוק שנשבה ביניהם וגדלוהו ואינו זריז לאחוז בדרכי המצות שהרי הוא כאנוס ואע"פ ששמע אח"כ [שהוא יהודי וראה היהודים ודתם הרי הוא כאנוס שהרי גדלוהו על טעותם] כך אלו שאמרנו האוחזים בדרכי אבותם הקראים שטעו, לפיכך ראוי להחזירן בתשובה ולמשכם בדברי שלום עד שיחזרו לאיתן התורה.

To whom does the above apply? To a person who denied the Oral Law consciously, according to his perception of things. He follows after his frivolous thoughts and his capricious heart and denies the Oral Law first, as did Tzadok and Beitus and those who erred in following them.

The children of these errant people and their grandchildren whose parents led them away and they were born among these Karaites and raised according to their conception, they are considered as a children captured and raised by them. Such a child may not be eager to follow the path of mitzvot, for it is as if he was compelled not to. Even if later, he hears that he is Jewish and saw Jews and their faith, he is still considered as one who was compelled against observance, for he was raised according to their mistaken path. This applies to those who we mentioned who follow the erroneous

Karaite path of their ancestors. Therefore it is appropriate to motivate them to repent and draw them to the power of the Torah with words of peace.³²

פירה"מ חולין (א:ב):

אבל אלו אשר נולדו בדעות אלה וחונכו על פיהן הרי הם כאנוסים ודינם דין תינוק שנשבה לבין הגוים שכל עברותיו שגגה כמו שבארו, אבל המתחיל הראשון הוא מזיד לא שוגג.

שו"ת בנין ציון החדשות (סי' כג):

פושעי ישראל שבזמנינו לא ידענו מה אדון בהם, אחר שבעו"ה פשתה הבהרת לרוב, עד שברובם חלול שבת נעשה כהיתר... ומה גם בבניהם אשר קמו תחתיהן, אשר לא ידעו ולא שמעו דיני שבת, שדומין ממש לצדוקין דלא נחשבו כמומרם אעפ"י שמחללין שבת מפני שמעשה אבותיהן בידיהם, והם כתינוק שנשבה לבין עובדי כוכבים, כמבואר (סי' שפ"ה).

Dividing the *Ikkarim*

פירוש המשנה לרמב"ם מסכת חולין פרק א ואמרו הכל שוחטין, ואפילו ישראל משומד, ויש לכך תנאים ואז תהיה שחיטתו מותרת, האחד שלא יהא עובד עבודה זרה, לפי שאמרו משומד לעבודה זרה משומד לכל התורה כולה. והשני שלא יהא מחלל שבת בפרהסיא לפי שהכלל אצלינו מחלל שבת בפרהסיא הרי הוא כגוי לכל דבריו. ושלא יהיה מין. ומינים אצל חכמים הם הכופרים מישאל, אבל אמות העולם הרי קוראים לכופריהם בסימן היחס ואומרים מיני גוים. והם בני אדם אשר מטממה הסכלות את שכלם והחשיכו התאוות את נפשם ופקפקו בתורה ובנביאים עליהם השלום מתוך סכלותם, ומכחישים את הנביאים במה שאין להם בו ידיעה, ועוזבים את המצות מתוך זלזול, והכת הזו היא כת של ישוע הנצרי ודואג ואחיתופל וגחזי ואלישע אחר וכל ההולך בשטתם שם רשעים ירקב. ויוודע שהאדם מן הכת הזו כגון שנראה מתבטל ממצוה מן המצות מתוך זלזול בלי שישג באותו המעשה הנאה. האנשים הללו אשר זה תיאורם אסור לאכל משחיטתם, וכך אמרו תנו רבנן שחיטת מין לעבודה זרה פתו פתו כותי יינו יין נסך ספריו ספרי קוסמים פירותיו טבלים בניו ממזרים. וכן מתנאי המשומד הזה שמותר לאכל משחיטתו שלא יהא צדוקי ולא ביתוסי והם שתי הכתות אשר החלו להכחיש את התורה שבעל פה כמו שבארתי באבות, ונעשה האמת אצלם הבל, ונתיבות האור חשך אפלה, בארץ נכוחות יעול, והם שקוראים אותם אנשי זמנינו היום מינים בסתם, ואינם מינים לפי אמונתם אלא דינם לענין ההריגה כלומר המתחיל את השטתה הזו בראשונה מדעתו הנפסדת כדין המינים, כלומר שמותר להרגם היום בזמן הגלות לפי שהם המבוא אל המינות האמתיות. ודע כי מסורת בידינו מאבותינו כפי שקבלוהו קבוצה מפי קבוצה כי זמנינו זה זמן הגלות שאין בו דיני נפשות אינו אלא בישראל שעבר עברת מיתה, אבל המינים והצדוקים והביתוסים לכל שינוי שיטותיהם הרי כל מי שהתחיל אותה השטתה תחלה ייהרג לכתחלה כדי שלא יטעה את ישראל ויקלקל את האמונה, וכבר נעשה מזה הלכה למעשה באנשים רבים בכל ארץ המערב. אבל אלו אשר נולדו בדעות אלה וחונכו על פיהן הרי הם כאנוסים ודינם דין תינוק שנשבה לבין הגוים שכל עברותיו שגגה כמו שבארו, אבל המתחיל הראשון הוא מזיד לא שוגג. וכן מן המקובל בידינו המפורסם למעשה כי האדם שעושה עברה שהוא חייב עליה מיתת בית דין כיון שאין אנו יכולים היום לדון דיני נפשות מחרימין אותו חרם עולם בספרי תורות אחרי שמלקין אותו ואין מתירין אותו לעולם.

Additional Problems for the first two approaches

Moreh ha-Nevuchim 1:46

כך אירע בהודעת ה' יתהדר ויתרומם להמון בכל ספרי הנביאים וגם בתורה, כאשר הביא אותנו הצורך להורות ולהדריך את כולם על מציאותו יתעלה, וכי לו השלמויות כולן, כלומר: שאינו רק מצוי בלבד, כמו שהארץ מצויה והשמים מצויים, אלא מצוי, חי, יודע, יכול, פועל, ושאר מה שראוי להאמין במציאותו ויתבאר זה.

לפיכך הודרכו המחשבות על שהוא מצוי - בדימויי הגשמות; ושהוא חי - בדימויי התנועה. כי לא יבין ההמון דבר שמציאותו ודאית אמת שאין בו פקפוק כי אם הגוף, וכל שאינו גוף, אלא שהוא בגוף, הרי הוא מצוי, אלא שהוא גרוע במציאות מן הגוף, מחמת שהוא זקוק במציאותו לגוף. אבל מה שאינו גוף וגם לא בגוף, אינו דבר מצוי כלל בשום אופן בראשית עיונו של אדם, ובפרט בדמיונו.

וכן לא ישכיל ההמון מעניין החיות זולת התנועה, וכל שאינו בעל תנועה רצונית מקומית אינו חי, ואף על פי שאין התנועה מעצמות החי אלא מקרה חיובי לו. וכן ההשגה הידועה אצלנו היא בחושים, כלומר: השמע והראות. וכן אין אנו יודעים ומבינים העברת העניין מלב כל אחד ממנו ללב אדם אחר על ידי הדיבור, והוא הקול שמחתכים אותו השפתיים והלשון ויתר כלי הדבור.

וכאשר הודרכו מחשבותינו גם על היותו יתעלה משיג, ושיש עניינים מגיעים מאתו אל הנביאים שיביאום אלינו, תארוהו לנו שהוא שומע ורואה, עניינו שהוא משיג את הדברים הללו הנראים ונשמעים ויודע אותם.

³² This follows the text in the Vilna edition of the Rambam. There is a missing line which we discuss in section 4.4.

וכן תארו לנו שהוא מדבר, עניינו שמגיעים עניינים מאתו יתעלה אל הנביאים, וזהו עניין הנבואה, ועוד יתבאר זה בתכלית הביאור. ולפי שאין אנו מבינים המצאתנו את זולתינו כי אם בעשותנו אותו בפועל, לפיכך תיארוהו שהוא עושה.

וכך גם כיון שאין ההמון מכיר דבר חי כי אם בעל נפש, תארוהו לנו גם שהוא בעל נפש, ואם כי שם נפש משותף כמו שנתבאר העניין שהוא חי.³³

The same is the case with the information concerning the Creator given to the ordinary classes of men in **all prophetic books and in the Torah**. For it was found necessary to teach all of them that God exists, and that He is in every respect the most perfect Being, that is to say, He exists not only in the sense in which the earth and the heavens exist, but He exists and possesses life, wisdom, power, activity, and all other properties which our belief in His existence must include, as will be shown below. **The minds of the multitude were accordingly guided to the belief that He exists by imagining that He is corporeal, and to the belief that He is living by imagining that He is capable of motion.** Because ordinary men consider only the body as fully, truly, and undoubtedly existing when it is connected with a body but is itself not a body, although believed to exist, has a lower degree of existence on account of its dependence on the body for existence. That, however, which is neither itself a body, nor a force within a body, is not existent according to man's first notions, and is above all excluded from the range of imagination. In the same manner motion is considered by the ordinary man as identical with life; what cannot move voluntarily from place to place has no life, although motion is not part of the definition of life, but an accident connected with it. The perception by the senses, especially by hearing and seeing, is best known to us; we have no idea or notion of any other mode of communication between the soul of one person and that of another than by means of speaking, i.e., by the sound produced by lips, tongue, and the other organs of speech. When, therefore, we are to be informed that God has a knowledge of things, and that communication is made by Him to the Prophets who convey it to us, they represent Him to us as seeing and hearing, i.e., as perceiving and knowing those things which can be seen and heard. They represent Him to us as speaking, i.e., that communications from Him reach the Prophets; that is to be understood by the term "prophecy," as will be fully explained. God is described as working, because we do not know any other mode of producing a thing except by direct touch. He is said to have a soul in the sense that He is living, because all living beings are generally supposed to have a soul; although the term soul is, as has been shown, a homonym.

Third Approach: Dividing between loss of *olam ha-ba* and exclusion from the Jewish people

הל' שחיטה (פ"ד הל' י"ד-ט"ז)

אם היה משומד לע"ז או מחלל שבת בפרהסיא או מין והוא הכופר בתורה ובמשה רבינו **כמו שבארנו בהל' תשובה הרי הוא כגוי** ושחיטתו נבלה...אלו הצדוקין והביתוסין ותלמידיהן וכל הטועים אחריהן שאינם מאמינים בתורה שבע"פ שחיטתן אסורה, ואם שחטו בפנינו הרי זו מותרת, שאין איסור שחיטתן אלא שמא יקלקלו וכו'.

הלכות עדות פרק יא הלכה י

המוסרין והאפיקורוסין והמינים והמשומדים לא הוצרכו חכמים למנות אותן בכלל פסולי העדות שלא מנו אלא רשעי ישראל. אבל אלו המורדין הכופרין פחותין הן מן הגוים, שהגוים לא מעלין ולא מורדין ויש להסדיהן חלק לעולם הבא, ואלו מורדין ולא מעלין ואין להם חלק לעוה"ב.

Fourth Approach: It is his fault

Hilchot Teshuva:

ג,יד כל אחד ואחד מארבעה ועשרים אנשים אלו שמנינו--אף על פי שהן ישראל, אין להן חלק לעולם הבא.

All the twenty four individuals listed above will not receive a portion in the world to come even though they are Jewish.

R. Meir of Narbonne (Ha-Meili)³⁴ *Ma'amar Meishiv Nefesh*³⁵

³³ The Hebrew is from the R. Kapach translation.

R. Elchanan Wasserman's Variation

ביאורי אגדות על דרך הפשט יב:ח³⁶

שמעתי בשם כ' מו"ר הגר"ח הלוי זצ"ל מבריסק בדעת הרמב"ם, כי הכפירה לא שייך שוגג דהא מ"מ אינו מאמין וא"א להיות בכלל ישראל בלא אמונה...ולכאו' דבריו מוכרחין שהרי כל הכופרים וכל עובדי ע"ז הם מוטעין. ואין לך מוטעה יותר מהמקריב בנו למולך והוא חייב מיתה.

אבל קשה דהא תינוק המוטל בעריסה ג"כ אין לו אמונה, ומ"מ הוא בכלל ישראל, ותינוק שנשבה לבין העכו"ם מביא קרבן של שגגתו ואין דינו כמומר, ומוכח דאנוס רחמנא פטרי' גם בחסרון אמונה.

וי"ל לפי המבואר למעלה (שם סי' א') כי יסודי האמונה מוכרחין ודעת האדם מצד עצמה לא תתן מקום לכפירה, ורק רצון האדם לפריקת עול מטה את שכלו לטעות בדברים פשוטים ומוכרחים וע"כ שגגתו עולה זדון. אבל האומר מותר לעבור ע"ז הוא שוגג ופטור ממיתה כיון שסבור שעושה ברשות התורה.

I have heard in the name of R. Chayyim Soloveitchick of Brisk regarding the view of Rambam that all heresy is not considered *shogeg* (accidental) because, in the end of the day, he doesn't believe, and it is impossible to be part of the Jewish people without belief... Seemingly his view is compelling because all heretics and idolaters unintentionally err. There is no greater mistake that someone who offers his son to *molech*, and yet he is liable for execution (i.e. we don't treat him as *shogeg* even though his sin does not seem like a willful rejection of the truth but a misunderstanding of the truth). [Rather, it must be the case that lacking faith automatically excludes a person from the Jewish people.]

But we cannot conclude that someone without faith is automatically excluded from the Jewish people because a baby also does not have faith, yet he is certainly part of the Jewish people. Likewise, a baby taken captive by idolaters brings a sacrifice for his sins (i.e. he is considered a *shogeg*) and he is not treated as a *mumar* (apostate). From here we see that we apply the principle that God excuses all those coerced even to matters of faith. (This seems to contradict R. Chayyim.)

The answer is in accordance with what we explained earlier, that the principles of faith in and of themselves are simple and compelling. It is only a person's desire to throw off God's yoke that causes his intellect to err and deny that which is obvious. Accordingly, such errors are considered intentional violations. But someone who says that it is permissible to serve idolatry is considered *shogeg* and exempt from execution since he thinks that his acts are in accordance with the Torah (i.e. he is not denying Torah).

What then causes man to err? His desires and passions:

The fundamentals of faith in and of themselves are simple and compelling for any person who is not a fool, it being impossible to doubt their truth. This is true, provided that a person not be bribed, that is, that he be free of this-worldly lusts and desires. Thus, heresy is not rooted in a breakdown of reason in and of itself, but in a person's desire to satisfy his lusts, which distort and blind his reason. We may now understand the Torah's admonition (*Bamidbar* 15:39): "And you shall not seek after your own heart" - this refers to heresy (*Berakhot* 12b). That is to say, a person is admonished to suppress and subject his desires in order that his reason be free from the distortions they cause so that he may recognize the truth... Heresy has no place in man's reason, but rather in his desires and lusts.³⁷

Chazon Ish

חזו"א (י"ד סי' א' אות ו)

ותינוק שנשבה בין העכו"ם דינו כישראל ושחיתו מותרת, שהוא בחזקת שאם יודיעוהו וישתדלו עמו כשעור ההשתדלות שהוא ראוי לשוב, לא יזיד לבלתי שב, אמנם אחר שהשתדלו עמו והוא מזיד וממאן לשוב, דינו כמומר. ושעור ההשתדלות תלוי לפי התבוננות הדיינים כאשר יופיע רוח קדשם בהכרעת דינו.

³⁴ 1190-1263, author of *Sefer HaMeorot* (halachic material on Berachot, Chullin, and Seder Moed). Died in Toledo, Spain. For more biographical material see *Judaeo-Christian dialogue in Provence as reflected in Milhemet mitzva of R. Meir Hameili* by William K Herskowitz, Yeshiva University, 1974.

³⁵ Published in *Yeshurun* vol. 27 pp 92-99, edited by William K Herskowitz.

³⁶ *Dugma'ot le-Be'urei Aggadot al Derech ha-Peshat* is printed at the end of some editions of his *Kovetz He'arot* on Yevamot.

³⁷ *Dugma'ot le-Be'urei Aggadot al Derech ha-Peshat*, no. 1. Translation by David Strauss.

ומה שנחלקו אחרונים ז"ל בצדוקים בדורות האחרונים או חשיבי כאנוסים היינו בהכרעת שיעור הידיעה שיעור הידיעה ממציאות ישראל ושאוותיהם פירשו מהם ונותנים כתף סוררת, אי דיינין להו כשעור ידיעה למחשב מזיד או לא ואכתי אנוסים הם ובאמת צריך לדון כל איש ואיש בפרט ... וכמו כן אותו שאבותיו פרשו מזרכי הצבור והוא נתגדל ללא תורה דינו כישראל לכל דבר, ונמי צריך למוד שיעור ידיעתו אי לא חשיב מזיד, ואותו שדיינין ליה כאנוס זוכין עירוב עבור.

חזו"א עירובין פז:ד

ותינוק שנשבה בין העכו"ם דינו כישראל ושחיתו מותרת שהוא בחזקת שאם ידיעהו וישתדלו עמו כשיעור ההשתדלות שהוא ראוי לשוב לא יזיד לבלתי שב.

חזון איש יורה דעה סימן ב' סכ"ח:

ובהגהות מיימוניות פ"ו מהלכות דעות כתב, דאין רשאין לשנאותו אלא אחר שאינו מקבל תוכחה. ובסוף ספר אהבת חסד, כתב בשם הגר"י מולין, דמצוה לאהוב את הרשעים מהאי טעמא, והביא כן מתשובת מהר"ם מלובלין ס' יג, כי אצלנו הוא קדם תוכחה, שאין אנו יודעים להוכיח ודיינין להו כאנוסים ולכן אי אפשר לנו לדון בזה לפטור מן היבום, וכן לשאר הלכות.

אגרות ראה, סוף אגרת רס"ו:

כל השנאות כולן וחומרי דיניהן הנם נאמרים רק במי שברי לנו שקיימנו בו מצוות תוכחה. וכאשר אין לנו בדור הזה ולא בכמה דורות שלפנינו, על פי עדות רבי עקיבא, מי שידוע להוכיח. על כן נפל פותא בבירא (ע"י רש"י שבת סו) וכל ההלכות הנוטות לרוגז ושנאת אחים, נעשות הן כפרשת בן סורר ומורה עיר הנדחת ובית המנוגע, למ"ד לא היו ולא עתידין להיות, ונכתבו משום דרוש וקבל שכו.

משך חכמה [דברים כ"ב פסוק ד](#):

לכן אסור לשנא איש כזה, רק מי שהוא בעצמו סר מרע וצדיק תמים בדרכיו, אבל קשה למצא כמותו וע"ז אמרו (סוכה מה:): ראיתי בני עליה והמה מועטים, לכן כתיב אחיך.

חזו"א (יו"ד ס' ב' אות י"ח בהג"ה)

ותימא דאמר מכות ח: דישאל גולה ע"י כותי ואי דינו במורדין איך יתכן שגולה, ואין לומר בכוחי חבר דאמר שם דאם לטיי פטור משום דאינו עושה מעשה עמך וע"כ לומר דאין דברי הר"מ אלא בראשונים אבל דורות הבאים אינם במורדין וכמו שסיים הר"מ שם, וגמ' דמכות בדורות אחרונים ולפי"ז אפשר דזה שדינו להורידו באמת דינו כמומר לכל דבר דהכופר בתורה שבע"פ אין לו חלק גס בתורה שבכתב שהרי עיקר פירושה בעל פה ומה בצע בפירושים שוא ושקר, וכל דברי הר"מ בפ"ד מהלכות שחיטה בקראים משום רבניהם נחשבים כשוגגים, וכן הא דהכשירו בגמ' שחיתת כותי ג"כ משום דהבנים כשוגגים, וכן מסתבר שהרי מבואר בגמ' מכות שם שהם כשרים לעדות וכן אמרו גיטין י' ב' ואי דינם במורדין לא מסתבר כלל שיהיו כשרים לעדות.

אגרו"מ (או"ח ח"ד צא:ו)

אף שהם (החולקים על חלק מתושבע"פ) שוגגים כתינוקות שנשבו בין העכו"ם ע"י שהדיחום אבותיהם והסכיבה שנתגדלו שם ואין עליהם דינים שנאמרו שם בעונשין דבידי שמים ולא הדין דמורדין ולא מעלין וכו'.

Thinkers who Excuse Disbelief based on Faulty Reasoning

שו"ת רדב"ז חלק ד סימן קפז

I have found no basis for exempting him from punishment other than that he has erred in his thinking, so that what should have brought him to greater perfection has brought him to ruin. He is no better than one who has erred in one of the fundamental religious principles on account of his deficient understanding, because of which he is not called a heretic. Surely Hillel was a great man, and he erred in one of the fundamental principles of our religion when he said that Israel has no messiah, for the messiah was already consumed in the days of Chizkiyahu.³⁸ But Hillel was not regarded as a heretic, God forbid, on account of

ולא מצאתי טעם לפוטרו מן העונש זולת מפני שהוא טועה בעיונו ותקנתו קלקלתו. ולא עדיף האי ממי שטועה באחד מעיקרי הדת מחמת עיונו הנפסד שלא נקרא בשביל זה כופר. והרי הלל היה אדם גדול וטעה באחד מעיקרי הדת שאמר אין להם משיח לישראל שכבר אכלוהו בימי חזקיהו. ומפני זה הטעות לא חשבוהו כופר ח"ו דאם לא כן איך היו אומרים שמועה משמו. והטעם מבואר כיון שאין

³⁸ Sanhedrin 98b cites the following opinion:

"Rabbi Hillel said, "There shall be no Messiah for Israel, because they have already enjoyed him in the days of Hezekiah."

דברי הלל דאמר: אין משיח לישראל, שכבר אכלוהו בימי חזקיהו.

<p>this error, for if so, how did they report traditions in his name? The reason is clear: since his heresy stems from thinking that the results of his speculation are true, he is regarded as if he were coerced, and so he is exempt. Here, too, [the preacher] has erred in his thinking.³⁹</p>	<p>כפירתו אלא מפני שחושב שמה שעלה בעיונו אמת ואם כן אנוס הוא ופטור. אף הכא נמי טועה בעיונו הוא.</p>
---	--

ספר העיקרים מאמר ראשון פרק ב

<p>If a person upholds the law of Moshe and believes in its principles, but when he undertakes to investigate these matters with his reason and scrutinizes the texts, he is misled by his speculation and interprets a given principle otherwise than it is taken to mean at first sight; or if he denies the principle because he thinks that it does not represent a sound theory which the Torah obliges us to believe; or if he erroneously denies that a given belief is a fundamental principle, even though he believes it as he believes the other dogmas of the Torah which are not fundamental principles; or if he entertains a certain notion in relation to one of the miracles of the Torah because he thinks that he is not thereby denying any of the doctrines which it is obligatory upon us to believe by the authority of the Torah - <i>a person of this sort is not an unbeliever.</i> He is classed with the sages and pious men of Israel, <i>though he holds erroneous theories.</i> His sin is due to error and requires atonement.</p>	<p>אבל מי שהוא מחזיק בתורת משה ומאמין בעקריה, וכשבא לחקור על זה מצד השכל והבנת הפסוקים הטהו העיון לומר שאחד מן העיקרים הוא על דרך אחרת ולא כפי המובן בתחלת הדעת, או הטהו העיון להכחיש העקר ההוא להיותו חושב שאיננו דעת בריא תכריח התורה להאמינו, או יחשוב במה שהוא עקר שאיננו עקר ויאמין אותו כשאר האמונות שבאו בתורה שאינם עקרים, או יאמין אי זו אמונה בנס מנסי התורה להיותו חושב שאיננו מכחיש בזה שום אמונה מן האמונות שיחויב להאמין מצד התורה, אין זה כופר, אבל הוא בכלל חכמי ישראל וחסידיהם, אף על פי שהוא טועה בעיונו, והוא חוטא בשוגג וצריך כפרה.</p>
--	---

מאמרי הראי"ה 55-57

<p>Even if you assume he is in error, that the position that Rabbi Glasner has adopted runs counter, God forbid, to the truth of the Torah, how are you permitted to speak about him with such arrogance? Surely the words of Radbaz in his responsum are explicit, that even one who errs, God forbid, in one of the fundamental principles of the Torah on account of his speculation is exempt from punishment. For because he thinks that the results of his speculation are true, he is regarded as if he were coerced... Heaven forbid that he should be humiliated even if he has erred about a fundamental principle.</p>	<p>ואפ' אי יהיבנא להו טעותיהו, שהדעה שהדר"ג ס"ל כוותה הוא דעה שהיא ח"ו נגד אמתתה של תורה, האיך יש להם רשות לדבר עליו עתק, הלוא דברי הרדב"ז בתשובה הם מפורשים, שאפ' מי שטועה ח"ו בדבר מעיקרי התורה מחמת עיונו פטור מעונש, שמפני שחושב שמה שעלה בעיונו הוא אמת, וא"כ, אנוס הוא... וחלילה לבזותו אפ' אם הטעות היא בעניין של עיקר.</p>
---	--

Who was Raavad referring to when he said that there were great people who believed in a corporeal god?

אור שמח הלכות תשובה פרק ג הלכה ז

אבל שהוא גוף ובעל תמונה. דברי רבינו חננאל הובאו באו"ז ה' ק"ש סי' ז'.

ספר אור זרוע חלק א - הלכות קריאת שמע סימן ז

אמר רבין בר רב אדא אמר ר' יצחק מנין שהקב"ה מניח תפלין שנא' נשבע ה' בימינו ובזרוע עזו אין ימינו אלא תורה שנא' מימינו אש דת למו עזו זו תפלין שנאמר ה' עוז לעמו יתן וכת' וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ותניא ר' אליעזר הגדול אומר אלו תפלין שבראש אמר לי' רב נחמן בר יצחק לרב הייא בר אבין הני תפלין דמארי עלמא מה כתיב בהו א"ל מי כעמך ישראל גוי אחד וכי משתבח קוב"ה בשבחייהו דישאל א"ל אין דהא כתיב את ה' האמרת היום

Rashi explains:

אין משיח לישראל - שחזקיה היה משיח ועליו נאמרו כל הנבואות אצמיה קרן לבית ישראל ועמד ורעה בעוז ה'.

³⁹ Translation taken from "How to relate to one who has lost his faith" by R. Yehuda Amital in *Jewish values in a changing world*.

וכו'. פר"ח זצ"ל שהקב"ה מראה כבודו לנביאיו וחסידיו באבנתא דלכא כדמות אדם יושב דכתיב ראיתי את ה' יושב על כסאו ואת ה' יושב על כסאו וכמי שיש לו רגלים דכתיב ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכיון שנודע לנו כי מתראה לנביאים כענין הזה נתברר לנו כי זה הראי' האמורה בראיית הלב ולא בראיית העין היא כי לא יתכן להאמר בראיית העין שנראית דמות להקב"ה שנאמר ואל מי תדמיון אל ומה דמות תערכו לו אלא ראי' בלב הוא. כך יתכן לומר שאפשר לאדם לראות בראיית הלב דמות כבוד בראש ועליו תפלין והאומר ראיתי ראיית הלב כדכתיב ולבי ראה הרבה חכמה ודעת וכך כוונתו ולא ראיית העין ממש שהנה בפירוש אמר הכתוב ודברתי על הנביאים וביד הנביאים אדמה מלמד שמראה לנביאיו דמיון שיכול לראות אבל ראי' ממש ח"ו שיש מי שיעלה על דעתו וכי ר' יצחק חולק על התורה שנאמר כי לא יראני האדם וחי ובא ר' יצחק ואמר כי נראה הקב"ה. ועוד הא כתיב ויראו את אלהי ישראל ותחת רגליו וגו' הנה מראה הכתוב שראו ומקרא אחר כתיב כי לא ראיתם כל תמונה קשו קראי אהדדי נפרקי' לא קשיא האי קרא דכתיב ויראו את ה' ראיית הלב והא דכתיב כי לא ראיתם כל תמונה ראיית העין ומצאנו לשון הקודש שקורא בענין הזה ראי' שנאמר וירא יעקב כי יש שבר במצרים ויעקב לא היה במצרים כ"א בארץ כנען וכהנה רבות ולמביני דעת יראי שמים פחות מזה די להם להבין ולידע שאין בכל התלמוד מודיע שיש בישראל נותן דמות לבוראנו יתעלה שמו וזכרו. אמנם חלקי לב רשעי ארץ המינין מחפאין דברים לא כן כדי לגנות עצמם. מי שפרע מדור המבול הוא יפרע מהם. ומצאנו שהקב"ה ישתבח שמו הראה למשה רבינו בתוך הכבוד שאמר הקב"ה וראית את אחורי כגון מלאך ובראשו תפלין וראה משה והבין קשר של תפלין ושין של תפלין כענין שהראהו כלי המשכן שנא' ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו וזה יתכן למרא' העין ויתכן לראיית הלב אבל זה שכתו' וראית את אחורי אינה אלא ראיית הלב ועל אותה הראי' שנאמ' במשה שראה קשר של תפלין ושין של תפלין אמר ר' יצחק רמז לזה הדבר מן הכתוב מנין שנא' נשבע ה' בימינו וגו' ובענין הזה חזון הנבוא' הנביא יושב ער וליבו רואה חזון הנבואה כמו ראיית הישן בחלום ומקרא מלא כתוב אם יהי' נביאכם וגו' פ'ו וכי במראה עין אתוודע בחלום אני מתראה לו ומדבר עמו ועל אותם תפלין שנראו לו למשה רבינו מתוך הכבוד חקרו רבותינו מה הי' כתוב בהן ומפרשי' מי כעמך ישראל גוי אחד ומי גוי גדול וכל הענין ואלו דברים קבלה הלכה למשה מסיני היו בידם ומקבלה פירשו שאי אפשר לדברים הללו להתפרש מן הדעת כלל עכ"ל:

The Mitzvah of Knowing God and the Goal of the Study of Philosophy

“To believe” or “To know”

רמב"ם הלכות יסודי התורה פרק א

יסוד היסודות ועמוד החכמות **לידע** שיש שם מצוי ראשון, והוא ממציא כל נמצא, וכל הנמצאים משמים וארץ ומה שביניהם לא נמצאו אלא מאמתת המצאו. ואם יעלה על הדעת שהוא אינו מצוי, אין דבר אחר יכול להימצאות. ואם יעלה על הדעת שאין כל הנמצאים מלבדו מצויים, הוא לבדו יהיה מצוי ולא ייבטל הוא לביטולם: שכל הנמצאים צריכין לו; והוא ברוך הוא אינו צריך להם, ולא לאחד מהם. לפיכך אין אמיתתו כאמתת אחד מהם. הוא שהנביא אומר "וה' אלוהים אמת" (ירמיהו י'),--הוא לבדו האמת, ואין לאחר אמת כאמתו. והוא שהתורה אומרת "אין עוד, מלבדו" (דברים ד, לה), כלומר אין שם מצוי אמת מלבדו כמותו. המצוי הזה--הוא אלוה העולם, אדון כל הארץ. והוא המנהיג הגלגל בכוח שאין לו קץ ותכלית, בכוח שאין לו הפסק, שהגלגל סובב תמיד, ואי אפשר שיסובב בלא מסבב; והוא ברוך הוא המסבב אותו, בלא יד ולא גוף. וידיעת דבר זה מצות עשה, שנאמר "אנוכי ה' אלוהיך" (שמות כב, דברים ה, ו).

The foundation of all foundations and the pillar of wisdom is to **know** that there is a Primary Being Who brought into being all existence. All the beings of the heavens, the earth, and what is between them came into existence only from the truth of His being. If one would imagine that He does not exist, no other being could possibly exist. If one would imagine that none of the entities aside from Him exist, He alone would continue to exist, and the nullification of their [existence] would not nullify His existence, because all the [other] entities require Him and He, blessed be He, does not require them nor any one of them. Therefore, the truth of His [being] does not resemble the truth of any of their [beings]. This is implied by the prophet's statement [Jeremiah 10:10]: "And God, your Lord, is true" - i.e., He alone is true and no other entity possesses truth that compares to His truth. This is what [is meant by] the Torah's statement [Deuteronomy 4:35]: "There is nothing else aside from Him" - i.e., aside from Him, there is no true existence like His. This entity is the God of the world and the Lord of the entire earth. He controls the sphere with infinite and unbounded power. This power [continues] without interruption, because the sphere is constantly revolving, and it is impossible for it to revolve without someone causing it to revolve. [That one is] He, blessed be He, who causes it to revolve without a hand or any [other] corporeal dimension. **The knowledge of this concept is a positive commandment, as it says (Shmot 20:2): "I am God, your Lord...."**

ספר המצוות לרמב"ם מצות עשה א

המצוה הראשונה היא הצווי אשר צונו **להאמין** האלוהות והוא שנאמין שיש שם עלה וסבה הוא פועל לכל הנמצאות והוא אמרו ית' אנכי י"י אלהיך.

The first mitzvah is the commandment that He commanded us is to **believe in** (להאמין) the Divinity. That is, that there is a transcendent essence which is the cause of everything that exists. Thus, God said: "I am the Hashem your God" (*Shemot* 20:2).

מצוה ראשונה ממצוות עשה, לידע שיש שם אלוה, שנאמר "אנוכי ה' אלוהיך" (שמות כב; דברים ה,ו).

The first of the positive commandments is the mitzvah to **know** that there is a God, as [*Shemot* 20:2] states: "I am the Hashem your God" (*Shemot* 20:2).

Eemunah according to R. Chayyim Soloveitchick

אבי עזרי הל' תשובה ה:ה

והנה מאז ומתמיד הייתי מתפלא למה מכנין למצוה זו אמונה, הרי בפשוטו שזהו מהמושכלות הראשונות, דאי אפשר לעולם בלי מנהיג. וגם מבשרי אחזה אלקי. והחכמה הנפלאה שבכל יצור קטן, אין להעריך, ומכל שכן, החכמה ביצירת האדם. ואיך אפשר שכל זה הוא בלא מנהיג. והרי הרמב"ם הנ"ל כתב לידע את ה', הרי זו ידיעה, ובכתוב נאמר וידעת היום והשיבות אל לבבך כי ה' הוא אלקים, ולמה זה נקרא אמונה? ובספר המצות במצוה א' כתב היא הצינוי אשר צונו בהאמנת האלהות. ושאלתי את זאת למרן הגאון הגדול רבי יצחק זאב סאלאווייציק זצ"ל, ואמר לי שגם הוא עמד על זה ושאל זאת לאביו הגר"ח זצ"ל, ואמר לו, שודאי עד כמה ששכל האדם מגעת הוא מושכל ואין זו אמונה והיא ידיעה.

מכתב מאליהו ה"ג עמ' 177:

"ר' נחמן כתב שבמקום אשר שם גבולו של השכל—שם מתחילה האמונה."

הלכות יסודי התורה פרק ח

א משה רבנו--לא האמינו בו ישראל, מפני האותות שעשה: שהמאמין על פי האותות--יש בליבו דופי, שאפשר שיעשה האות בלאט וכישוף. אלא כל האותות שעשה במדבר, לפי הצורך עשאו--לא להביא ראיה על הנבואה: צרך להשקיע את המצריים, קרע את הים והצילם בו. צרכנו למזון, הוריד לנו את המן. צמאו, בקע להם את האבן. כפרו בו עדת קורח, בלעה אותם הארץ. וכן, שאר כל האותות.

ב ובמה האמינו בו, במעמד הר סיני: שעינינו ראו, ולא זר, ואוזנינו שמעו, ולא אחר--האש והקולות והלפידים. והוא ניגש אל הערפל, והקול מדבר אלי; ואנו שומעים: משה, משה--לך אמור להם כך וכך. וכן הוא אומר "פנים בפנים, דיבר ה' עימכם" (דברים ה,ד), ונאמר "לא את אבותינו, כרת ה' את הברית הזאת" (דברים ה,ג).

ג ומניין שבמעמד הר סיני לבדו, היא הראיה לנבואתו שהיא אמת שאין בו דופי--שנאמר "הנה אנוכי בא אליך בעב הענן, בעבור ישמע העם בדברי עימך, וגם כך יאמינו לעולם" (שמות יט,ט): מכלל שקודם דבר זה, לא האמינו בו נאמנת שהיא עומדת לעולם, אלא נאמנת שיש אחריה הרהור ומחשבה.

The Children of Israel did not believe in Moshe [solely] because of the signs he presented, for someone who believes [in a prophet solely] because of the signs he presents is tainted, for it could be that his signs are performed by means of spells and witchcraft. All the signs that Moshe performed in the wilderness were done so according to the needs of the moment, and not to bring proof to his prophecies... It was the assembly at Mount Sinai that made them believe in Moshe, when our eyes, and no-one else's, saw, and our ears, and no-one else's, heard, and Moshe drew near to the darkness, and the voice spoke to him, and we heard it saying to Moshe, "Moshe, Moshe, go tell them such-and-such." In connection with this it is written, "The Lord talked with you face to face," and it is also written, "The Lord did not make this covenant with our fathers, but with us, even us." From where is it known that the assembly at Mount Sinai was the proof that the prophecy of Moshe was true and that he was not speaking basely? It is derived from the verse, "Lo, I come to you in a thick cloud, that the people may hear when I speak with you, and believe you forever." From this we see that prior to the assembly at Mount Sinai their belief in Moshe was not one that would have lasted for ever, but it was a belief that left room for discussion and thought.

The Importance of Proof

רמב"ם הלכות עבודה זרה פרק א הלכה ב-ג

ופשט דבר זה בכל העולם לעבוד את הצורות בעבודות משונות זו מזו ולהקריב להם ולהשתחוות, וכיון שארכו הימים נשתכה השם הנכבד והנורא מפי כל היקום ומדעתם ולא הכירוהו ונמצאו כל עם הארץ הנשים והקטנים אינם יודעים אלא הצורה של עץ ושל אבן וההיכל של אבנים שנתחנכו מקטנותם להשתחוות לה ולעבדה ולהשבע בשמה, והחכמים שהיו בהם כגון כהניהם וכיוצא בהן מדמין שאין שם אלוה אלא הכוכבים והגלגלים שנעשו הצורות האלו

בגללם ולדמותן אבל צור העולמים לא היה שום אדם שהיה מכירו ולא יודעו אלא יחידים בעולם כגון חנוך ומתושלה נח שם ועבר, ועל דרך זה היה העולם הולך ומתגלגל עד שנולד עמודו של עולם והוא אברהם אבינו.

כיון שנגמל איתן זה התחיל לשוטט בדעתו והוא קטן והתחיל לחשוב ביום ובלילה והיה תמיה היאך אפשר שיהיה הגלגל הזה נוהג תמיד ולא יהיה לו מנהיג ומי יסבב אותו, כי אי אפשר שיסבב את עצמו, ולא היה לו מלמד ולא מודיע דבר אלא מושקע באור כשדים בין עובדי כוכבים הטפשים ואביו ואמו וכל העם עובדי כוכבים והוא עובד עמהם ולבו משוטט ומבין עד שהשיג דרך האמת והבין קו הצדק מתבונתו הנכונה, וידע שיש שם אלוה אחד והוא מנהיג הגלגל והוא ברא הכל ואין בכל הנמצא אלוה חוץ ממנו, וידע שכל העולם טועים ודבר שגרם להם לטעות זה שעובדים את הכוכבים ואת הצורות עד שאבד האמת מדעתם, ובן ארבעים שנה הכיר אברהם את בוראו, כיון שהכיר וידע התחיל להשיב תשובות על בני אור כשדים ולערוך דין עמהם ולומר שאין זו דרך האמת שאתם הולכים בה.

Thus, these [idolatrous] practices spread throughout the world. People would serve images with strange practices - one more distorted than the other - offer sacrifices to them, and bow down to them. As the years passed, [God's] glorious and awesome name was forgotten by the entire population. [It was no longer part of] their speech or thought, and they no longer knew Him. Thus, all the common people, the women, and the children would know only the image of wood or stone and the temples of stone to which they were trained from their childhood to bow down and serve, and in whose name they swore.

The wise men among them would think that there is no God other than the stars and spheres for whose sake, and in resemblance of which, they had made these images. The Eternal Rock was not recognized or known by anyone in the world, with the exception of a [few] individuals: for example, Chanoch, Metushelach, Noach, Shem, and Ever. The world continued in this fashion until the pillar of the world - the Patriarch Abraham - was born.

After this mighty man was weaned, he began to explore and think. Though he was a child, he began to think [incessantly] throughout the day and night, wondering: How is it possible for the sphere to continue to revolve without having anyone controlling it? Who is causing it to revolve? Surely, it does not cause itself to revolve.

He had no teacher, nor was there anyone to inform him. Rather, he was mired in Ur Kasdim among the foolish idolaters. His father, mother, and all the people [around him] were idol worshipers, and he would worship with them. [However,] his heart was exploring and [gaining] understanding.

Ultimately, he appreciated the way of truth and understood the path of righteousness through his accurate comprehension. He realized that there was one God who controlled the sphere, that He created everything, and that there is no other God among all the other entities. He knew that the entire world was making a mistake. What caused them to err was their service of the stars and images, which made them lose awareness of the truth.

Abraham was forty years old when he became aware of his Creator. When he recognized and knew Him, he began to formulate replies to the inhabitants of Ur Kasdim and debate with them, telling them that they were not following a proper path.

בראשית רבה (וילנא) פרשת לך לך פרשה לט א

אמר רבי יצחק משל לאחד שהיה עובר ממקום למקום, וראה בירה אחת דולקת⁴⁰ אמר תאמר שהבירה זו בלא מנהיג, הציץ עליו בעל הבירה, אמר לו אני הוא בעל הבירה, כך לפי שהיה אבינו אברהם אומר תאמר שהעולם הזה בלא מנהיג, הציץ עליו הקב"ה ואמר לו אני הוא בעל העולם...

R. Yitzhak says: To what may this be compared? To a man who was traveling from place to place when he saw an illuminated⁴¹ palace. He wondered, "Is it possible that the palace lacks a director?" The director of the palace looked

⁴⁰ This can be translated either as illuminated or enflamed. Either way we must wonder what it adds to the proof. I prefer the translation illuminated which shows that God did not just create the world, he continues to sustain it. This is supported by the continuation of the midrash which notes calls God a *manhig*.

⁴¹ This can be translated either as illuminated or enflamed. Either way we must wonder what it adds to the proof. I prefer the translation illuminated which shows that God did not just create the world, he continues to sustain it. This is supported by the continuation of the midrash which notes calls God a *manhig* (director).

out and said, "I am the director of the palace." So Avraham our father said, "Is it possible that the world lacks a director?" The Holy One Blessed be He, looked out and said to him, "I am the Sovereign of the Universe."

In *Moreh ha-Nevuchim* 2:19 Rambam notes the *Yeshaya* (40:26) offers this sort of argument, telling the people: "Lift up your eyes on high and see, who created these."

ספר מורה הנבוכים חלק ב פרק לג

It is clear to me that what Moshe experienced at the revelation on Mount Sinai was different from that which was experienced by all the other Israelites, for Moshe alone was addressed by God, and for this reason the second person singular is used in the Ten Commandments; Moshe then went down to the foot of the mount and told his fellow-men what he had heard. Comp., "I stood between the Lord and you at that time to tell you the word of the Lord" (*Devarim* 5:5). Again, Moshe spoke, and God answered him with a loud voice (*Shmot* 19:19). In the *Mechilta* our Sages say distinctly that he brought to them every word as he had heard it. Furthermore, the words, "In order that the people hear when I speak with thee" (*Shmot* 19:9), show that God spoke to Moshe, and the people only heard the mighty sound, not distinct words. It is to the perception of this mighty sound that Scripture refers in the passage, "When ye hear the sound" (*Devarim* 5:20); again it is stated, "You heard a sound of words" (*ibid.* 4:12), and it is not said "You heard words"; and even where the hearing of the words is mentioned, only the perception of the sound is meant. It was only Moshe that heard the words, and he reported them to the people. This is apparent from Scripture, and from the utterances of our Sages in general.

There is, however, an opinion of our Sages frequently expressed in the *Midrashim*, and found also in the *Talmud*, to this effect: The Israelites heard the first and the second commandments from God, i.e., **they learnt the truth of the principles contained in these two commandments in the same manner as Moshe, and not through Moshe. For these two principles, the existence of God and His Unity, can be arrived at by means of reasoning, and whatever can be established by proof is known by the prophet in the same way as by any other person; he has no advantage in this respect. These two principles were not known through prophecy alone.** Comp., "Thou hast been shown to know that," etc. (*Devarim* 4:34). But the rest of the commandments are of an ethical and authoritative character, and do not contain [truths] perceived by the intellect.

יתבאר לי שבמעמד הר סיני לא היה המגיע למשה מגיע לכל ישראל, אבל הדבור למשה לבדו ע"ה, ולזה בא ספור עשרת הדברות כלו ספור היחיד הנפרד, והוא עליו השלום ירד לתחתית ההר ויגד לבני אדם מה ששמע, אמרה התורה אנכי עומד בין ה' ובניכם, ואמר ג"כ משה ידבר והאלהים יעננו בקול, ובביאור אמרו במכילתא כי כל דבור ודבור היה משיבו להם כמו ששמע, וכתוב בתורה גם כן בעבור ישמע העם בדברי וגו', מורה כי הדבור היה לו והם ישמעו הקול ההוא העצום לא הבדל הדברים, ועל שמע הקול ההוא העצום אמר כשמעכם את הקול, ואמר קול דברים אתם שומעים, ולא אמר דברים אתם שומעים, וכל מה שבא משמע הדברים, אמנם הנרצה בו שמע הקול, ומשה הוא אשר ישמע הדברים ויספרם להם, זהו הנראה מן התורה ומרוב דברי החז"ל,

אלא שיש להם גם כן מאמר כתוב בהרבה מקומות מן המדרשות והוא בתלמוד גם כן, והוא אמרם אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמעום, רוצים בזה שהם הגיעו אליהם כמו שהגיעו למרע"ה, ולא היה מרע"ה מגיעם אליהם, וזה ששתי אלו השרשים, ר"ל מציאות האל ית', והיותו אחד, אמנם יושג בעיון האנושי וכל מה שיודע במופת, משפט הנביא בו ומשפט כל מי שידעהו שוה, אין יתרון, ולא נודעו שני השרשים האלה מצד הנבואה לבד, אמרה התורה אתה הראת לדעת וגו', אמנם שאר הדברות הם מכת המפורסמות והמקובלות לא מכת המושכלות.

Rambam's Proofs

The beginning of the second part of *Moreh ha-Nevuchim* where Rambam lays out the proof in 26 steps. Regarding this proof he writes:

25 of the propositions which are employed in the proof for the existence of God, or in the arguments demonstrating that God is neither corporeal nor a force connected with a material being, or that He is One, have been fully established, and

their correctness is beyond doubt. Aristotle and the Peripatetics⁴² who followed him have proved each of these propositions. *There is, however, one proposition which we do not accept—namely, the proposition which affirms the Eternity of the Universe, but we will admit it for the present, because by doing so we shall be enabled clearly to demonstrate our own theory.*

1:71:

Such being the nature of this theory, how can we employ it as an axiom and establish on it the existence of the Creator? In that case the existence of God would be uncertain: if the universe had a beginning, God does exist; if it be eternal, God does not exist; the existence of God would therefore remain either an open question, or we should have to declare that the creation had been proved, and compel others by mere force to accept this doctrine, in order thus to be enabled to declare that we have proved the existence of God. Such a process is utterly inadmissible. The true method, which is based on a logical and indubitable proof, consists, according to my opinion, in demonstrating the existence of God, His unity, and His incorporeality by such philosophical arguments as are founded on the theory of the eternity of the Universe. I do not propose this method as though I believed in the eternity of the Universe, for I do not follow the philosophers on this point, but because by the aid of this method these three principles, viz., the existence of God, His unity and His incorporeality can be fully proved and verified, irrespectively of the question whether the universe has had a beginning or not. After firmly establishing these three principles by an exact proof, we shall treat of the problem of creation and discuss it as fully as possible....

My method, as far as I now can explain it in general terms, is as follows. The universe is either eternal or has had a beginning: if it had a beginning, there must necessarily exist a being which caused the beginning; this is clear to common sense; for a thing that has had a beginning, cannot be the cause of its own beginning, another must have caused it. The universe was, therefore, created by God. If on the other hand the universe were eternal, it could in various ways be proved that apart from the things which constitute the universe, there exists a being which is neither body nor a force in a body, and which is one, eternal, not preceded by any cause, and immutable. That being is God. You see that the proofs for the Existence, the Unity and the Incorporeality of God must vary according to the propositions admitted by us. Only in this way can we succeed in obtaining a perfect proof, whether we assume the eternity or the creation of the universe.

For this reason you will find in my works on the Talmud,⁴³ **whenever** I have to speak of the fundamental principles of our religion, or to prove the existence of God, that I employ arguments which imply the eternity of the universe. I do not believe in that eternity, but I wish to establish the principle of the existence of God by an indisputable proof, and should not like to see this most important principle founded on a basis which everyone could shake or attempt to demolish, and which others might consider as not being established at all...

Pairush Ha-Mishnayot in the fourth of the *ikkarai emunah*:

והיסוד הרביעי הקדמות. והוא, שזה האחד המתואר הוא הקדמון בהחלט, וכל נמצא זולתו הוא בלתי קדמון ביחס אליו, והראיות לזה בספרים הרבה. וזה היסוד הרביעי הוא שמורה עליו מה שנ' מענה אלהי קדם. ודע כי היסוד הגדול של תורת משה רבינו הוא היות העולם מחודש, יצרו ה' ובראו אחר ההעדר המוחלט, וזה שתראה שאני סובב סביב ענין קדמות העולם לפי דעת הפילוסופים הוא כדי שיהא המופת מוחלט על מציאותו יתעלה כמו שביארתי וביררתי במורה.

Correct understanding and certainty, even without proof

Moreh ha-Nevuchim 1:50

⁴² The Peripatetic school was a school of philosophy in Ancient Greece that followed Aristotle. The name derives from the peripatoi (colonnades) of the Lyceum in Athens where the members met.

⁴³ This is a reference to the halacha quoted above.

When reading my present treatise, bear in mind that by “faith”⁴⁴ we do not understand merely that which is uttered with the lips, but also that which is apprehended by the soul, the conviction that the object [of belief] is exactly as it is apprehended....

Belief is only possible after the apprehension of a thing; it consists in the conviction that the thing apprehended has its existence in reality exactly as it is conceived in the mind. If in addition to this we are convinced that the thing cannot be different in any way from what we believe it to be, and that no reasonable argument can be found for the rejection of the belief or for the admission of any deviation from it, then the belief is true.

Rambam’s Palace Analogy

Moreh ha-Nevuchim (3:51).

Imagine a palace in the center of a city with various groups of people:

1. Some people remain outside the city.
2. Others have entered the city, but their backs are to the palace courtyard (they are headed in the wrong direction).
3. Others face the palace courtyard but cannot see the courtyard.
4. Others enter the courtyard.
5. Others enter the palace antechamber.
6. And some are with the king.

I will now explain the simile which I have made. The people who are abroad are all those that have no religion, neither one based on speculation nor one received by tradition. Such are the extreme Turks that wander about in the north, the Kushites who live in the south, and those in our country who are like these. I consider these as irrational beings, and not as human beings; they are below mankind, but above monkeys, since they have the form and shape of man, and a mental faculty above that of the monkey.

Those who are in the country, but have their backs turned towards the king's palace, are those who possess religion, belief, and thought, but happen to hold false doctrines, which they either adopted in consequence of great mistakes made in their own speculations, or received from others who misled them. Because of these doctrines they recede more and more from the royal palace the more they seem to proceed. These are worse than the first class. They are those concerning whom necessity *at certain times* impels killing them and blotting out the traces of their opinions **lest they should lead astray the ways of others**.

Those who desire to arrive at the palace, and to enter it, but have never yet seen it, are the mass of religious people: the multitude that observe the divine commandments, but are ignorant.

Those who arrive at the palace, but go round about it, are those who devote themselves exclusively to the study of the practical law: they believe traditionally in true principles of faith, and learn the practical worship of God, but are not trained in philosophical treatment of the principles of the Law, and do not endeavor to establish the truth of their faith by proof.

Those who undertake to investigate the principles of religion, have come into the ante-chamber: and there is no doubt that these can also be divided into different grades.

But those who have succeeded in finding a proof for everything that can be proved, who have a true knowledge of God, so far as a true knowledge can be attained, and are near the truth, wherever an approach to the truth is possible, they have reached the goal, and are in the palace in which the king lives.

⁴⁴ According to R. Yosef Kapach and R. Chaim Heller this should be translated as knowledge. Pines translates it as belief.

We have explained many times that the degree of love corresponds to the degree of understanding.

<p>The intellect that emanates from God onto us is the link that joins us to God.</p>	<p>כי השכל הזה אשר שפע עלינו מאתו יתעלה, הוא המגע אשר בינינו לבינו</p>
<p>You have it in your power to strengthen that bond, if you choose to do so, or to weaken it gradually until it breaks, if you prefer this. It will become strong only when you employ it in the love of God and seek that love; it will be weakened when you direct your thoughts to other things... You must know that even if you were the wisest man in respect to the true knowledge of God, you break the bond between you and God whenever you turn your thoughts entirely to the necessary food or any necessary business; at that time, you are not with God, and He is not with you, for that relation between you and Him is interrupted in those moments.</p>	<p>והבחירה בידך, אם תרצה לחזק את המגע הזה ולעבותו - עשה, ואם תרצה להחלישו ולדקקו לאט לאט עד שתפסקהו - עשה. ואין המגע הזה מתחזק אלא בהפעלתו באהבתו וההליכה בכיוון זה כמו שביארנו, והחלשתו ודקותו תהיה בהתעסק מחשבתך במה שזולתו... <u>ודע, כי אף אם היית החכם בבני אדם באמיתת המדע האלוהי, הרי בשעה שאתה מרוקן את מחשבתך מזה ומתעסק בכל ישותך באכילה הכרחית או בעסק הכרחי, הנך מפסיק אותו המגע אשר בינך ובינו ה', ואינך עמו אז, וכן אין הוא עמך, כי אותו היחס אשר בינך ובינו כבר נפסק בפועל באותה השעה.</u></p>

Moreh ha-Nevuchim 1:36

והיאך יהיה מצב מי שקשורה כפירתו בעצמותו יתעלה, והוא בדעתו הפך מכפי שהוא, כלומר: שאינו לדעתו מצוי, או שלדעתו הוא שנים, או שסבור שהוא גוף, או שהוא לדעתו בעל התפעלויות, או שמיחס לו איזו מגרעת שהיא, הנה זה בלי ספק יותר חמור מעובד עבודה זרה על דעת שהיא אמצעי או מטיבה או מרעה לפי דמיונו.

It is not just Intellectual – Rambam’s Understanding of Yirmiyahu 9

ירמיהו פרק ט

22 Thus says Hashem: “Let not the wise man glory in his wisdom, nor the mighty man in his might, nor the rich man in his riches;
כב פה אָמַר יי, אֶל-יְהוָה לֵל חָכָם בְּחָכְמָתוֹ, וְאֶל-יְהוָה לֵל הַגִּבּוֹר, בְּגִבּוֹרָתוֹ; אֶל-יְהוָה לֵל עֲשִׂיר, בְּעֲשָׂרוֹ.

23 But let he that glorifies himself do so in this: that he understands and knows Me, that I am Hashem, who exercises mercy, justice, and righteousness in the earth; because these I desire, says Hashem.”
כג כִּי אִם-בְּזֹאת יְהוָה לֵל הַמְתַּהַלֵּל, הַשִּׁקְל וְיָדַע אוֹתִי-- כִּי אֲנִי יְהוָה, עֹשֶׂה חֶסֶד מִשְׁפָּט וְצִדְקָה בְּאֶרֶץ: כִּי-בְאֵלֶּה חֲפָצָתִי, נְאֻם-יְי.

Moreh ha-Nevuchim (3:54).

There are four types of perfection that a human can strive towards:

1. Material perfection – a person can acquire wealth or possessions. These remain entirely external to the person and can be lost at any moment.
2. Physical perfection – a person can become strong or healthy, capable of performing great physical feats. This level is shared with animals, which also can be fast or strong.

3. Character perfection – a person can develop excellent *middot*. The majority of *mitzvot* aims to achieve this goal. However, if a person were all alone, this level of perfection would not be actualized, since it relates to interactions with other people. Thus, even this perfection is but a means to the fourth perfection, intellectual perfection.^{45 46}
4. The true perfection is intellectual perfection, which allows a person to reach an understanding of the divine. Through this, a person achieves eternity.⁴⁷

The aforementioned verse in *Yirmiyahu* alludes to these four perfections and teaches us that one should take pride only in the fourth:

1. ר"ל שכוונתי שיצא מכם חסד משפט וצדקה בארץ, כמו
2. שכל הפעולות בהם תשגחו אתם ויהיה לכם חסד משפט וצדקה, כמו שבארנו פעמים בזה המאמר:
3. ר"ל שכוונתי שיצא מכם חסד משפט וצדקה בארץ, כמו שבארנו פעמים בזה המאמר:
4. ר"ל שכוונתי שיצא מכם חסד משפט וצדקה בארץ, כמו שבארנו פעמים בזה המאמר:

בראשית רבה (וילנא) פרשת נח פרשה לה

כתוב א' אומר (משלי ח) וכל הפעמים לא ישוו בה, וכתוב אחד אומר (שם /משלי ג) וכל הפעמים לא ישוו בה, הפעמים אלו מצות ומעשים טובים, הפעמים אלו אבנים טובות ומרגליות, ר' אחא בשם ר' תנחום בר ר' חייא הפעמים לא ישוו בה, (ירמיה ט) כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי כי אני ה' עושה חסד משפט וגו'.

In one place Scripture says, “And all things that are desirable (*chafazim*) cannot be compared to her” (*Mishlei* 8:11); and in another place, it states “And all things that you desire (*chafazecha*) cannot be compared to her” (*Mishlei* 3:15). “Things that are desirable” (*chafazim*) refers to the performance of *mitzvot* and good deeds (מצות ומעשים טובים), while “things that you desire” (*chafazecha*) refers to precious stones and pearls. R. Acha in the name of R. Tanchum explained: “Both things that are desirable (*chafazim*) and things that you desire (*chafazecha*) cannot be compared to wisdom, as the verse says, ‘But let he that glorifies himself do so in this: that he understands and knows Me.’”

ואח"כ השלים הענין ואמר כי באלה הפעמים נאם ה', ואמר בחסד במשפט וצדקה הפעמים נאם ה', ר"ל שכוונתי שיצא מכם חסד משפט וצדקה בארץ, כמו שבארנו בי"ג מדות, כי הכוונה להדמות בהם ושנלך על דרכם. א"כ הכוונה אשר זכרה בזה הפסוק, הוא באורו, ששלמות האדם אשר בו יתהלל באמת, הוא להגיע אל השגת השם כפי היכולת, ולדעת השגחתו בברואיו בהמציאו אותם והנהיגו אותם, איך היא, וללכת אחרי ההשגה ההיא בדרכים שיתכוין בהם תמיד לעשות חסד ומשפט וצדקה, להדמות בפעולות השם, כמו שבארנו פעמים בזה המאמר:

⁴⁵ Rambam believes that character perfection is meant to lead to intellectual perfection. As Dr. David Shatz (“Maimonides’ Moral Theory,” *The Cambridge Companion to Maimonides*, ed. Kenneth Sesskin, New York: Cambridge University Press, 2005, p. 169) explains:

His writings contain extensive discussion of ridding oneself of bad ethical traits and acquiring good ones, and of the attempt to “quell the impulses” of matter that distract people from intellectual pursuits and impede cognition of what is not physical. The quelling of such impulses is associated with the attainment of holiness (GP 3.8, 3.33). Morality is a preparation for contemplation and constitutes no trivial task.

⁴⁶ It seems that Rambam is referring to character traits that allow a person to succeed in society while allowing society to function smoothly and fairly. Therefore, Rambam notes that these tools are not inherently valuable, despite their importance within society. When he states that most *mitzvot* relate to this category, he is referring to his thesis developed in 3:27 that the first aim of *mitzvot* is: “the establishment of good mutual relations among men by removing injustice and creating the noblest feelings.” In his commentary on the Mishnah (*Sanhedrin* 3:3), he refers to this goal as *tikun olam*. In *Mishneh Torah (Hilchot Temura* 4:13), he notes that even ritual *mitzvot* fall under this category. Later, it will become clear why this category cannot be referring to *middot* such as kindness.

⁴⁷ We will return to Rambam’s focus on intellectual accomplishments vis-à-vis *olam ha-ba* in the chapter on *olam ha-ba*.

⁴⁸ Rambam explains why this is referred to as *chochma*.

The prophet thus concludes, “Because these I desire, says Hashem,” i.e., My object [in saying this] is that you shall practice loving-kindness, judgment, and righteousness in the earth. In a similar manner, we have shown (1:14) that the object of the enumeration of God's thirteen attributes is the lesson that we should acquire similar attributes and act accordingly. The object of the above passage therefore is to declare that the perfection in which man truly can glory is attained when he has acquired – as far as is possible for man – the knowledge of God, His providence, and the manner in which His providence influences His creatures in their production and continued existence. Having acquired this knowledge, he will be determined always to seek loving-kindness, judgment, and righteousness and thus to imitate the ways of God. We have explained this many times in this treatise.

A (Reasonable) Path to Perfection

<p>You must bear in mind that all religious acts, such as reading the Torah, praying, and the performance of other <i>mitzvot</i>, serve exclusively as the means of causing you to occupy and fill your mind with the precepts of God, and free it from worldly business; for you are thus, as it were, in communication with God and undisturbed by any other thing.</p>	<p>ודע כי כל מעשה העבודות הללו, כקריאת התורה והתפלה ועשיית שאר המצוות, אין תכליתן אלא שתוכשר בהתעסקות במצוותיו יתעלה מלעסוק בענייני העולם, כאלו התעסקת בו יתעלה לא בזולתו .</p>
<p>But if we you pray with the motion of your lips with your face toward the wall but at the same time think of your business; if you read the Torah with your tongue while your heart is occupied with the building of your house, and you do not think of what you are reading; if you perform the commandments only with your limbs, you are like those who are engaged in digging in the ground, or hewing wood in the forest, without reflecting on the nature of those acts, or by whom they are commanded, or what is their purpose... You are then like those in reference to whom scripture says, “You are near in their mouth, yet far from their kidneys (i.e. insides)” (<i>Yirmiyahu</i> 12:2).</p>	<p><u>ולכן אם אתה מתפלל בנענוע שפתיך ופניך אל הקיר ומחשב בממכרך ומקחרך, וקורא את התורה בלשונך ולבך בבניין ביתך מבלי להתבונן במה שאתה קורא, וכן כל זמן שאתה עושה מצווה אתה עושה אותה באבריך, כמי שחופר גומה בקרקע או חוטב עצים מן היער מבלי להתבונן בעניין אותו המעשה ולא ממי בא ולא מה תכליתו, אל תחשוב שהגעת אל תכלית, אלא תהיה אז קרוב למי שנאמר בהם' קרוב אתה בפיהם ורחוק מכליותיהם.'</u></p>

Negative Theology and the problem with divine attributes

I CHAPTER 50

WHEN reading my present treatise, bear in mind that by “faith “we do not understand merely that which is uttered with the lips, but also that which is apprehended by the soul, the conviction that the object [of belief] is exactly as it is apprehended. If, as regards real or supposed truths, you content yourself with giving utterance to them in words, without apprehending them or believing in them, especially if you do not seek real truth, you have a very easy task as, in fact, you will find many ignorant people professing articles of faith without connecting any idea with them.

If, however, you have a desire to rise to a higher state, viz., that of reflection, and truly to hold the conviction that God is One and possesses true unity, without admitting plurality or divisibility in any sense whatever, you must understand that God has no essential attribute in any form or in any sense whatever, and that the rejection of corporeality implies the rejection of essential attributes. Those who believe that God is One, and that He has many attributes, declare the unity with their lips, and assume plurality in their thoughts. This is like the doctrine of the Christians, who say that He is one and He is three, and that the three are one. Of the same character is the doctrine of those who say that God is One, but that He has many attributes; and that He with His attributes is One, although they deny corporeality and affirm His most absolute freedom from matter; as if our object

were to seek forms of expression, not subjects of belief. For belief is only possible after the apprehension of a thing; it consists in the conviction that the thing apprehended has its existence beyond the mind [in reality] exactly as it is conceived in the mind. If in addition to this we are convinced that the thing cannot be different in any way from what we believe it to be, and that no reasonable argument can be found for the rejection of the belief or for the admission of any deviation from it, then the belief is true. Renounce desires and habits, follow your reason, and study what I am going to say in the chapters which follow on the rejection of the attributes; you will then be fully convinced of what we have said: you will be of those who truly conceive the Unity of God, not of those who utter it with their lips without thought, like men of whom it has been said, “Thou art near in their mouth, and far from their reins” (Jer. Xii. 2). It is right that a man should belong to that class of men who have a conception of truth and understand it, though they do not speak of it. Thus the pious are advised and addressed, “Commune with your own heart upon your bed and be still. Selah.” (Ps. iv. S.)

CHAPTER LI

THERE are many things whose existence is manifest and obvious; some of these are innate notions or objects of sensation, others are nearly so: and in fact they would require no proof if man had been left in his primitive state. Such are the existence of motion, of man's free will, of phases of production and destruction, and of the natural properties perceived by the senses, e.g., the heat of fire, the coldness of water, and many other similar things. False notions, however, may be spread either by a person labouring under error, or by one who has some particular end in view, and who establishes theories contrary to the real nature of things, by denying the existence of things perceived by the senses, or by affirming the existence of what does not exist. Philosophers are thus required to establish by proof things which are selfevident, and to disprove the existence of things which only exist in man's imagination. Thus Aristotle gives a proof for the existence of motion, because it had been denied: he disproves the reality of atoms, because it had been asserted.

To the same class belongs the rejection of essential attributes in reference to God...

The Implications of a Mistaken Conception of God—Is someone who believes that God is merciful a heretic?

1:60 “has abolished his belief in the existence of God without being aware of it”. “I do not merely declare that he who affirms attributes of God has not sufficient knowledge concerning the Creator, admits some association with God, or conceives Him to be different from what He is: but I say that he **unconsciously** loses his belief in God.”

For he whose knowledge concerning a thing is insufficient, understands one part of it while he is ignorant of the other, as, e.g., a person who knows that man possesses life, but does not know that man possesses understanding; but in reference to God, in whose real existence there is no plurality, it is impossible that one thing should be known, and another unknown. Similarly he who associates an object with [the properties of] another object, conceives a true and correct notion of the one object, and applies that notion also to the other; while those who admit the attributes of God, do not consider them as identical with His essence, but as extraneous elements. Again, he who conceives an incorrect notion of an object, must necessarily have a correct idea of the object to some extent, he, however, who says that taste belongs to the category of quantity has not, according to my opinion, an incorrect notion of taste, but is entirely ignorant of its nature, for he does not know to what object the term “taste” is to be applied.

Moreh ha-Nevuchim 1:50

“Those who believe that God is One, and that He has many attributes, declare the unity with their lips, and assume plurality in their thoughts.”

The second principle states:

אחדותו יתעלה. והוא, שזה עלת הכל אחד, לא כאחדות המין ולא כאחדות הסוג, ולא כדבר האחד המורכב שהוא מתחלק לאחדים רבים, ולא אחד כגוף הפשוט שהוא אחד במספר אבל מקבל החלוקה והפיצול עד בלי סוף, אלא הוא יתעלה אחד, אחדות שאין אחדות כמוה בשום פנים, וזה היסוד השני מורה עליו מה שנ' שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד.

The unity of God: Meaning to say to accept that this is the quintessential idea of Oneness. It is not like the oneness of a pair (i.e. pair of shoes - one group) and not one like a species. And not like man that has many individual (members) nor like a body that divides into many different parts until no end (every part being divisible). Rather, God is one and there is no other oneness like His. This is the second principle and is taught in what it says, "Hear Israel, Hashem is Our God, Hashem is one."

The difference between halachic heresy and philosophical heresy

דברים פרק ד

(טו) וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד לְנַפְשֵׁיכֶם כִּי לֹא רְאִיתֶם כָּל תְּמוּנָה בַּיּוֹם דָּבָר יִקְנֶךָ אֲלֵיכֶם בְּחָרֵב מִתּוֹךְ הָאָשׁ:

(טז) פֶּן תִּשְׁחַתּוּ וְעִשִׂיתֶם לָכֶם פֶּסֶל תְּמוּנֹת כָּל סִמָּל תְּבַנִּית זָכָר אוֹ נְקֵבָה:

(יז) תְּבַנִּית כָּל בְּהֵמָה אֲשֶׁר בָּאָרֶץ תְּבַנִּית כָּל צִפּוֹר כִּנְף אֲשֶׁר תְּעוֹף בַּשָּׁמַיִם:

(יח) תְּבַנִּית כָּל רֶמֶשׂ בְּאֲדָמָה תְּבַנִּית כָּל דָּגָה אֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ:

רמב"ם הלכות יסודי התורה פרק א הלכה ח

הרי מפורש בתורה ובנביאים שאין הקב"ה גוף וגוייה שנאמר כי ה' אלהיכם הוא אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת, והגוף לא יהיה בשני מקומות, ונאמר כי לא ראיתם כל תמונה, ונאמר ואל מי תדמיוני ואשוה, ואילו היה גוף היה דומה לשאר גופים.

Behold, it is explicitly stated in the Torah and [the works of] the prophets that the Holy One, blessed be He, is not [confined to] a body or physical form, as [Devarim 4:39] states: "Because God, your Lord, is the Lord in the heavens above and the earth below," and a body cannot exist in two places [simultaneously].

Also, [Devarim 4:15] states: "For you did not see any image," and [Isaiah 40:25] states: "To whom can you liken Me, with whom I will be equal." Were He [confined to] a body, He would resemble other bodies.

Misleading statements that promote political welfare

Moreh ha-Nevuchim 3:28:

ממה שראוי שתעורר עליו הוא, שתדע כי ההשקפות הנכונות אשר בהן תושג השלמות הסופית, לא נתנה תורה מהן אלא תכליתן, וקראה להיות בהן בדעה באופן כללי, והוא: מציאות ה' יתעלה, ויחודו, וידיעתו, ויכולתו, ורצונו, וקדמותו. ואלה כולן תכליות סופיות, לא יתבארו בפירוט ובהגדרה, אלא לאחר ידיעת השקפות רבות.

וכן גם קראה התורה להיות בדעה בדברים אשר סבירתן הכרחית בתקינות המצבים המדיניים. כגון זה שאנו בדעה, שהוא יתעלה יחרה אפו על מי שמרד בו, ולפיכך חובה לירוא ולפחד ולהשמר מן המרי.

It is necessary to bear in mind that Scripture only teaches the chief points of those true principles which lead to the true perfection of man, and only demands in general terms faith in them. Thus Scripture teaches the Existence, the Unity, the Omniscience, the Omnipotence, the Will, and the Eternity of God. All this is given in the form of final results, but they cannot be understood fully and accurately except after the acquisition of many kinds of knowledge.

Scripture further demands belief in certain truths, the belief in which is indispensable for the sake of political welfare. For example, the belief that God is angry with those who disobey Him, for it leads us to the fear and dread of disobedience [to the will of God].

Sum up what we have said concerning beliefs as follows; in some cases the Torah communicates a correct belief which is itself the only object of that law, as e.g., the truth of the Unity, Eternity, and **Incorporeality** of God.⁴⁹ In other cases, the belief is only the means of securing the removal of injustice, or the acquisition of good morals; such is the belief that God is angry with those who oppress their fellow-men, as it is said, "Mine anger will be kindled, and I will slay," (*Shmot* 22:23).

3:27:

The true Law, which as we said is one, and beside which there is no other Law, viz., the Law of our teacher Moses, has for its purpose to give us the twofold perfection. **It aims first at the establishment of good mutual relations among men by removing injustice and creating the noblest feelings.** In this way the people in every land are enabled to stay and continue in one condition, and every one can acquire his first perfection. **Secondly, it seeks to train us in faith, and to impart correct and true opinions when the intellect is sufficiently developed.** Scripture clearly mentions the twofold perfection, and tells us that its acquisition is the object of all the divine commandments: "And the Lord commanded us to do all these statutes, to fear the Lord our God, for our good always, that he might preserve us alive as it is this day" (Deut. 6.24). **Here the second perfection is first mentioned because it is of greater importance, being, as we have shown, the ultimate aim of man's existence.**

4.6 Rambam's Conception of Idolatry and his view on praying to angels

רמב"ם הלכות עבודה זרה פרק א הלכה א

בימי אנוש טעו בני האדם טעות גדול ונבערה עצת חכמי אותו הדור ואנוש עצמו מן הטועים היה, וזו היתה טעותם, אמרו הואיל והאלהים ברא כוכבים אלו וגלגלים להנהיג את העולם ונתנם במרום וחלק להם כבוד והם שמשים המשמשים לפניו ראויין הם לשבחם ולפארם ולהלוק להם כבוד, וזהו רצון האל ברוך הוא לגדל ולכבד מי שגדלו וכבודו, כמו שהמלך רוצה לכבד העומדים לפניו וזהו כבודו של מלך, כיון שעלה דבר זה על לבם התחילו לבנות לכוכבים היכלות ולהקריב להן קרבנות ולשבחם ולפארם בדברים ולהשתחוות למולם כדי להשיג רצון הבורא בדעתם הרעה, וזה היה עיקר עבודת כוכבים, וכך היו אומרים עובדיהם היודעים עיקרה, לא שהן אומרים שאין שם אלוה אלא כוכב זה, הוא שירמיהו אומר מי לא ייראך מלך הגוים כי לך יאתה כי בכל חכמי הגוים ובכל מלכותם מאין כמוך ובאחת יבערו ויכסלו מוסר הבלים עץ הוא, כלומר הכל יודעים שאתה הוא לבדך אבל טעותם וכסילותם שמדמים שזה ההבל רצונך הוא.

During the times of Enosh,⁵⁰ mankind made a great mistake, and the wise men of that generation gave thoughtless counsel.⁵¹ Enosh himself was one of those who erred.

Their mistake was as follows: They said God created stars and spheres with which to control the world. He placed them on high and treated them with honor, making them servants who minister before Him. Accordingly, it is fitting to praise and glorify them and to treat them with honor. [They perceived] this to be the will of God, blessed be He, that they magnify and honor those whom He magnified and honored, just as a king desires that the servants who stand before him be honored. Indeed, doing so is an expression of honor to the king.

After conceiving of this notion, they began to construct temples to the stars and offer sacrifices to them. They would praise and glorify them with words, and prostrate themselves before them, because by doing so, they would - according to their false conception - be fulfilling the will of God.

This was the essence of the worship of false gods, and this was the rationale of those who worshiped them. They would not say that there is no other god except for this star.

This message was conveyed by Jeremiah, who declared (10:7-8): "Who will not fear You, King of the nations, for to You it is fitting. Among all the wise men of the nations and in all their kingdoms, there is none like You. They have one foolish and senseless [notion. They conceive of their] empty teachings as wood;" i.e., all know that You alone are God. Their foolish error consists of conceiving of this emptiness as Your will.

⁴⁹ For example, the purpose of the mitzvah of saying *shema* is to instill belief in His oneness.

⁵⁰ Enosh, the grandson of Adam, lived from the year 235 after creation to the year 1140.

⁵¹ Note that it was not the commoners who instigated this error, but the wise.

רמב"ם הלכות עבודה זרה פרק ב הלכה א

עיקר הצווי בעבודת כוכבים שלא לעבוד אחד מכל הברואים לא מלאך ולא גלגל ולא כוכב ולא אחד מארבעה היסודות ולא אחד מכל הנבראים מהן ואע"פ שהעובד יודע שה' הוא האלהים והוא עובד הנברא הזה על דרך שעבד אנוש ואנשי דורו תחלה הרי זה עובד כוכבים.

The **essence** of the commandment [forbidding] the worship of false gods is not to serve any of the creations, not an angel, a sphere, or a star, none of the four fundamental elements, nor any entity created from them. Even if the person worshipping knows that Hashem is the [true] God and serves the creation in the manner in which Enosh and the people of his generation worshiped [the stars] originally, he is considered to be an idol worshiper.

Moreh ha-Nevuchim 1.36:

ואתה יודע שכל מי שעבד עבודה זרה, לא עבדה מתוך הנחה שאין אלוה זולתה, ולא דימה אדם מעולם בדורות שעברו, ולא ידמה מן העתידים, שהצורה שהוא עושה מן המתכות או מן האבנים והעצים, אותה הצורה בראה את השמים והארץ והיא המנהיגה אותם. ולא עבדום אלא על דרך שהם דמות לדבר שהוא אמצעי בינינו לבין ה'.

You must know that idolaters when worshipping idols do not believe that there is no God besides them: and no idolater ever did assume that any image made of metal, stone, or wood has created the heavens and the earth, and still governs them. Idolatry is founded on the idea that a particular form represents the agent between God and His creatures.

Moreh ha-Nevuchim 1.36:

אלא שעם היות אותם הכופרים סוברים מציאות ה', הואיל וקשורה כפירתם במה ששיך אליו יתעלה בלבד, כלומר: העבודה והרוממות כמו שאמר: ועבדתם את ה' וכו' כדי שתיקבע מציאותו בתודעת ההמון, וחשבו כי זה שייך לזולתו, והיה זה גורם להעדר מציאותו יתעלה מתודעת ההמון, לפי שאין ההמון מכיר אלא פעולות הפולחן, לא עניינם ולא אמיתת הנעבד בהם, לכן היה זה שהביא לכך שנתחייבו כליה...⁵²

The infidels, however, though believing in the existence of the Creator, attack the exclusive prerogative of God, namely, the service and worship which was commanded, in order that the belief of the people in His existence should be firmly established, in the words, "And you shall serve the Lord," (*Shmot 22:25*). By serving beings other than God, **they cause the people, who only notice the rites, without comprehending their meaning or the true character of the being which is worshipped, to renounce their belief in the existence of God.** They were therefore punished with death...⁵²

Introduction to *Perek ha-Chelek*:

⁵² The aforementioned halacha also indicates that the Torah's prohibition against idolatry is a **safeguard** to prevent people from arriving at false beliefs:

רמב"ם הלכות עבודה זרה פרק ב

וענין זה הוא שהזהירה תורה עליו ואמרה ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש וגו' אשר חלק ה' אלהיך אותם לכל העמים, כלומר שמא תשוט בעין לבך תראה שאלו הן המנהיגים את העולם והם שחלק ה' אותם לכל העולם להיות חיים והווים ואינם נפסדים כמנהגו של עולם ותאמר שראוי להשתחוות להם ולעבודן,

ובענין הזה צוה ואמר השמר לך פן יפתה לבבכם, כלומר שלא תטעו בהרהור הלב לעבוד אלו להיות סרסור ביניכם ובין הבורא.

The Torah warns us about this, saying [Deuteronomy 4:19]: "Lest you lift your eyes heavenward and see the sun, the moon, and the stars... [and bow down and worship them], the entities which God apportioned to all the nations." This implies that you might inquire with "the eye of the heart" and it might appear to you that these entities control the world, having been apportioned by God to all the nations to be alive, to exist, and not to cease existence, as is the pattern of [the other creations with] the world. Therefore, you might say that it is worthy to bow down to them and worship them.

For this reason, [Deuteronomy 11:16] commands: "Be very careful that your heart not be tempted [to go astray and worship other gods]." This implies that the thoughts of your heart should not lead you astray to worship these and make them an intermediary between you and the Creator.

היסוד החמישי שהוא יתעלה הוא אשר ראוי לעבדו ולרוממו ולפרסם גדולתו ומשמעתו. ואין עושין כן למה שלמטה ממנו במציאות מן המלאכים והכוכבים והגלגלים והיסודות וכל מה שהורכב מהן, לפי שכולם מוטבעים בפעולותיהם אין להם שלטון ולא בחירה אלא רצונו יתעלה, ואין עושין אותם אמצעים להגיע בהם אליו, אלא כלפיו יתעלה יכוונו המחשבות ויניחו כל מה שזולתו. וזה היסוד החמישי הוא האזהרה על עבודה זרה, ורוב התורה באה להזהיר על זה.

The fifth principle is that God, blessed be He is worthy that we serve Him, to glorify Him, to make known His greatness, and to do His commands. But not to do this to those that are below Him in the creation. Not to the angels or to the stars or the planets or anything else, for they are all created things in nature and in their functioning, there is no choice or judgment except by God Himself. Also it is not fitting to serve them as intermediaries to God. Only to God should you incline your thoughts and your actions. This is the fifth principle and it warns against idolatry and most of the Torah speaks out against this.

רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק ז הלכה ה

וכל זמן שיכנס לבית הכסא אומר קודם שיכנס התכבדו מכובדים קדושים משרתי עליון **עזרוני עזרוני שמרוני שמרוני** המתינו לי עד שאכנס ואצא שזה דרכן של בני אדם.

Whenever one enters the toilet, before entering, he should say [to the angels that accompany him]: Be honored, holy honorable ones, servants of the Most High. **Help me. Help me. Guard me. Guard me.** Wait for me until I enter and come out, as this is the way of humans.

Is "Proof" for God Still Possible?

The Dangerous Mysteries of Consciousness We still need answers.

http://www.slate.com/articles/life/the_spectator/2009/11/the_dangerous_mysteries_of_consciousness.html

By *Ron Rosenbaum* Posted Monday, Nov. 30, 2009, at 6:10 PM ET

There's a certain kind of mystery—unsolved and probably insoluble—that has a seductive attraction for me. I think the insolubility is the attraction. Historical and literary mysteries: What was the origin of Hitler's hatred? Did Shakespeare revise *Hamlet*? And I'm particularly troubled by *metaphysical* mysteries, the essential but oh-so-slippery mysteries of existence. Why is there something rather than nothing? What is the origin and nature of consciousness? What distinguishes living from nonliving being?

I can't get past the idea that they may never be solved. And what's most irritating is when people seem unaware they have *not* been solved. Or when people who should know better proclaim there are no real mysteries left. Consider, for instance, the problem of the origin and nature of consciousness. The failure to solve it without resorting to religion or quasi-religious "intelligent design"—which offers no real resolution since it doesn't explain what created the consciousness behind the intelligence of intelligent design—strikes many observers as dangerous. Dangerous because it threatens the foundation of scientific rationalism and materialism. Dangerous because it disrupts one's sense of any order in the universe and opens the floodgates of chaos.

"Consciousness is the only thing in the world and the greatest mystery." This was Martin Amis at recent prepublication celebration of Nabokov's *The Original of Laura*, at the 92nd Street Y, paraphrasing Nabokov, whose ability to evoke the tenor and texture of consciousness may be one of his most distinctive talents as a writer. Did it come from the fact that Nabokov was gifted with "[synesthesia](#)"—itself a mystery of consciousness—which he experienced as the ability to *see* sounds as sight, as colors? The sound made by the letter "K" for instance, is something he said he experienced as the color of huckleberry. What an extraordinary, colorful spectacle his own words on the page must have been to him. If only we could reproduce it as he saw it. (By the way, one of the reasons I had [reservations](#) about the publication of *Laura* was that I worried people would review it as a finished book when in fact it was an early draft. What I didn't expect was that people who claimed to share these concerns went ahead and reviewed it as though it were a finished book, gleefully heaping scorn on Nabokov's less well-turned phrases.)

But even for those of us who don't have synesthesia, the pageant, the palette of consciousness is one of life's great unsolved mysteries. I was reminded of the vexing mystery of consciousness a few days before the Nabokov event when I found a link on

the valuable *Bookforum* blog to an essay in the *Philosophers' Magazine* by Raymond Tallis, a philosopher whose regular critiques of Postmodernism and its metaphysics (especially those of Foucault) I'd admired for some years in the *London Times Literary Supplement*.

Here, in an essay titled "[The Unnatural Selection of Consciousness](#)," Tallis took on what he regards as the overconfident assumptions of some evolutionists, who argue that the problem of the evolution of consciousness will be solved the same way the problems of the evolution of the Panda's thumb or the beak of the finch had been.

Neither Tallis, an atheist, nor I, an agnostic, are anti-evolutionists. I hope science will one day offer an explanation for the emergence of *awareness* from unconscious matter. I'd like to know how consciousness is preserved, coded, and expressed by the genes, and whether we should then start worrying that consciousness is genetically determined, which therefore implies the impossibility of free will. Not to mention the answer to even more fundamental questions about consciousness, or more accurately *awareness*: What is it? That is, is it made up of the same elementary particles, the quarks that make up the rest of the universe? If not, what sort of material is it? Where does it exist? If it exists in the mind, is the mind contained in the brain? Does the mind differ from the brain? Is it *determined* by the brain and thus functionally nonindependent?

I'd be happy if science could explain all that. It would make for a simpler, less annoyingly mysterious world.

For some time, however, I have resigned myself to the so-called "Mysterian" position on this question offered by the Oxford-trained philosopher Colin McGinn, who argued in a illuminating book (melodramatically titled *The Mysterious Flame*) that we may *never* find an explanation of consciousness because (to oversimplify a bit) we are trapped *within* consciousness. One thing the book has going for it is its profound humility before the mystery it confronts.

Tallis takes on the problem from a different angle. He questions whether consciousness can be explained as an evolutionary development. Tallis points out that consciousness remains a mystery even to hard-core evolutionary scientists and cites a passage from the Darwinist/atheist Richard Dawkins' *The Blind Watchmaker*:

"Cumulative selection, once it has begun, seems ... powerful enough to make the evolution of intelligence probable, if not inevitable." *Seems "powerful enough"?* That doesn't sound very scientific. It sounds, in fact, like faith-based overconfidence in science, an admission that we have no answer, just hope that one will develop. Just as many religious types hope for the coming of the Messiah in a fiery apocalypse.

In fact, Dawkins' all-too-casual, almost dismissive language here offers a rare admission of a big open question: the fact that neither he nor his theory has yet to find a scientific explanation of—even to agree on a *definition* of—consciousness. It always makes me queasy when advocates of science take cheap shots at creationism and intelligent design as if they have *All the Answers* themselves. I am deeply skeptical about intelligent design, too, but it's important to acknowledge that "our" side doesn't have all the answers, that no matter how much we know, mysteries remain. Someday, science may well explain how a random mutation resulted in consciousness where none had been before.

Tallis is particularly good on the old argument about the evolution of the eye. He *doesn't* say that the human eye could never have been achieved through evolution because of its "irreducible complexity," as the intelligent-design advocates do. Rather, he points out the difference between explaining the development of a complex and sensitive means for registering the visual world and explaining the nature, location, and *stuff* of visual awareness:

Firstly, chemical or electrochemical sensitivity to light is not the same as awareness of light. Secondly, the content of awareness of light—brightness, color, never mind beauty or meaning—is not to be found in electromagnetic radiation, which is not intrinsically bright, colored, beautiful or meaningful. These secondary and tertiary qualities are not properties of the physical world and the energy in question. Thirdly, it is not clear how certain organizations of matter manage to be aware—of impingements of energy, and later of objects, and (in the case of humans) of themselves—when very similar organizations of matter do not have this property. This problem is more evident much further down the evolutionary path, when we look at neurons that are, and those that are not, associated with consciousness in the human brain and see how little distinguishes them. The biological story of the evolution of the eye from single cells to full-blown eyes tells us nothing about the journey from light incident on photosensitive cells, producing a programmed response, to the gaze that looks out and sees, and peers at, and inquires into, a visible world. ...

Computers, after all, do not get any nearer to being conscious as the inputs are more complexly related to their outputs, however many stages and layers of processing intervene between the two. **There is nothing, in short, that will explain why matter in a certain form will go "mental".**

I disagree with Tallis on at least one point. He insists that consciousness must have an adaptive evolutionary explanation. And indeed human consciousness may at first have been adaptive. But adaptive functions can go awry, as when a species' reproductive capacity outstrips its food supply. And if you look at the last century in terms of war and slaughter and genocide, you have to wonder whether the more violent tendencies of consciousness are turning out to be maladaptive. Otherwise, why would we consciously place our species in danger of extinction through a Faustian bargain with nuclear physics?

Like Tallis, Colin McGinn is particularly good in condemning materialist explanations of consciousness, pointing out that it's impossible to collapse the mind into the brain. Or, as he puts it: "[T]he mind is ... meat neither more nor less." To the materialist the feeling of "pain, for example, is nothing more than a firing of certain fibers in the brain. The feeling of pain simply *reduces* to such physical processes. The two are not merely correlated; they are *identical*." To the materialist, Mr. McGinn continues, "the mind is the brain in disguise. The djinn *is* the lamp."

He goes on to point out that he could hypothetically "know everything about your brain of a neural kind ... its anatomy, its chemical ingredients, the pattern of electrical activity in its various segments ... the position of every atom and its subatomic structure ... everything that that materialist says your mind is. Do I thereby know everything about your mind? It certainly seems not. On the contrary, I know nothing about your mind. I know nothing about which conscious states you are in ... and what these states feel like to you..."

If they are not, in fact consciousness is an instance of dualism—of the mind being somehow different, not identical with the brain—of what then is the nonmaterial "stuff" of consciousness, the "self" and all that, made? Philosophers tie themselves into knots seeking to resolve these questions. (Thomas Nagel's review of Galen Strawson's new book, *Selves: An Essay in Revisionary Metaphysics*, in the *London Review of Books* is [a particularly good display](#) of the incredible difficulties of the problem, although my favorite recent book on the subject is the brief but cogent *Seeing Red* by Nicholas Humphrey.)

Another acute critic of the pure materialist theory of consciousness is the mathematician and philosopher David Berlinski, whose impressively argued critique of scientific certainty on the subject can be found in his new book, *The Devil's Delusion*. Berlinski has suffered—[unfairly, I think](#)—from the fact that his work often appears in the pages of a religiously-oriented publication (*Commentary*) and from the suspicion that he has some hidden creationist or intelligent-design agenda. Which he explicitly disclaims. Berlinski is scrupulous not to suggest that he has the answer or that God is the answer or any of that. He just doesn't think, when it comes to the evolution of "awareness," that anybody has All the Answers. Or any of them.

McGinn and Tallis and Berlinski: the mysterians! "Metaphysical heretics" might be more dignified, but I like the fact that from Mysterians take the name from the '60s one-hit-wonder rock group Question Mark and the Mysterians, best known for "96 Tears," which became a seminal influence on punk and No Wave later on. They've got what you might call a philosophical version of a punk rock attitude toward on these questions, a disdain for the nobs who sit on their fat certainties. I consider them heroic for entertaining heresies that dismay the religious and the irreligious, both of whom claim too much.

It's a difficult place to be, not knowing whether one can know the answer to the deepest mysteries. I think David Foster Wallace—particularly in his [book on infinity](#)—felt this acutely. He was a Mysterian. Hamlet was: "There are more things in heaven and earth, Horatio, than are dreamt of in your philosophy," he says. (At least, that's how it appears in the Quarto of the play; in the Folio it's "in *our* philosophy." Did Shakespeare revise? We still don't know.) Nabokov: I don't see him as a Mysterian. I think he saw it all like Milton's God did, spread out in space and time before him. He wasn't a Mysterian because "it" wasn't a mystery to him. Part of what is intriguing about his work is the way you get glimpses of his vision, his metaphysical synesthesia.

When I say the mystery of consciousness is a dangerous one, what I mean is that nobody wants to admit they don't have things All Figured Out, and it's particularly destabilizing not figuring yourself out. Where do my thoughts come from? Are they determined by my biochemistry? Is my reaction to this column the product of free will?

If I had the time, I would establish an international Mysterian society for those who recognize that the universe is still a profoundly mysterious place and yet don't want to be alone thinking dark thoughts about it. That's really all I want to do. It bothers me. I want it to bother others, too.

The same goes for the other two primordial unanswered questions on the borderline of physics and metaphysics:

First: Why is there something rather than nothing? And second: *What exactly is the crucial difference between nonliving and living entities?*

Ever since Stephen Hawking's [book](#) *A Brief History of Time* became a best-seller (and despite the fact he now admits he was wrong about his entire theory of black holes in that book), many physicists would have us believe that string theory (or "m-theory," as it's now most fashionably called) explains why there is something rather than nothing. One of the latest fashionable theories of why there is something rather than nothing is called "quantum tunneling," which seems to posit that being came into being by means of insubstantial equations or "quantum fluctuations in a vacuum." Sorry, guys, but if there are fluctuations in it, then there's Something in it, already. It's not Nothing, if you see what I mean. Jim Holt does a great job discrediting quantum tunneling and other such something-from-nothing quantum theory dodges in [this podcast interview](#). Holt is writing a whole book about the attempts, so far futile, to solve the Something/Nothing question.

The final Big Three Unsolved Mystery: pinpointing the very beginning of life. I'm satisfied Darwinian theory can explain everything from the evolution of the very first "living" entity from a single cell to Nabokov. **But I have yet to see any persuasive explanation of the jump from no life to life and how it came about. Please don't refer me to that discredited old chestnut of an experiment in which an electric current was run through a soup of organic molecules and some amino acids were found. Amino acids are chemicals, not life, and ceaseless attempts to create life—to manipulate those amino acids in such a way that they start replicating and evolving in a beaker in one way or another—have failed, as Berlinski painstakingly demonstrated.**

It seems to me that people should care more that these questions are not answered. Or stop living in denial, thinking they have been. I don't think religion has the answers, but I don't think science does either. Yet. Whether it ever will is the fourth great mystery.

Richard Swinburne, 53 Is There a God? (Oxford University Press: 2010)

From the introduction:

For the last twenty or thirty years there has been a revival of serious debate among philosophers in Britain and the United States about the existence of God, conducted at a high level of intellectual rigor...Little of this, however, has reached the general public, who have been led by journalists and broadcasters to believe that the existence of God is, intellectually, a lost cause and that religious faith is an entirely non-rational matter.

The public thinking about such issues has been influenced by several books by distinguished scientists, among them Richard Dawkins' *The Blind Watchmaker* (1986) and Stephen Hawking's *A Brief History of Time* (1988). With the scientific theories advocated in these books I have relatively little quarrel, and can only admire Hawking's depth of physical intuition and Dawkins' clarity of exposition. But these books carry the suggestion that their scientific theories indicate that there is no God who is in any way involved in sustaining the world. These authors are not, however, very familiar with the philosophical debate and are often unaware of the extent to which their views about God are open to criticism. My aim in writing this book is to help to remedy this situation by putting forward...the positive case for the existence of God...

The basic structure of my argument is this. **Scientists, historians, and detectives observe data and proceed thence to some theory about what best explains the occurrence of these data. We can analyze the criteria which they use in reaching a conclusion that a certain theory is better supported by the data than a different theory--that is, more likely, on the basis of those data, to be true. Using those same criteria, we find that the view that there is a God explains *everything* we observe, not just some narrow range of data. It explains the fact that there is a universe at all, that scientific laws operate within it, that it contains conscious animals and humans with very complex intricately organized bodies, that we have abundant opportunities for developing ourselves and the world, as well as the more particular data that humans report miracles and have religious experiences. In so far as scientific causes and laws explain some of these things (and in part they do), these very causes and laws need explaining,**

⁵³ Richard G. Swinburne (/ˈswɪnbɜːn/; born 26 December 1934) is a British philosopher of religion. He is an Emeritus Professor of Philosophy at the University of Oxford.

and God's action explains them. The very same criteria which scientists use to reach their own theories lead us to move beyond those theories to a creator God who sustains everything in existence. [Pp. 1-2; italics in original.]

From the epilogue:

I reach the end of this book with some dissatisfaction. I am well aware of objections other than the ones which I have discussed which can be made to almost every sentence which I have written... I am also aware of counter-objections which can be advanced to turn against every objection to my views, and also of the need for qualifications and amplification of most of the assertions in this book. Argument and counter-argument, qualification and amplification, can go on forever. New experiments can always be done to test Quantum Theory, new interpretations can be proposed for old experiments, forever. And the same goes for interpretations of history or theories of politics. But life is short and we have to act on the basis of what such evidence as we have had time to investigate shows on balance to be probably true.

מכתב מאליהו ח"ג עמ' 177

טעות היא לחשוב שיכולים להשיג את האמונה המוחלטת ע"י חקירות שכלייות ופילוסופיה, הרי השכל משוחד ע"י כל מיני נגיעות. הרצון מטה את השכל לאן שהוא חפץ. כשהאדם פונה אל שכלו, בטרם התעמק בתורה, וביסס את אמונתו על קבלת אבות ואמונת חכמים, ורוצה ששכלו יהיה השופט הבלעדי על עניני אמונה—סימן הוא שאינו רוצה להאמין, לכן פונה אל שופט משוחד שיורה לו כרצונו. השכל גם מוגבל, כי המחשבה מיוסדת על ציורים גשמיים שהם מוגבלים...

דברים ד:יט

וְפָן מִשָּׂא עֵינֶיךָ הַשְׁמַמָּה וְרֵאִיתָ אֶת הַשָּׁמַשׁ וְאֶת הַיָּרֵחַ וְאֶת הַכּוֹכָבִים כֹּל צָבָא הַשָּׁמַיִם וְנִדְחַת וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם...

And lest you lift up your eyes to heaven, and see the sun, and the moon, and the stars, all the host of heaven, and be drawn away to prostrate yourselves before them and worship them...

ישעיה מ:כו

שָׂאוּ מְרוֹם עֵינֵיכֶם וַרְאוּ מִי בָרָא אֱלֹהִים

Lift up your eyes on high and see, who created these...

Rambam's conception of what actually happened at *Matan Torah* and his understanding of how we know that the Torah is true

מו"נ ב, לג

<p>Know this and remember it, that it is impossible for any person to expound the revelation on Mount Sinai more fully than our Sages have done, since it is one of the secrets of the Torah. It is very difficult to have a true conception of the revelation and what occurred in it, for there has never been before, nor will there ever be again, anything like it. Know this.</p>	<p>ודעהו וזכרהו, שאי אפשר שיכניס אדם עצמו למעמד הר סיני ביותר מזה השיעור אשר זכרוהו שהוא מכלל סתרי תורה. ואמתת ההשגה ההיא ואיך היה הענין בה, נעלם ממנו מאוד כי לא קדם כמותו ולא יתאחר, ודעהו.</p>
---	---

הלכות יסודי התורה פרק ח

<p>1) The Children of Israel did not believe in Moshe [solely] because of the signs he presented, for someone who believes [in a</p>	<p>א) משה רבנו--לא האמינו בו ישראל, מפני האותות שעשה: שהאמין על פי האותות--יש בליבו דופי, שאפשר</p>
--	---

prophet solely] because of the signs he presents is tainted, for it could be that his signs are performed by means of spells and witchcraft. All the signs that Moshe performed in the wilderness were done so according to the needs of the moment, and not to bring proof to his prophecies. There was a need to sink the Egyptians, so Moshe split the sea and drowned them in it; the Children of Israel needed food, so Moshe brought down the manna for them; they needed water, so Moshe split the rock for them; Korach and his followers rebelled, so Moshe opened up the ground and they were swallowed up. The same principle applies with all the other signs. It was the assembly at Mount Sinai that made them believe in Moshe, when our eyes, and no-one else's, saw, and our ears, and no-one else's, heard, and Moshe drew near to the darkness, and the voice spoke to him, and we heard it saying to Moshe, "Moshe, Moshe, go tell them such-and-such." In connection with this it is written, "The Lord talked with you face to face," and it is also written, "The Lord did not make this covenant with our fathers, but with us, even us." From where is it known that the assembly at Mount Sinai was the proof that the prophecy of Moshe was true and that he was not speaking basely? It is derived from the verse, "Lo, I come to you in a thick cloud, that the people may hear when I speak with you, and believe you forever." From this we see that prior to the assembly at Mount Sinai their belief in Moshe was not one that would have lasted for ever, but it was a belief that left room for discussion and thought.

שייעשה האות בלאט וכישוף. אלא כל האותות שעשה במדבר, לפי הצורך עשאן--לא להביא ראיה על הנבואה: צרך להשקיע את המצריים, קרע את הים והצלילם בו. צרכנו למזון, הוריד לנו את המן. צמאו, בקע להם את האבן. כפרו בו עדת קורח, בלעה אותם הארץ. וכן, שאר כל האותות. ב ובמה האמינו בו, במעמד הר סיני: שענינו ראו, ולא זר, ואוזנינו שמעו, ולא אחר--האש והקולות והלפידים. והוא ניגש אל הערפל, והקול מדבר אליו; ואנו שומעים: משה, משה--לך אמור להם כך וכך. וכן הוא אומר "פנים בפנים, דיבר ה' עימכם" (דברים ה.ד), ונאמר "לא את אבותינו, כרת ה' את הברית הזאת" (דברים ה.ג). ג ומניין שבמעמד הר סיני לבדו, היא הראיה לנבואתו שהיא אמת שאין בו דופי--שנאמר "הנה אנוכי בא אליך בעב הענן, בעבור ישמע העם בדברי עימך, וגם כך יאמינו לעולם" (שמות יט.ט): מכלל שקודם דבר זה, לא האמינו בו נאמנות שהיא עומדת לעולם, אלא נאמנות שיש אחריה הרהור ומחשבה.

שו"ת הריב"ש סימן מה

ועכ"ז לא נמלט הרב ז"ל מהמשך קצת אחר החכמה בקצת המופתים, כגון בבן הצרפתי ובמעמד הר סיני, ואולי לא היתה כונתו רק באשר לא יוכל להשיב האנשים ההם לגמרי מן הקצה אל הקצה. ובאר להם ענינים מעטים מן התורה בדרך מסכמת אל הפילוסופיא, וגם זה כתבו ברמז ובהעלם.

Rambam's Perspective on Expunging Innocent Heretics and the Purpose of Punishing Wrongdoers

רמב"ם הלכות ממרים פרק ג

הלכה א

מי שאינו מודה בתורה שבעל פה אינו זקן ממרא האמור בתורה, אלא הרי זה בכלל האפיקורוסין [ומיתתו בכל אדם].

הלכה ב

מאחר שנתפרסם שהוא כופר בתורה שבעל פה [מורידין אותו] ולא מעלין והרי הוא כשאר כל האפיקורוסין והאומרים אין תורה מן השמים והמוסרין והמומרים, שכל אלו אינם בכלל ישראל ואין צריך לא לעדים ולא התראה ולא דיינים [אלא כל ההורג אחד מהן עשה מצוה גדולה והסיר המכשול].

הלכה ג

במה דברים אמורים באיש שכפר בתורה שבעל פה במחשבתו ובדבריו שנראו לו, והלך אחר דעתו הקלה ואחר שרירות לבו וכופר בתורה שבעל פה תחילה כצדוק ובייתוס וכן כל התועים אחריו, אבל בני התועים האלה ובני בניהם שהדיחו אותם אבותם ונולדו בין הקראים וגדלו אותם על דעתם, הרי הוא כתינוק שנשבה ביניהם וגדלוהו ואינו זריז לאחוז בדרכי המצות שהרי הוא כאנוס ואע"פ ששמע אה"כ [שהוא יהודי וראה היהודים ודתם הרי הוא כאנוס שהרי גדלוהו על טעותם] כך אלו שאמרנו האוחזים בדרכי אבותם הקראים שטעו, **לפיכך ראוי להחזירן בתשובה ולמשכם בדברי שלום עד שיחזרו לאיתן התורה ולא ימהר אדם להרגן.**⁵⁴

Halacha 1

A person who does not acknowledge the validity of the oral Torah is not the rebellious elder mentioned in the Torah. Instead, he is one of the heretics and should be put to death by any person.

Halacha 2

Since it has become known that such a person denies the oral Torah, he may be pushed into a pit and may not be helped out. He is like all the rest of the heretics who say that the Torah is not of divine origin, those who inform on their fellow Jews, and the apostates. All of these are not considered as members of the Jewish people. There is no need for witnesses, a warning, or judges for them to be executed. Instead, whoever kills them performs a great *mitzvah* and removes a stumbling block [from the people at large].

Halacha 3

To whom does the above apply? To a person who denied the oral Torah consciously, according to his perception of things. He follows after his frivolous thoughts and his capricious heart and denies the oral Torah on his own, as did Tzadok and Beitus and those who erred in following them.

The children of these errant people and their grandchildren whose parents led them away, and those born among these Karaites and raised according to their conception, are considered as a child who was captured (*tinok she-nishba*) and raised by them (i.e. non-Jews). Such a child may not be eager to follow the path of *mitzvot*, for it is as if he was compelled not to. Even if he later hears that he is Jewish and saw Jews and their faith, he still is considered as one who was compelled against observance, for he was raised according to their mistaken path. This applies to those whom we mentioned who follow the erroneous Karaite path of their ancestors. It therefore is appropriate to motivate them to repent and to draw them to the power of the Torah with words of peace until they return to the bulwark of Torah, **and one should not rush to kill them.**

3:35:

כוללת את המצוות התלויות בעונשין, כגון דין גנב וגזלן, ודין עדים זוממין, ורוב מה שמנינו בספר שופטים. ותועלת אלה פשוטה וברורה, לפי שאם לא יענש המזיק לא יסתלקו הנזקים כלל, ולא ירתע כל מי שזומם להרע. ולא כקלות דעת מי שדימה כי זניחת העונשין רחמים על בני אדם, אלא היא עצם האכזריות עליהם והפסד סדר המדינה, אלא הרחמים מה שציווה בו יתעלה: שופטים ושטרס תתן לך בכל שעריך

The sixth class is formed of precepts regarding fines, e.g., the laws on theft and robbery, of false witnesses; most of the laws contained in the Book of Shoftim (of *Mishneh Torah*) belong to this class. Their benefit is apparent; for if sinners and robbers were not punished, injury would not be prevented at all, and persons scheming evil would not become rarer. They who suppose that it would be an act of mercy to abandon the laws of compensation for injuries are wrong. On the

⁵⁴ This last phrase is absent from the Vilna edition of Rambam but appears correct in light of manuscript evidence.

contrary, it would be perfect cruelty and injury to the social state of the country. It is an act of mercy that God commanded, "Judges and officers you shall appoint for yourselves in all of your gates" (*Devarim* 16:18).

Do doubts automatically classify a person as a heretic?

Rambam Hakdama to Perek ha-Chelek:

וכאשר יפקפק אדם ביסוד מאלו היסודות הרי זה יצא מן הכלל וכפר בעיקר ונקרא מין ואפיקורוס וקוצץ בנטיעות.

If a person doubts one of these fundamentals he leaves the nation and is a denier of the fundamentals and is called a heretic, a denier...

רמב"ם הלכות יסודי התורה פרק א הלכה ו

וכל המעלה על דעתו שיש שם אלוה אחר חוץ מזה, עובר בלא תעשה שנאמר לא יהיה לך אלהים אחרים על פני, וכופר בעיקר שזהו העיקר הגדול שהכל תלוי בו.

Anyone who considers the thought that there is another god transgresses a negative commandment, as [*Shmot* 20:3] states: "You shall have no other gods before Me" and denies a fundamental principle [of faith], because this is the great principle [of faith] upon which all depends.

תלמוד בבלי מסכת שבת דף לא עמוד א

<p>תנו רבנן: מעשה בנכרי אחד שבא לפני שמאי, אמר לו: כמה תורות יש לכם? אמר לו: שתים, תורה שבכתב ותורה שבעל פה. אמר לו: שבכתב - אני מאמינך, ושבעל פה - איני מאמינך. גיירני על מנת שתלמדני תורה שבכתב. גער בו והוציאו בניזיפה. בא לפני הלל - גייריה, יומא קמא אמר ליה: א"ב ג"ד, למחר אפיך ליה. אמר ליה: והא אתמול לא אמרת לי הכי? אמר לו: לאו עלי דידי קא סמכת? דעל פה נמי סמוך עלי!</p>	<p>There was one a gentile who came before Shamaï. The gentile asked: "how many Torahs do you have?" Shamaï responded: "Two—one written and one oral." The gentile retorted, "I believe you about the written law, but not about the oral law; convert me on condition that you teach me the oral Torah. Shamaï scolded him and repulsed him in anger. When he went before Hillel, he accepted him as a convert. On the first day [of teaching him] he taught him א,ב,ג; the following day he reversed them to him. "But yesterday you did not teach them to me thus," he protested. "Must you then not rely upon me [as to what the letters are]? Then rely upon me with respect to the Oral Torah too! [I.e. there must be a certain reliance upon authority before anything can be learnt at all.]</p>
--	---

Rashi:

<p>הוציאו בניזיפה - דתניא: הבא לקבל דברי חברות חוץ מדבר אחד, וכן גר הבא להתגייר וקבל עליו דברי תורה חוץ מדבר אחד - אין מקבלין אותו, במסכת בכורות (ל, ב).</p>	<p>Shamaï scolded him... As it says "If a gentile comes to accept the Torah except for one thing, we do not accept him" (<i>Bekhorot</i> 30b).</p>
<p>גייריה - וסמך על חכמתו שסופו שירגילנו לקבל עליו, דלא דמיא הא לחוץ מדבר אחד - שלא היה כופר בתורה שבעל פה, אלא שלא היה מאמין שהיא מפי הגבורה, והלל הובטח שאחר שילמדנו יסמוך עליו.</p>	<p>He converted him--[Hillel] relied on his wisdom that in the end he would accustom him to accept [the Oral Law], for it is not the same as 'except for one thing,' for he did not deny the Oral Law; rather, he did not believe that it comes from God, and</p>

	Hillel was sure that, following his instruction, [the gentile] would rely on him.
--	---

Rashash (R. Shmuel Strashun, 1794 – 1872):

<p>נ"ל כונתו דכוּוּפּר לא מיקרי אלא אחר החקירה בכל חלקי הסותר, אבל זה לא חקר ולא נוכח אלא שלא היה מאמין וכו' לכן הובטח שלאחר שיברר אליו אמיתת הדברים ישוב מאמין.</p>	<p>The term 'heretic' only applies after investigation of all possibilities, but this [gentile] did not investigate nor was he convinced of anything, rather, he simply did not believe. [Hillel] was therefore sure that after he clarified the truth of the matter for him, he would believe.</p>
--	---

Knowing God through Kabbala

The Godliness in the Human Form

Iyov (19:26):

26 And when after my skin this is destroyed, then without my flesh I will see God; ומבשרי, אֶחְזֶה אֱלֹהִים.

Rashi comments:

"ואחר עורי נקפו זאת" - והם אינם נותנים לב לגואלי אלא אחר מכת עורי נקפו ונקרו הקניטה והרדיפה הזאת שאמרת שהיא לי כנוקף וחותר בעורי כמו [\(ישעיהו י\)](#) ונקף סבכי היער. "ומבשרי" - אני רואה משפטים. "אלוה" - ל' משפט ויסורין.

זוהר כרך א (בראשית) פרשת לך לך דף צד עמוד א

פתח אידך ואמר (איוב י"ט) ומבשרי אחזה אלוך מאי ומבשרי ומעצמי מבעי ליה אלא מבשרי ממש, ומאי היא, דכתיב (ירמיה י"א) ובשר קדש יעברו מעליך וכתיב (בראשית י"ז) והיתה בריתי בבשרכם דתניא בכל זמנא דאתרשים ב"נ בהאי רשימא קדישא דהאי את מניה חמי לקודשא בריך הוא, מניה ממש, ונשמתא קדישא אתאחידת ביה, ואי לא זכי, דלא נטיר האי את, מה כתיב (איוב ד') מנשמת אלוך יאבדו דהא רשימו דקודשא בריך הוא לא אתנטיר ואי זכי ונטיר ליה שכונתא לא אתפרש מניה.

¹ אבל סוד הענין הזה שהדברים כפולים, כי גן עדן וארבע נהרותיו ועץ החיים ועץ הדעת אשר נטע שם האלהים, וכן הכרובים ולהט החרב המתהפכת גם עלה התאנה והחגורות וכתנות העור, כולם כפשוטם וכמשמעם, אמת הדבר ויציב הענין, ולסוד מופלא הוא כי הם כציורי דבר להבין עוד ענין עמוק במשל כמו ששנינו (ר"ה כ"ד א') דמות צורות לבנות היו לו לרבן גמליאל בעליה בטבלא בכותל שבהן מראה את ההדיוטות כזה ראייתם או כזה ראייתם, כי כן מלאכת הקדש במשכן בשלשת מקומותיו, חצר ואהל ולפנים מן הפרוכת, ובמקדש עזרה והיכל ודביר, וכל אשר בכל מקום ומקום מן הכלים וציורי הכרובים כולם להבין סודות מעשה עולם העליון והאמצעי והשפל, ורמזי הוית כל המרכבה שם, וכל הנבראים עצמם ביצירתן בדמות נבראו, כמו שאמרו בספר יצירה סימן לדבר ועדים נאמנים עולם שנה ונפש.

מגיד מישרים אור ליום שבת יום ראשון לחנוכה:

וכי האי גוונא הוי בבר נש ברזא דמבשרי אחזה אלוה דליכא מידי בבר נש דלית ליה דוגמא לעילא.

של"ה מסכת חולין פרק דרך חיים תוכחת מוסר

ואל יעמוד ממטתו ערום ולא ילבש חלוקו אף מיושב, אך יקח חלוקו ויכניס בו ראשו וזרועותיו בעודו שוכב, ואז בקומו יהיה מכוסה, כמו שהיה מתפאר רבי יוסי (שבת ק"ח ב). מעולם לא ראו קורות ביתי שפת חלוקי. ואל יאמר הנני בחדרי חדרים בבית אופל, מי רואני ומי יעידני, כי מלא כל הארץ כבודו, אשר לפניו חשיכה כאורה, אמן. הטעם לזה, כי אברי האדם רומזים לדברים עליונים, כמו שאמר איוב (איוב יט, כו) 'ומבשרי אחזה אלוה', אף כי הברית הקדוש, ולכן אין ראוי לגלותם, כי כבוד אלהים הסתר אבריו.

דרך חיים ג"ד

יודוע כי העולם הזה הגשמי הוא כמו מלבוש אל עולם הנבדל. וכמו שהמלבוש מתואר בו הלובש, לא באמתתו של הלובש, רק כפי המלבוש יתואר בו הלובש, אף שאינו באמתתו. וכן יתואר השם יתברך בעולם הגשמי מצד עולם הגשמי. ונאמר על האדם שהוא בצלם אלוקים... כי כאשר יתבונן האדם בציור גופו יוכל האדם לעמוד לדעת את השם יתברך.

It is known that this world is like a cloak for the elevated world. Just as clothing allow us to get an idea of the shape of the person wearing the clothing without revealing his true essence, so too God can be understood, though not truly, through examining the physical world. It is said of man that he is created in the image of God... which means to say that through contemplating man's physical body, a person can come to know God.⁵⁵

תלמוד בבלי מסכת יבמות דף מט עמוד ב

א"ר שמעון בן עזאי כו'. תני, שמעון בן עזאי אומר: מצאתי מגלת יוחסין בירושלים, וכתוב בה: איש פלוני ממזר מאשת איש, וכתוב בה: משנת ר' אליעזר בן יעקב קב ונקי, וכתוב בה: מנשה הרג את ישעיה. אמר רבא: מידן דינייה וקטליה, אמר ליה, משה רבך אמר: בכי לא יראני האדם וחי, ואת אמרת: ואראה את ה' יושב על כסא רם ונשא! משה רבך אמר: דמי כה' אלהינו בכל קראנו אליו, ואת אמרת: הדרשו ה' בהמצאו! משה רבך אמר: ואת מספר ימיך אמלא, ואת אמרת: זוהוספתי על ימיך חמש עשרה שנה! אמר ישעיה: ידענא ביה דלא מקבל מה דאימא ליה, ואי אימא ליה אישויה מזיד, אמר שם איבלע בארזא. אתויה לארזא ונסרוה, כי מטא להדי פומא נח נפשיה, משום דאמר: חובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב. מכל מקום קשו קראי אהדדי! ואראה את ה' - כדתניא: כל הנביאים נסתכלו באספקלריא שאינה מאירה, משה רבינו נסתכל באספקלריא המאירה. דרשו ה' בהמצאו - הא ביחיד, הא בצבור. ויחיד אימת? אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוב: אלו עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים. את מספר ימיך אמלא - תנאי היא; דתניא: את מספר ימיך אמלא

בראשית רבה (וילנא) פרשת בראשית פרשה כז

א וירא ה' כי רבה רעת האדם כתיב (קהלת ב) כי יש אדם שעמלו בחכמה ובדעת ובכשרון א"ר יודן גדול כהן של נביאים שמדמין צורה ליוצרה, שנאמר (דניאל ח) ואשמע קול אדם בין אולי, א"ר יהודה בר סימון אית לן קריא אוחרן דמחזור יתר מן דין, שנאמר (יחזקאל א) ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם עליו מלמעלה, שעמלו בחכמה, שנאמר (משלי ג) ה' בחכמה יסד ארץ, ובדעת, שנאמר (שם /משלי ג/) בדעתו תהומות נבקעו, ובכשרון, ר' ברכיה בשם ר"י בר סימון לא בעמל ולא ביגיעה ברא הקב"ה את עולמו, אלא (תהלים לג) בדבר ה' שמים נעשו, בדבר ה' וכבר שמים נעשו, (קהלת ב) ולאדם שלא עמל בו יתננו חלקו, זה דור המבול, גם זה הבל ורעה רבה, וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ.

ספר תפארת ישראל פרק ד

ונתן להם עוד רמ"ח מצות עשה, שהם קנין מעשה, שעל ידם קונה מעלה ושלימות, כנגד חלק המציאות השני, שהוא האדם. שנמצא באדם קנין מעלה, שלא תמצא בחלק הראשון, שאין בו קנין כלל, רק נשאר על מה שנברא עליו. והאדם בלבד יש בו קנין מעלה. והאברים של אדם הם שלימות צורת האדם. כי אל תחשוב כמו שחשבו קצת בני אדם, והם הרופאים, כי האברים של אדם הם טבעיים כמו שאר בעלי חיים. כי אין הדבר כך כלל, כי רופאי אליל המה, לא ידעו באמת תאר האדם ואיבריו, שכולו אלהי. ולפיכך האיברים שלו הם שלימות האדם, ועל ידי אבריו - שהם רמ"ח - נברא בצלם האלהים, ומצד הזה הוא מלך בתחתונים, שנאמר (בראשית א, כו) "נעשה אדם בצלמנו וגו' וירדו בדגת הים ובעוף השמים". ולפיכך מספר המצות - שהם שלימות האדם - כמספר אבריו,

⁵⁵ With this, Maharal explains the following:

תלמוד בבלי מסכת יבמות דף מט עמוד ב

א"ר שמעון בן עזאי כו'. תני, שמעון בן עזאי אומר: מצאתי מגלת יוחסין בירושלים, וכתוב בה: איש פלוני ממזר מאשת איש, וכתוב בה: משנת ר' אליעזר בן יעקב קב ונקי, וכתוב בה: מנשה הרג את ישעיה. אמר רבא: מידן דינייה וקטליה, אמר ליה, משה רבך אמר: בכי לא יראני האדם וחי, ואת אמרת: ואראה את ה' יושב על כסא רם ונשא! משה רבך אמר: דמי כה' אלהינו בכל קראנו אליו, ואת אמרת: הדרשו ה' בהמצאו! משה רבך אמר: ואת מספר ימיך אמלא, ואת אמרת: זוהוספתי על ימיך חמש עשרה שנה! אמר ישעיה: ידענא ביה דלא מקבל מה דאימא ליה, ואי אימא ליה אישויה מזיד, אמר שם איבלע בארזא. אתויה לארזא ונסרוה, כי מטא להדי פומא נח נפשיה, משום דאמר: חובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב. מכל מקום קשו קראי אהדדי! ואראה את ה' - כדתניא: כל הנביאים נסתכלו באספקלריא שאינה מאירה, משה רבינו נסתכל באספקלריא המאירה. דרשו ה' בהמצאו - הא ביחיד, הא בצבור. ויחיד אימת? אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוב: אלו עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים. את מספר ימיך אמלא - תנאי היא; דתניא: את מספר ימיך אמלא

Because Moshe was on a higher level of prophecy, he did not need a parable to understand God. Likewise:

בראשית רבה (וילנא) פרשת בראשית פרשה כז

א וירא ה' כי רבה רעת האדם כתיב (קהלת ב) כי יש אדם שעמלו בחכמה ובדעת ובכשרון א"ר יודן גדול כהן של נביאים שמדמין צורה ליוצרה, שנאמר (דניאל ח) ואשמע קול אדם בין אולי, א"ר יהודה בר סימון אית לן קריא אוחרן דמחזור יתר מן דין, שנאמר (יחזקאל א) ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם עליו מלמעלה, שעמלו בחכמה, שנאמר (משלי ג) ה' בחכמה יסד ארץ, ובדעת, שנאמר (שם /משלי ג/) בדעתו תהומות נבקעו, ובכשרון, ר' ברכיה בשם ר"י בר סימון לא בעמל ולא ביגיעה ברא הקב"ה את עולמו, אלא (תהלים לג) בדבר ה' שמים נעשו, בדבר ה' וכבר שמים נעשו, (קהלת ב) ולאדם שלא עמל בו יתננו חלקו, זה דור המבול, גם זה הבל ורעה רבה, וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ.

Indeed, as the level of *nevu'a* descended, images of God became more ornate and humanlike.

שהם גם כן שלימות ומעלת האדם, עד שהוא בצלם אלהים על ידי רמ"ח אבריו. ושלימות ומעלת המצות נמשך אחר השלימות הזו מה שהאדם נברא בצלם אלהים, שעל ידי זה האדם הוא שלימות כל התחוננים.

ספר באר הגולה באר השלישי פרק א

פרק קמא דכתובות (ה א), דרש בר קפרא, מאי דכתיב (דברים כג, יד) "ויתד תהיה לך על אונך", אל תקרא "אונך", אלא 'אונך', שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון, יניח אצבעו לתוך אזניו. והיינו דאמר רבי אלעזר, מפני מה אצבעותיו של אדם משופעות כיתדות. מאי טעמא, אילימא משום דמתחלקים, כל חד וחד למילתא עביד. דאמר מר, זו זרת, וזו קמיצה, זו אמה, זו אצבע, זו גודל. אלא מאי טעמא משופעות כיתדות, שאם ישמע האדם דבר שאינו הגון, יניח אצבעו לתוך אזנו. תנא דבי רבי ישמעאל, מפני מה אוזן כולו קשה, והאליה רכה, שאם ישמע האדם דבר שאינו הגון, יכוף האליה לתוכו, עד כאן.

... אמנם מה שלא היה כסוי לאוזן בעצמו, כמו שהוא לעינים ולפה. אם יאמרו לך הרופאים או בעלי טבע דברים טבעים לזה, אל תאבה להם ואל תשמע להם, כי רופאי אלילי המה, לא ידעו בחכמת היצירה והבריאה כלום. אבל דבר זה הוא, מפני שהאוזן הוא משמש הקבלה בלבד, כמו שהתבאר למעלה. ושלימות הקבלה בעצמו שיהיה פתוח לקבל, ולא שיהיה לו סתימה בעצמו של אוזן שנברא לקבלה, כי יהיו שני הפכים בנושא אחד. ואמנם יש לו סתימה חוץ מן הכלי, עד שהוא כמו צמיד פתיל עליו. ולפיכך האוזן שהוא כלי הקיבול, ראוי שאין בו סתימה בעצמו. והדברים האלו הם דברי חכמה מאוד.

ספר באר הגולה באר החמישי פרק ד

וכאשר תבין את זה, אז תבין מעלת צלם האלקי שבאדם. והפלוסופים לא ראו והביטו רק הטבע כמו הרופאים לא ידעו ולא יבינו רק הטבע, ולכך לא עמדו על הבריאה הזאת הוא האדם, כי יצירת האדם בפרט, הכל הוא ענין אלקי, ולא טבעי. ומעתה איך תשתפכנה אבני קודש בראש כל חוצות (איכה ד, א), מושלכים רמוסים תחת רגלי האדם, נתונים למרמס, עד שהאדם מואס בם הדריסה עליהם. והם אבנים יקרות, יותר משהוהם וישפה ספיר גורתם. ואין חכמתם דומה לחכמת חכמי האומות, כי חכמי האומות, אף כי היו חכמים, היה חכמתם שכל האנושי. אבל חכמינו, חכמתם חכמה פנימית, סתרי החכמה, מה שידעו על פי הקבלה מרבים, ורבים מרבים, עד הנביאים, ועד משה רבינו עליו השלום. לכן עיני עיני הורידו כנחל דמעה אל תתנו פוגת לכם, איך נחשבו דברי יקר להבל אין חפץ בו. ואם לא שלא יתעללו בהם אנשים שאין ראוי להם לפרש סתרי החכמה, היה ראוי להוסיף פירוש בדברים אלו, למען דעת כל עמי הארץ כי אין חכמה זולת חכמתם. והוא יתברך יכפר בעדנו, אמן.

The innovation of Chassidut

תקוני זוהר דף קכב ע"ב: "לית אתר פנוי מיניה."

ספר מבוא שארים לר' קלונימוס קלמיש שפירא מפיסצ'נה הי"ד פרק ג':

ויסוד תורת הבעל שם טוב זצ"ל נכללת בהפשט אשר גלה בקדשו על הפסוק מלא כל הארץ כבודו.

רבים אף רבים בתורה הרבו לרדוף את הקדוש ישראל בשביל זה, באמרם שחס ושלום מגשם הוא בזה את כבוד של מעלה, אבל העיר וקדיש אשר מן שמיא נחית קדושינו הבעש"ט זצ"ל ידע שלא לבד שאינו מגשם חס ושלום, רק עוד מרבה ומגלה את כבודו יתברך בזה, ולא רק פשט ושכל אומר בזה רק את השחר שלפני המשיח ממרום העיר, ואם לא יתנו להקדים את השחר, ולא יתרגל העולם בהארת השחר, אז את השמש של המשיח חס ושלום מפריעים מלעלות, לכן הכריז בקדשו ואמר לא בלבד שבתוך כל דבר מדברי העולם, חיות אלקית נמצא, ועל חיות זוה גשם הארץ סובב ומסתיר, רק גם הגשם וגם הארציות רק לנו כגשם נראה, **ובאמת הכל אלקות**, וצריכים רק עינים לראות וגוף המתקדש, ואז **כשאתה מסתכל על העולם, אתה מביט על אלקים ואלקים עליך**, מלא כל הארץ כבודו, אף הארציות הלבוש והכלים מלאים הארת כבודו יתברך הם, והוא הראשית של ומלאה הארץ דעה וכו'... שגם הארץ תמלא דעה את ה'.

קול הנבואה עמ' קכ"ג – קכ"ז:

אמנם, **לחז"ל** במדרשים: "אין מקום פנוי בלא שכינה" הוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו". **ובזוהר**: "לית אתר פנוי מיניה, איהו מסובב כל עלמין, איהו ממלא כל עלמין, איהו מחיה להון, הה"ד: ואתה מחיה את כולם." **ולרמ"ק**: "הכל בו, והוא בכל, וחוף הכל". גם **רס"ג באמונות ודעות** (סוף מאמר שני, ובפירוש לספר היצירה), איך יעלה בשכלנו, הימצאו בכל מקום, עד שלא יהיה מקום ריק ממנו, וכמו שאמר: "הלא את השמים ואת הארץ אני מלא נאם ה'". ואחריו **בשיר היחוד**: "סובב הכל, ומלא את כל, ובהיות הכל, אתה בכל, אין עליך ואין תחתך, ואין מקום ריק ממך ונחדל". **ובספר הנצחון**: "ברוך הוא, שממציא חיים כולם, ועל כן נקרא: חי עלמא, כי הוא חיותם, ועל זה ארז"ל: "הוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו". יש שאמרו (שו"ת חכם צבי) אלוהי"ם = הטבע... ובחכמה הפנימית, והחסידות: **אלהי"ם בגימ' הטב"ע**. אך שם זה אינו אלא אחד משמות הקודש, המורה על גבורה וצמצום. **אמנם השם המיוחד, שם העצם, הוא למעלה מהטבע**... ראשית דבר שיטת החסידות, מיסודו של ר' ישראל בעש"ט, הוא, שהאין סוף ב"ה ממלא כל עולמים, ומסבב, ובתוך, ולית אתר פנוי מיניה, ואפילו בדברים הנמוכים, בכל יש האלוקות, המחיה הכל, והכל מלא מחיות הבורא ב"ה. והבעל שם טוב נסמך אל רב סעדיה גאון. וכן **בחסידות חב"ד**... גם בספר **נפש החיים לר"ח מוולוז'ין בשער ג'**, תלמיד הגר"א: שהוא מקומו של עולם, והוא המקום האמיתי, הסובל ומקיים העולמות והבריות כולם... והוא נסמך על הרמב"ם... ההתנגדות לחסידות היתה משום שדבר זה נתפרסם להמון, ואין הדבר אמור אלא לחכם ומבין מדעתו. ובדורות האחרונים יפה לנו מאוד כל שיחתם של תלמידי הגר"א יחד עם תלמידי הבעש"ט.

... ולית אתר פנוי מיניה, והכל מלא מחיות הבורא ברוך הוא. נמצא כל מה שרואה הוא רואה רק חיות הבורא הנמשך בו.

There is no place devoid of Him; all is filled with the life of the Creator. Thus, everything one sees, he is seeing the life of God that is drawn through it.

The Kabbalistic Approach to the Physical World

<p>The philosophers that we mentioned earlier give recognition and glory exclusively to the intellect, believing that through intellectual achievements, a person can achieve eternity (<i>olam ha-ba</i>).⁵⁶ They made physical acts (<i>mitzvot</i>) like a ladder to reach intellectual achievements. And from this ladder they (i.e. the philosophers) fell.</p>	<p>ספר תפארת ישראל פרק ט הפילוסופים אשר זכרנו למעלה, יתנו שם ותפארת אל השכל, ועל ידי המושכלות יקנה האדם הנצחיות, ויעשו המעשים הישרים והטובים כמו תכונה וסולם, אשר יגיע בהן אל המושכלות. ומזה הסולם נפלו.</p>
---	---

ספר נצח ישראל פרק טו

וזה כי כל דבר שהוא בעולם הזה, שהוא עולם גשמי, אין לו שייכות אל הנבדל מן הגשמי, מפני שחלקו בעולם הגשמי בלבד, ואין דבר אחד שייך לשני דברים שהם מחולקים. כי העולם הזה הגשמי מחולק ונבדל מן עולם הבלתי גשמי.

This is because everything in this world, which is the physical world, has no connection to that which is elevated from the physical, due to its connection to the physical, since one thing cannot belong to two categories and the world of the physical is separate from the non-physical world.

<p>The use of the altar for incense and the altar for burnt-offering and their vessels is obvious; <u>but I do not know the object of the table with the bread upon it continually, and up to this day I have not been able to assign any reason to this commandment.</u></p>	<p>ספר מורה הנבוכים חלק ג פרק מה והצורך למזבח הקטורת ומזבח העולה וכליהם מבואר, אבל השלחן והיות עליו הלחם תמיד לא אדע בו סבה, ואיני יודע לאיזה דבר איחס אותו עד היום.</p>
---	---

“*Ki Eshmera Shabbat*,” by R. Avraham ibn Ezra:

<p>Engraved in God’s law is a <i>chok</i> (decree) for His priest – to prepare showbread before Him. Therefore, fasting on Shabbat is prohibited, as explained by His sages; except for on Yom Kippur.</p>	<p>ר'שם כְּדַת הַקֵּל חֵק אֶל סֻגְיָו. בּוּ לְעֶרְךָ לְחֵם פְּנִים לְפָנָיו. עַל כֵּן לְהִתְעַנּוֹת בּוּ עַל פִּי נְבוּנָיו. אֶסּוּר לְבַד מִיּוֹם כְּפֹר עֲוֹנֵי:</p>
--	--

Maharal’s understanding of the Torah’s perspective on intimacy

ספר באר הגולה באר החמישי פרק ד

אמנם גם זה אמרו לכבוד השם יתברך ולפארו. כי הרבה מחכמים, והם החוקרים בשכלם על הנמצאים, שהם אומרים כי זה חרפת האדם ובשתו וכלימתו חבור איש עם אשתו, עד שאמרו בהסכמה מוחלטת חוש המשוש חרפה הוא לנו. ודבר זה באו להרחיק חכמים, כי לא יסבול דבר זה הדעת, כי

⁵⁶ We will discuss this contention in the chapter on *olam ha-ba*.

יהיה יסוד הכלל, אשר הוא קיום העולם, שהוא פריה ורבייה, יהיה נבנה על דבר גנאי וחרפה. ויותר מזה, כי אין זה כבוד השם יתברך שיהיה דבר שהוא יסוד העולם, על דבר שהוא גנות וחרפה, וכאשר היסוד הוא רעוע, כל אשר הוא נבנה עליו הוא נופל. ולכך ראוי להרחיק את דעת זה, כי אין בחבור איש עם אשתו שום דבר של פחיתות כלל. ודבר זה הוא בודאי דעת התורה, דכתיב (בראשית ב, כה) "ויהיו שניהם ערומים גו' ולא יתבוששו". הרי הדבר הזה לא היה גנאי כלל, ואילו היה גנאי למה לא יתבוששו. ואם בשביל שלא היה דעת בהם, דבר זה לא יסבול הדעת, שהאדם שקרא שמות לכל הנבראים (בראשית ב, כ), וזה יורה על הפלגת חכמתו, לא יהיה בו דעת שדבר זה פחיתות לאדם. ועל זה כתב הרמב"ם ז"ל (מו"נ א, ב) כי דבר זה כאילו אמר איש אחד חטא, ובשביל שחטא הושם כוכב בשמים. כך הוא דבר זה, שאיך נאמר שקודם שחטא לא היה בו דעת, ואחר שחטא קנה דעת וחכמה. אבל העניין הוא כמו שאמרנו, כי אין פחיתות בעניין זה כלל מצד עצמו, רק בשביל שהאדם מכוון לתאווה ויצרו, ומצד הזה הדבר הוא גנאי. ולפיכך קודם שחטא ונטה אל תאווה ואל יצרו, אין בזה שום גנאי. רק כאשר נכנס בו היצר, והתלבש בתאווה חמרית, אז הוא גנאי מצד התאווה. ובמדרש (ויק"ר יד, ה) "הן בעון חוללתי ובחטא יחמתני אמי" (תהלים נא, ז), אפילו חסיד שבחסידים אי אפשר שלא יהא בו צד אחד מעון. אמר דוד, כלום נתכוין אבא ישי להעמידני, והלא לא נתכוין אלא לצורך עצמו. הרי אף אצל חסיד שבחסידים, המעשה הזה הוא לתאווה, ולכך הוא גנאי. וקודם לכן היה המעשה הזה כמו שאר המעשים. ומה שאמר הכתוב (בראשית ג, יא) "מי הגיד לך כי ערום אתה", פירושו ומי הגיד לך שיש להקפיד על שאתה ערום, ויש חרפה וגנאי בזה, וכן פירש רש"י ז"ל. ואחר שנטה אל התאווה, אז ראוי היה להם לכסות בשר ערוה...

והמאמר שלפני זה, שחולקים, שיש שאומר אהבה דוחקת את הבשר, ויש שאומר "כי כאיש גבורתו", גם מחלוקת זה אינו דבר קטן. כי למאן דאמר אהבה דוחקת הבשר, כי חבור האדם עם אשתו שיהיו לדבר אחד לגמרי. והחבור הזה אל תאמר כי הוא דבר גשמי, כמו שאר בעלי חיים, אין הדבר כך, כי יש להם לאיש ואשה כח החבור מן השם יתברך, וכמו שנרמז במלת "איש" ו"אשה", כי בהם נשתתף שמו, הוא שם י"ה: הו"ד באיש, ה"א באשה (סוטה יז א), לומר כי השם יתברך מחבר הזיווג הזה, ומאחד אותם, לכך שמו ביניהם. ודבר זה הוא החבור מן איש ואשה, ולכך כח עליון מחבר אותם. ועל זה אמר אהבה, שהוא עצם החבור, שהוא מן השם יתברך, דוחק הבשר הגשמי. שודאי ראוי שיהיה גובר כח החבור על הבשר הגשמי, שהוא עומד כנגד זה... ושניהם כוונתם כי יש בחבור הזה כח שהוא על הטבע וגובר על הטבע המתנגד, ובה התבאר כי אין כאן גנות וגנאי בעצם הבריאה כלל, רק ההפך הוא, שהדבר החושבים שהוא גנות וגנאי, אינו כך כלל. ואדרבא, נמצא בו הדבר שהוא שבח, הוא הגבורה והכח. ואם באמת כי חרפה הוא האבר הזה, דבר זה הוא מצד האדם עצמו, שהוא פונה אל תאווה המשגל, ואינו נמשך בפעל הזה אל אשר נברא האדם עליו לקיום העולם, רק אחר תאווה ויצרו, ובשביל כך בודאי הוא גנות וגנאי וחרפה כמו שנתבאר. אבל אין זה מצד עצם הבריאה.

ועתה בא לפרש כמה כחו ורב גובריה, ומה שלטון של אבר הזה. כי בני אדם רואים האבר הזה בזוי ושפל בתכלית, ועל דבר זה לא ברא אותו יוצר הכל.⁵⁷ ועל זה אמר אבריה דרבי ישמעאל ברבי יוסי כחמת בת תשעה קבין. דע, כי מסודי היצירה, כמו שאמרנו במסכת נדרים (לב ב) "החכמה תעוז לחכם מעשרה שליטים אשר היו בעיר" (קהלת ז, יט), מאי עשרה שליטים, שתי עינים, שתי אזנים, שתי ידיים, שתי רגלים, וראש הגויה, והפה. ופירושו הכתוב לפי זה, כי השכל אשר לאדם, תעוז והוא יותר במעלה מן עשרה אברים שהם שליטים בגוף האדם. שהגוף נקרא בשם "עיר" בכל מקום, כמו שהוא מבואר במקום אחר. וגם מזה תוכל להבין, כי לא אשר יחשבו בני אדם הוא דרך חכמים, שהרי מנה האבר הזה עם עשרה שליטים, שהם האברים החשובים. ויותר מזה, כי כל האברים הם זוגות, ואילו ראש הגויה והפה אלו שנים הם יחידים, כמו שאמרנו. וכן הפה, שבו הוא חי מדבר, דבר זה הוא נחשב צורה.⁵⁸ וכאשר תבין את זה, אז תבין מעלת צלם האלקי שבאדם. והפלוסופים לא ראו והביטו רק הטבע כמו הרופאים לא ידעו ולא יבינו רק הטבע, ולכך לא עמדו על הבריאה הזאת הוא האדם, כי יצירת האדם בפרט, הכל הוא ענין אלקי, ולא טבעי. ומעתה איך תשתכנה אבני קודש בראש כל חוצות (איכה ד, א), מושלכים רמוסים תחת רגלי האדם, נתונים למרמס, עד שהאדם מואס בהם הדריסה עליהם. והם אבנים יקרות, יותר משהם וישפה ספיר גזרתם. ואין חכמתם דומה לחכמת חכמי האומות, כי חכמי האומות, אף כי היו חכמים, היה חכמתם שכל האנושי. אבל חכמינו, חכמתם חכמה פנימית, סתרי החכמה, מה שידעו על פי הקבלה מרבם, ורבם מרבם, עד הנביאים, ועד משה רבינו עליו השלום. לכן עיני עיני הורידו כנחל דמעה אל תתנו פוגת לכם, איך נחשבו דברי יקר להבל אין חפץ בו. ואם לא שלא יתעללו בהם אנשים שאין ראוי להם לפרש סתרי החכמה, היה ראוי להוסיף פירוש בדברים אלו, למען דעת כל עמי הארץ כי אין חכמה זולת חכמתם. והוא יתברך יכפר בעדנו, אמן.

⁵⁷ He is alluding to the aforementioned comments of *Iggeret Ha-Kodesh*.

⁵⁸ In *Chidushei Aggadot in Bava Metzia*, he adds:

ועתה בא לפרש מה גובריה של אבר הזה, כי בני אדם רואים האבר הזה בזוי ושפל בתכלית, ולא יביטו אל פעולת אלקים ואל מעשה ידיו הוא האדם, ועל זה אמר אבריה דרבי ישמעאל ברבי יוסי כחמת בת תשעה קבין. דע כי מסודי היצירה כמו שאמרנו ז"ל במסכת נדרים ל"ב, והחכמה תעוז לחכם מעשרה שליטים אשר בעיר, מאי עשרה שליטים, שתי עינים, שתי אזנים, שתי ידיים, שתי רגלים וראש הגויה והפה, ופירוש הכתוב לפי זה, כי שכל אשר לאדם תעוז, והוא יותר במעלה מן עשרה אברים שהם שליטים בגוף האדם אחד. וגם מזה תוכל להבין, כי לא אשר יחשבו בני אדם הוא דרך חכמים, שהרי מנה האבר הזה עם עשרה שליטים שהם האיברים החשובים, ויותר מזה כי כל האיברים הם זוגות, ואילו ראש הגויה והפה אלו שנים הם יחידים, ומזה תוכל להבין, כי אלו הם שליטים על שליטים, והם שקולים בשוה... והוא אשר רמזו חכמים בחכמתם, כי אלו השנים, הנה וראש הגויה עניין אחד... ותמצא כי אלו עשרה אשר אמרנו חמשה מול חמשה, ה' ראשונים הם רוחניים, כי העינים והאזנים והפה אשר הוא כח הדבור הם רוחניים ביותר, ואלו חמשה אחרונים הם קרובים אל הגוף, והם הידיים והרגלים וראש הגויה, וכולם הם נגד עשר ספירות בלימה שחתם השי"ת באדם הזה. והנה הנה הנה הוא יחיד, וראש הגויה הוא יחיד, כנגד ההתחלה שכל התחלה הוא אחת, והשני הוא כנגד הסוף וההשלמה שהוא גם כן אחד, ולפיכך נקרא ברית יחיד כאשר ידוע בחכמה...

This parallels the comments we saw in Ramban concerning washing in the temple.

The Mitzvah of Emuna

Kuzari on Faith

בראשית רבה (וילנא) פרשת לך לך פרשה לט א

אמר רבי יצחק משל לאחד שהיה עובר ממקום למקום, וראה בירה אחת דולקת אמר תאמר שהבירה זו בלא מנהיג, הציץ עליו בעל הבירה, אמר לו אני הוא בעל הבירה, כך לפי שהיה אבינו אברהם אומר תאמר שהעולם הזה בלא מנהיג, הציץ עליו הקב"ה ואמר לו אני הוא בעל העולם...

R. Yitzhak says: To what may this be compared? To a man who was traveling from place to place when he saw an illuminated⁵⁹ palace. He wondered, "Is it possible that the palace lacks a director?" The director of the palace looked out and said, "I am the director of the palace." So Avraham our father said, "Is it possible that the world lacks a director?" The Holy One Blessed be He, looked out and said to him, "I am the Sovereign of the Universe."

Kuzari

<p>A more exact and more lofty name is to be found in the form known as the Tetragrammaton (<i>Yud-Keh-Vav-Keh</i>). This is a proper noun, which can only be indicated by attributes, but has no location, and was formerly unknown.⁶⁰ If He was commonly styled "<i>Elohim</i>," the Tetragrammaton was used as special name. This is as if one asked: Which God is to be worshipped, the sun, the moon, the heaven, the signs of the zodiac, any star, fire, a spirit, or celestial angels, etc.; each of these, taken singly, has an activity and force, and causes growth and decay? The answer to this question is: "The Lord," just as if one would say: A. B., or a proper name, as Ruben or Simeon, supposing that these names indicate their personalities. (4:1)</p>	<p>ואין שם מדויק יותר וחשוב יותר מן השם הנכתב באותיות 'יוד הא ואו הא' יתברך ויתרומם! זה הוא שם פרטי, בו רומזים לאלוה, לא בתואר המקום, כדרך שרומזים לכל מתואר בלתי ידוע, ולא בתארים [נוספים על עצמותו],⁶¹ ולא בהכללה, כבשם הכללי 'אלוהים', כי אם בשם המיוחד לו, שכן הוא נקרא ה' על דרך הייחוד. כאילו שאל שואל: מי הוא 'אלוהים' שיש לעבדו, השמש, או הירח, או השמים, או המזלות, או אחד הכוכבים, או האש, או הרוח, או המלאכים, הרוחניים או זולתם, כי הלא לכל אחד מאלה פעולה משלו ושלטון משלו, וכל אחד מהם סיבה להתהוות דברים ולהאפסם? ועל זה באה התשובה: ה', כאלו אמרת: פלוני! וקראת לו בשם פרטי, ראובן ושמעון למשל, בתנאי שעל ידי השמות ראובן ושמעון תיודע אמיתת עצמותם</p>
<p>...The Khazar king: How can I individualize a being if I am not able to point to it and can only prove its existence by its actions?</p>	<p>... אמר הכוזרי: ואיך אקרא בשם מיוחד את שאין לרמוז עליו וכל ראייתי עליו מפעולותיו היא.</p>
<p>The Rabbi: <u>It can be designated by prophetic or visionary means. Demonstration can lead astray. Demonstration was the mother of heresy and destructive ideas.</u>... There are differences in the ways of demonstration, of which some are more extended than others. Those who go to the utmost length are the philosophers, and the ways of their arguments led them to teach of a Supreme Being which neither benefits nor injures, and knows nothing of our prayers, offerings, obedience, or disobedience, and that the world is as</p>	<p>אמר החבר: יש ויש עליו רמז: בעדות הנבואה ובראית הלב! כי הבאת הראיות מתעה, וממנה נולדו המינות והשיטות הנפסדות... אולם דרכי הבאת הראיות שונות זו: מזו מהן שבאו בדיוק רב ומהן שקיצרו בזה, והמדויקת ביותר היא דרך הפילוסופים, ואותם הביאה דרך זו לידי אמונה באלוה אשר אינו לא מרע ולא מיטיב לנו ולא יודע דבר על תפילותינו ועל קרבנותינו, על עבודתנו או</p>

⁵⁹ This can be translated either as illuminated or enflamed. Either way we must wonder what it adds to the proof. I prefer the translation illuminated which shows that God did not just create the world, he continues to sustain it. This is supported by the continuation of the midrash which notes calls God a *manhig* (director).

⁶⁰ I.e. before Avraham.

⁶¹ The Tetragrammaton a personal name, i.e. reflective the beings essence, while the rest of the names of God are descriptive of the way in which we perceive His actions. Likewise, earlier in II, 2 he stated:

<p>The Rabbi: All names of God, save the Tetragrammaton, are predicates and attributive descriptions, derived from the way His creatures are affected by His decrees and measures.</p>	<p>אמר החבר: כל שמות האלוה (חוץ מן השם המפורש) הם סיפורים ותארים נוספים [על עצמותו] שכולם שאולים מההתפעלויות שהנבראים נפעלים מגזרותיו וממעשיו</p>
--	---

eternal as He himself. None of them applies a distinct proper name to God, except he who hears His address, command, or prohibition, approval for obedience, and reproof for disobedience. He bestows on Him some name as a designation for Him who spoke to him, and he is convinced that He is the Creator of the world from nothing. The first man would never have known Him if He had not addressed, rewarded and punished him, and had not created Eve from one of his ribs. This gave him the conviction that this was the Creator of the world, whom he designated by words and attributes, and styled 'בשם ה'.

Without this, he would have been satisfied with the name *Elohim*, neither perceiving what He was, nor whether He was a unity or many, whether He was cognizant of individuals or not. Cain and Abel were made acquainted with the nature of His being by the communications of their father as well as by prophetic intuition. Then Noah, Abraham, Isaac and Jacob, Moses and the prophets called Him intuitively "Lord," as also did the people, having been taught by tradition that His influence and guidance were with men. His influence also being with the pious, they comprehended Him by means of intermediaries called: glory, Shekhina, dominion, fire, cloud, likeness, form, "the appearance of the bow," (*Yechezkel* 1:28), etc. For they proved to them that He had spoken to them, and they styled it: Glory of God. Occasionally they addressed the holy ark by the name of God, as it is written: "Rise up, O Lord," (*Bamidbar* 10:35, 36), when they made a start, and "Return, O Lord" when they halted, or "God is gone up with a shout, the Lord with the sound of the trumpet" (*Tehillim* 47:6). With all this, only the ark of the Lord is meant. Sometimes the name "Lord" was applied to the connecting link between God and Israel, as it is written: "Do not I hate them, O Lord, that hate you?" (*Tehillim* 139:21). By "haters of the Lord" are meant those who hate the name, or covenant, or the law of God. For there exists no connection between God and any other nation, as He pours out His light only on the select people. They are accepted by Him, and He by them. He is called "the God of Israel," while they are "the people of the Lord," and "the people of the God of Abraham." (4:3)

על מרינו, וכן לידי אמונה שהעולם קדמון כקדמות האלוה, ולכן אין אצל הפילוסופים שם פרטי לאלוה, שם בו ירמזו לו לבדו. רק איש ששמע את דבר האלוה ומצוותו ואזהרתו והודעתו כי הוא גומל טוב לעובדיו ועונש על המרי יקראהו בשם פרטי, ככינוי מיוחד למי שדיבר אליו וברר לו כי הוא שברא את העולם אחר ההעדר. הראשון בין האנשים מסוג זה היה אדם, שלא היה מכיר את האלוה לולא דיבר האלוה עימו ויעד לו גמול ועונש ובחר לו את חוה, שיצרה מאחת מצלעותיו, כך נתברר לו לאדם כי האלוה הוא בורא העולם, ואליו פנה אדם בדיבור ואותו תאר בתארים ולו קרא בשם ה'. לולא כל זה היה אדם מתאר רק בשם 'אלוהים', כי לא היה מתברר לו אם אלוה אחד או רבים, אם יש לו ידיעה בפרטים אם לא. אחרי אדם באו קין והבל, אשר ידעו את האלוה בראשונה מתוך מה שמסר להם אביהם ואחרי כן גם מתוך התגלות בה נגלה גם להם. אחריהם בא נח, ואחריו אברהם ויצחק ויעקב ועוד, עד משה והנביאים שאחריו, וכל אלה קראוהו ה', כי כולם זכו להתגלות. אשר לבני העם שהאמינו בקבלה שקבלו מאלה, הם קראוהו ה' על היות מצותו והנהגתו נתונות לבני אדם ועל היות אנשי הסגולה שבתוכם דבקים בו כל כך עד שראוהו באמצעות דבר שקראו לו 'כבוד, ושכינה, ומלכות, ואש וענן, וצלם ותמונה, ומראה הקשת' וכדומה, כל אלה היו להם לראיה כי ממנו ית' בא הדבור ליחידים ההם, ולזה קראו 'כבוד ה', ופעמים ה'. ויש שהיו קוראים את הארון בשם ה', כבמאמר 'קומה ה', שאמרו בנסוע הארון, ובמאמר 'שובה ה', שאמרו בנוחו, ובמאמר 'עלה אלוהים בתרועה ה' בקול שופר', שגם בו הכונה ל'ארון ה'. ויש שהיו קוראים ליחס שבין 'בני ישראל' ובין האלוה ולקשר אשר ביניהם: ה', שעל דרך זו נאמר: 'הלוא משנאיך ה' אשנא', ו'אויבי ה', והכוונה לאויבי 'עם ה' או 'ברית ה', או 'תורת ה', כי אין כל יחס שיכות בינו לבין אומה אחרת, כי אין אורו שופע כי אם על אנשי עם הסגולה, רק הם מקובלים עליו, כשם שהוא מקובל עליהם, ועל זה נקרא הוא 'אלוהי ישראל' והם נקראים 'עם ה' ו'עם אלוהי אברהם' (ד', ג).

The Khazar king: Now I understand the difference between *Elohim* and the Tetragrammaton, and I see how far the God of Abraham is different from that of Aristotle. Man yearns for the Tetragrammaton as a matter of love, taste, and conviction, while attachment to *Elohim* is the result of speculation.⁶² A feeling of the former kind invites its votaries to give their

אמר הכוזרי: הגה נתבאר לי ההפרש בין השמות 'אלוהים' וה', והבינותי מה רב המרחק בין 'אלוהי אברהם' ובין אלוהי אריסטו: כי לה' יתעלה משתוקקים בני אדם שהשיגוהו בחוש ועל יסוד עדות ראיה, ואלו ל'אלוהים' נוטים על פי הקש הגיוני. מי

⁶² The Rav uses this distinction in "The Lonely Man of Faith" to differentiate between Adam I, who relates only to the cosmic God, hence בראשית ברא אלוקים, and Adam II who "studies [the universe] with the naiveté, awe and admiration of the child who seeks the unusual and wonderful in every ordinary thing and event... He looks for the image of God not in the mathematical formula or the natural relational law but in every beam of light, in every bud and blossom, in the morning breeze and the stillness of a starlit evening" (p.23). Although Adam II more

<p>life for His sake, and to prefer death to His absence. Speculation, however, makes veneration only a necessity as long as it entails no harm, but bears no pain for its sake. I would, therefore, excuse Aristotle for thinking lightly about the observation of the law, since he doubts whether God has any cognizance of it. (4:16)</p>	<p>שהשיגו בחוש בא לידי מסירות נפש מתוך אהבת האלוה ולידי הנכונות למות עליה. ואלו ההקש מראה רק זאת: כי חובה היא לרומם את האלוה כל שעה שאין הדבר מזיק ואין סובלים צער עליו. אין להאשים אפוא את אריסטו על הלגלוג שלגלג על טקסי עבודת האלוה, מאחר שהוא מסופק אם האלוה יודע בזה (ד', טז).</p>
<p>Perhaps this was Abraham's point of view when divine power and unity dawned upon him prior to the revelation accorded to him. As soon as this took place, he gave up all his speculations and only strove to gain favor of God,⁶³ having ascertained what this was and how and where it could be obtained. The Sages explain the words: 'And he brought him forth abroad' (<i>Bereishit</i> 15) thus: Give up your horoscopy! This means: Forsake astrology as well as any other doubtful study of nature. (4:27)</p>	<p>ויתכן כי העיון הזה שמצאנו ב'ספר יצירה' היה עיונו של אברהם אבינו שעה שכבר נתברר לו אחדות האלוה ורבונותו אך טרם זכה להתגלות, אולם לאחר שזכה להתגלות עזב את כל ההקשים ולא ביקש מעם האלוה כי אם להיות לו לרצון, אחרי אשר למדו האלוה מה הוא הרצון, במה יושג ובאיזה מקום. וכבר דרשו החכמים על מאמר הכתוב 'ויוצא אותו החוצה': 'צא מאצטגנינות שלך!', כלומר עזוב חכמת הכוכבים (ד', כז).</p>

"The Lonely Man of Faith":

"Does the loving bride in the embrace of her beloved ask for proof that he is alive and real? Must the prayerful soul clinging in passionate love and ecstasy to her Beloved demonstrate that He exists? So asked Soren Kierkegaard sarcastically when told that Anselm of Canterbury, the father of the very abstract and complex ontological proof, spent many days in prayer and supplication that he be presented with rational evidence of the existence of God" (p.52).

closely approximates the ideal of a religious personality. Adam I uses his practical intellect, i.e. his scientific ability to comprehend the forces of nature and his technological ability to bend them to his will. Adam II, on the other hand, does not have such a grandiose self-image; he is humble, realizing that he was created from the dust of the earth. He allows himself to be overpowered and defeated by God. While Adam I maintains some distance from God, relating merely to the divine endowment of creativity, Adam II has a "genuine living experience" of God and is preoccupied with Him, as evidenced by the metaphor of God breathing life into his nostrils. "Elokim" denotes God as the source of cosmic dynamics, while the Tetragrammaton indicates personal, intimate communion between God and man. Adam I is satisfied by an impersonal encounter with the former (the cosmic experience), while Adam II craves the latter (the covenantal experience).

⁶³ With this we can understand many pesukim in Tehillim. In many places in Tehillim Dovid states that tzadikim never suffer. For example,

תהלים פרק לד

(טז) עיני יקנן אל צדיקים ואזניו אל שועתם:

רד"ק תהלים פרק לד

(טז) עיני ה' אל צדיקים. מי שאחז הדרכים האלה נקרא ירא ה' וצדיק. ומהו תגמולו מאת האל? ששמירת האל דבקה בו ומצילתהו בכל דרכיו. וזהו עיני ה' אל צדיקים. ואם

יקרהו שום פגע יקרא אליו וישמע צעקתו ויצילהו מצרתו, וזהו: ואזניו אל שועתם:

תהלים פרק לד

(י) יראו את יקנן קדשיו כי אין מחסור ליראיו:

(יא) כפירים רשו ורעבו ודרשי יקנן לא יחסרו כל טוב:

תהלים פרק לו

(כה) נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב ונרעו מבקש להם:

How can this be? The whole perek is one describing the tribulations of tzadik and the successes of the rasha. To answer this let's remember when Dovid said **כי אין מחסור ליראיו**:

רד"ק תהלים פרק לד

כי אין מחסור ליראיו, ואמר זה לפי שהוא היה גולה בין פלשתים ואין לו שם יודעים ומכירים אותו ושיתנו לו לחם לאכול, ולפי שירא את ה' לא חסר טרפו:

Dovid said this בַּשְּׁנוֹתָ אֶת טְעָמוֹ לִפְנֵי אֲבִימֶלֶךְ וַיִּגְרָשֶׁהוּ וַיֵּלֶךְ. He was all alone, feigning madness, drooling spit, and fleeing for his life. Ultimately it is a question of perspective. In truth there was never a tzadik who was נַעֲזָב, though certainly there was good reason for him to feel נַעֲזָב. If one has trust then even when presented with evidence to the contrary the trust does not dissipate.

התעלות באמונה פנימית באה ע"י התעמקות בתורה עצמה (לימוד בעיון) ולא ע"י חקירות השכל מופשטות. טעות היא לחשוב שיכולים להשיג את האמונה המוחלטת ע"י חקירות שכליות ופילוסופיה, הרי השכל משוחד ע"י כל מיני נגיעות. הרצון מטה את השכל לאן שהוא חפץ. כשהאדם פונה אל שכלו, בטרם התעמק בתורה, וביסס את אמונתו על קבלת אבות ואמונת חכמים, ורוצה ששכלו יהיה השופט הבלעדי על עניני אמונה—סימן הוא שאינו רוצה להאמין, לכן פונה אל שופט משוחד שיורה לו כרצונו. השכל גם מוגבל, כי המחשבה מיוסדת על ציורים גשמיים שהם מוגבלים. אבל האמונה הבאה מפנימיות האדם—אין שולטות עליה הגבלות אלו. ר' נחמן כתב שבמקום אשר שם גבולו של השכל—שם מתחילה האמונה. אמנם חייבנו לברר את אמונתנו ע"י השכל—כדברי החובות הלבבות, אכן הגישה לא תהא "מה שאני מבין בשכלי אקבל..." אין הכוונה ששיסמוך על שכלו בלבד, כי בזה לא יוכל להגיע אף פעם אל בירור האמת, כי הוא משוחד מרצונותיו, וגם מוגבל. גדר בירור האמונה ע"י השכל הוא: אחרי שנתיישבה כבר האמונה בלבו ע"י קבלת אבות, וע"י למוד התורה והכרת גדולתה וגדולת חכמינו, יעסוק אדם לקרב אל שכלו את יסודות האמונה, לבררם לעצמו בבירור שכלי.

R. Aharon Lichtenstein "The Source of Faith Is Faith Itself":

The greatest source of faith, however, has been the G-d Himself.

At the level of rational demonstration, this is, of course, patently circular. I hold no brief for Anselm's ontological proof and I recognized the theoretical possibility of self delusion long before I had ever heard of Feuerbach. Existentially, however, nothing has been more authentic than the encounter with Our Father, Our King, the source and ground of all being. Nothing more sustaining, nothing more strengthening, nothing more vivifying.

Encounter, of course, has been varied. In part, it has been channeled --primarily through the learning of Torah (this is no doubt an aspect of "the light within it," of which our Sages spoke) but also through prayer and the performance of mitzvahs; or, if you will, by the halachic regimen in its totality. In part, it has been random-- moments of illumination while getting on a crowded bus or watching children play in a park at twilight. Obviously, it has also been greatly varied in intensity. In its totality, however, whatever the form and content, it has been the ultimate basis of spiritual life.

This will obviously provide little guidance for those to whom attaining encounter is precisely the problem. To those "struggling to develop faith" one can, however, proffer first the reassuring assertion of the religious significance of the quest per se, as in the footsteps of Abraham, they have already-become seekers of G-d; second, the prospective hope of successful resolution, as "The Lord is good unto them that yearn for Him, to the soul that seeketh Him" (Lamentations 3:25); and third, the counsel to focus persistently, in terms of Coleridge's familiar distinction, upon faith rather than belief, upon experiential trust, dependence and submission more than upon catechetical dogmatics. Intellectual assent is normative and essential; but, at the personal level, it is generally not the key. In the final analysis, the primary human source of faith is faith itself.

Responding to the problem of evil⁶⁴

Yirmiyah asked: מַדּוּעַ דִּרְךָ רְשָׁעִים צִלְחָהּ, "why do the wicked prosper?" (12:1);

Chabakuk questioned: לָמָּה תִּבְיֹט, בּוֹגְדִים--תִּחְרִישׁ, כִּבְלֵעַ רְשָׁע צְדִיק מִמֶּנּוּ, "Why should You gaze upon traitors, be silent when a wicked man swallows up one more righteous than he?" (1:13);

Kohelet complained: יֵשׁ הֶבֶל אֲשֶׁר נַעֲשָׂה עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר | יֵשׁ צְדִיקִים אֲשֶׁר מְגִיעַ אֲלֵהֶם כְּמַעֲשֵׂה הָרְשָׁעִים וְיֵשׁ רְשָׁעִים שְׂמֹגִיעַ אֲלֵהֶם כְּמַעֲשֵׂה יֵשׁ הֶבֶל אֲשֶׁר נַעֲשָׂה עַל הָאָרֶץ, הַצְּדִיקִים, "There is vanity that is done on the earth, that there are righteous men to whom it happens according to the deed of the wicked, and there are wicked men to whom it happens according to the deed of the righteous" (8:14).

Tehillim 73.

⁶⁴ We will, with God's help, deal with the problem of evil extensively in volume two. Here we will consider one perspective insofar as it relates to our current discussion.

א מזמור, לְאָסֶף:
 אף טוב לְיִשְׂרָאֵל אֱלֹהִים, לְכָרִי לְכָב.
 ב וְאֲנִי--כַּמְעֻט, נְטוּי (נְטוּי) רִגְלִי; כָּאִין, שִׁפְכָה (שִׁפְכוּ) אֲשֶׁרִי.
 ג כִּי-קָנֵאתִי, בְּהוֹלְלִים; שְׁלוֹם רְשָׁעִים אֲרָאָה.
 ד כִּי אִין חֲרָצְבוֹת לְמוֹתָם; וּבְרִיא אוֹלָם.
 ה בַּעֲמַל אָנוּשׁ אֵינָמוּ; וְעַם-אֲדָם, לֹא יִגְנְעוּ.
 ו לָכוֹ, עֲנֻקְתָּמוּ גֵאָוָה; יַעֲטֶף-שִׁית, חֶמֶס לְמוֹ.
 ז יָצָא, מִחֻלָּב עֵינָמוּ; עֲבָרוּ, מִשְׁכִּיּוֹת לְכָב.
 ח יִמְיָקוּ, וַיִּדְבְּרוּ בְרַע עֲשָׂק; מִמְרוֹם יִדְבְּרוּ.
 ט שִׁתּוֹ בְּשָׂמִים פִּיהֶם; וּלְשׁוֹנָם, תִּהְלַח בְּאָרְץ.
 י לָכוֹ, יִשִּׁיב (יָשׁוּב) עִמּוֹ הָלָם; וּמִי מְלֹא, יִמְצָאוּ לְמוֹ.
 יא וְאֶמְרוּ, אֵיכָה יָדַע-אֵל; וַיֵּשׁ דָּעָה בְּעֵלְיוֹן.
 יב הִנֵּה-אֱלֹהֵי רְשָׁעִים; וְשִׁלְוֵי עוֹלָם, הִשְׁגוּ-חַיִּל.
 יג אף-רִיק, זָפִיתִי לְכָבִי; וְאָרְחֵץ בְּנִקְיוֹן כִּפְי.
 יד וְאֵהִי נְגוּעַ, כָּל-הַיּוֹם; וְתוֹכַחְתִּי, לְבָקָרִים.
 טו אִם-אֶמְרָתִי, אֶסְפְּרָה כְמוֹ; הִנֵּה דוֹר בְּנֵיךָ בְּגִדְתִי.
 טז וְאֶחְשָׁבָה, לְדַעַת זֹאת; עֲמַל הִיא (הוּא) בְּעֵינַי.
 יז עַד-אֲבוּא, אֵל-מִקְדָּשֵׁי-אֵל; אֲבִינָה, לְאֶחְרִיתָם.⁶⁵
 יח אף בְּחֻלְקוֹת, תְּשִׁית לְמוֹ; הַפְלַתְּם, לְמִשְׁוֹאוֹת.
 יט אֵיךְ הָיוּ לְשִׁמָּה כְּרָגַע; סָפוּ תַמּוֹ, מִן-בְּלֵהוֹת.
 כ פְּחֻלוֹם מִהֲקִיץ-- אֲדֹנָי, בְּעִיר צִלְמָם תִּבְנֶה.
 כא כִּי, יִתְחַמֵּץ לְכָבִי; וְכִלְיוֹתִי, אֲשַׁתּוֹנֵן.
 כב וְאֲנִי-בְּעַר, וְלֹא אֲדַע; בְּהֵמוֹת, הֵייתִי עֲמָךְ.
 כג וְאֲנִי תַמִּיד עֲמָךְ; אֲחַזְתָּ, בְּיַד-יְמִינִי.
 כד בַּעֲצָתְךָ תִּנְחַנֵּי; וְאַחֵר, כְּבוֹד תִּקְחֵנִי.
 כה מִי-לִי בְּשָׂמִים; וְעֲמָךְ, לֹא-תַפְצָתִי בְּאָרְץ.
 כו כָּלֶה שְׂאֲרִי, וּלְכָבִי: צוּר-לְכָבִי וְחֻלְקִי--אֱלֹהִים לְעוֹלָם.
 כז כִּי-הִנֵּה רְחִיקִיךָ יֵאבְדוּ; הַצְמַתָּה, כָּל-זוֹנָה מִמֶּךָ.
 כח וְאֲנִי, קָרַבְתָּ אֱלֹהִים-- לִי-טוֹב:
 שְׁתִּי, בְּאֲדֹנָי יְהוִה מִחֶסֶי; כָּל-מִלְּאֲכוֹתֶיךָ.

“I was young, I also aged, and I have not seen a righteous man forsaken and his seed seeking bread” (*Tehillim 37:25*).

⁶⁵ Here is a sampling of some of how the commentaries understand this transition:

רש"י תהלים פרק עג

(יז) עד - אשר באתי: אל מקדשי אל - אשר בירושלים, וראיתי מה שאירע בסנחרב ואז הבינותי לאחרית הרשעים שהוא לאבדון ואמרת איך כל הטובה הבאה להם חלקות הם שהקב"ה מחליק להם הדרך שלהם שתהא נוחה וחלקה למען לא יתנו לב לשוב אליו ויאבדו:

אבן עזרא תהלים פרק עג

(יז) עד - עתיד תחת עבר כאילו ידבר על זמן עומד כאשר פירשתי וטעם מקדשי אל ששם כהני השם וחכמי ישראל והם גלו זה הסוד והוא אבינה לאחרית! כי לא הובא האדם בעולם הזה להתענג בו או להיותו מלך או עשיר רק שתהיה אחריתו טובה וזה הוא שכר נפשות הצדיקים:

רד"ק תהלים פרק עג

(יז) עד אבוא. תרתי בלבי לדעת זאת בעמל גדול ולא מצאתי, עד שבאתי במחשבות לבבי אל מקדשי אל, והוא עולם המלאכים והרוחות, כי שם סוף השכר והגמול הקיים, כי טוב העולם הזה אינו עומד, אבל באחרית והוא עולם הנפשות בו יבחנו הטובים והרעים, והוא שאמר אבינה לאחריתם:

מצודת דוד תהלים פרק עג

(יז) עד אבא - לא הבנתי דרכי ה' עד אשר באתי אל המקדש ואל הכהנים המתבודדים שם בעיון החכמה ואת פיהם שאלתי ואדע מלין יענוני ואבינה לאחרית הרשעים שאיננה טובה:

R. Kook on *Emunah*

עין איה על ברכות דף ד ע"ב:

הנה השלמות האנושי, בפרט הישראלי, אפשר הוא להשיגו ע"י שני דרכים. הא', היא דרך החכמה וההתפלספות, עד שיכיר את האמת מתוך מופתים חותכים. והב', הוא דרך התמימות והמשרים, מצד ישרות הלב והנטייה הישרה, שממנה באה האמונה השלמה. ובצדק שבח בכוזריי את דרך התמימות יותר מדרך המחקר ע"פ דרכי החכמה... והנה החילוק הוא בין השלמות המושגת, מצד המשרים והאמונה ביושר הלב לבין הבאה מצד המחקר, כי הנטי' הטבעית שבלב היא דבר עצמי בנפש האדם, וא"צ דבר מחוצה לה שיעיר אותה אל שלמותה, אבל ההשגה והחכמה הם אותה אל שלמותה, אבל ההשגה והחכמה הם דברים נבדלים מהאדם, וצריך הערה חיצונית להעיר אותו על השלמתו. ובודאי משובחת ההשלמה הדבקה בעצם יותר מהבאה מחוץ, אע"פ שיש בה קנין מ"מ אינה דבקה כ"כ בנפש המשתלם, כמו השלמות שבא מצד עצם טבע הלב.

Emunah P'shutah and R. Schneur Zalman of Liadi

מאמרי אדמו"ר הזקן מהגר"ז פרשת כי תשא

הנה ישראל הם מאמינים בני מאמינים בה' אחד באמונה פשוטה בלי שום טעם ודעת המושג ומובן על מה ולמה ואיר כו' ומה שנלאו חכמי המחקר בספריהם הפלוסופים וקצר מצע שכליהם להשיג אפס קצהו א' מיני אלף אלפים כו' הוא יסוד פשוט וכלל מונח קבוע בלב כל איש מבית ישראל מקרב ולב עמוק כיתד שלא תמוט באמונה קבועה וחזקה ואפי' כל הרוחות שבעולם אין מזיזות כלום...

ליקוטי אמרים [תניא] פרק יח

הנה החכמה היא מקור השכל וההבנה והיא למעלה מהבינה שהוא הבנת השכל והשגתו והחכמה היא למעלה מההבנה וההשגה והיא מקור להן וזהו לשון חכמה כ"ח מ"ה שהוא מה שאינו מושג ומובן ואינו נתפס בהשגה עדיין ולכן מתלבש בה אור א"ס ב"ה דלית מחשבה תפיסא ביה כלל ולכן כל ישראל אפילו הנשים ועמי הארץ הם מאמינים בה' שהאמונה היא למעלה מן הדעת וההשג' כי פתי יאמין לכל דבר וערום יבין וגו' ולגבי הקב"ה שהוא למעלה מן השכל והדעת ולית מחשבה תפיסא ביה כלל הכל כפתיים אצלו ית' כדכתיב ואני בער ולא אדע בהמות הייתי עמך ואני תמיד עמך וגו' כלומר שבזה שאני בער ובהמות אני תמיד עמך ולכן אפי' קל שבקלים ופושעי ישראל מוסרים נפשם על קדושת ה' על הרוב וסובלים עינוים קשים שלא לכפור בה' אחד ואף אם הם בורים ועמי הארץ ואין יודעים גדולת ה'. וגם במעט שיודעים אין מתבונני' כלל ואין מוסרי' נפשם מחמת דעת והתבוננות בה' כלל. אלא בלי שום דעת והתבוננות רק כאלו הוא דבר שאי אפשר כלל לכפור בה' אחד בלי שום טעם וטענה ומענה כלל והיינו משום שה' אחד מאיר ומחיה כל הנפש ע"י התלבשותו בבחי' חכמה שבה שהיא למעלה מן הדעת והשכל המושג ומובן:

The Rav's approach to emuna

The Halakhic Mind (New York, 1986).

The problem of evidence in religion will never be solved. The believer does not miss philosophic legitimization; the skeptic will never be satisfied with any cognitive demonstration . . . in some cases *homo religiosus* is so overwhelmed by the import of his experience that he very distinctly perceives the reality of his object. He is fully conscious of the existence of the transcendental order. (p. 118, n. 58)

"The Lonely Man of Faith" (p.52):

"Does the loving bride in the embrace of her beloved ask for proof that he is alive and real? Must the prayerful soul clinging in passionate love and ecstasy to her Beloved demonstrate that He exists? So asked **Soren Kierkegaard** sarcastically when told that Anselm of Canterbury, the father of the very abstract and complex ontological proof, spent many days in prayer and supplication that he be presented with rational evidence of the existence of God."⁶⁶

⁶⁶ Likewise, in *The Halakhic Mind* he writes:

The certainty of the realness of God does not come about as a corollary of logical premises, as a leap from the realm of logic to the realm of ontology, from an assumption to a fact. It is, on the contrary, a transition from an immediate apprehension to a thought . . . from being overwhelmed by the Presence of God to an awareness of His existence. (p. 120)

"From Thence Ye will Seek . . . ," pp. 6, 7, 9⁶⁷

If there is a world, if there is being at all . . . then there is a God who is the ground of existence and its source. If there is an 'I,' if man exists then there is a living personal God who fills this self-awareness. It is impossible to think, to speak and to deliberate about existence without living and feeling the source of existence . . . the religious consciousness feels and lives God in the very midst of the ontological awareness. Without Him there is no existence, no reality. . . . The ontological awareness which evinces movement, direction and volition is itself awareness of God. Man unites with God by seeking out the nature and quality of existence.

"From Thence Ye will Seek . . . ," p. 29, n. 9, p. 69, n. 4

Creation is the separation of something from the lap of the infinite. The ongoing existence of the world apart from God is impossible. The unmediated ontological awareness acknowledges there is no existence without God.

Divinity is pure being who brings all into existence and encompasses all. God's relationship to the world is not summed up merely by the terms "cause and effect," but rather by a constant outpouring of being. The relative creature is hewn out of the Rock of the Absolute. There is no existence without God and no reality that is not grounded in God. Therefore, God draws after Himself the creature who feels the emptiness and dependence of his own finitude and yearns for an existence that is complete and whole.

Additional approaches to Faith

ספר חובות הלבבות הקדמה

מי שבכח שכלו והכרתו לעמוד על ברור מה שקבל, ועכבוהו מלעיין בו בשכלו העצלות והקלות במצוות הא-ל ובתורתו, הוא נענש על זה ואשם על אשר התעלם ממנו... (אבל) אם לא היית יכול להגיע אל ענין זה מדרך שכלך... וכן, אם היתה דעתך קצרה והכרתך חלושה מהשיג אליו, לא היית נענש על פשיעתך... אבל, אם אתה איש דעת ותבונה, שתוכל לעמוד בהם על ברור מה שקבלת מהחכמים בשם הנביאים משרשי הדת וקוטבי המעשים, אתה מצווה להשתמש בהם, עד שתעמוד על הענין ויתברר לך מדרך הקבלה והשכל יחד. ואם תתעלם ותפשע בדבר, תהיה כמקצר במה שאתה חייב לבוראך יתברך... ומן הדין לעיין במה שיושג מדרך השכל ולהביא עליו ראיות במופת ששקול הדעת עוזרו, למי שיש לו יכולת לעשות כן.

ספר העיקרים (א כד)

בעל דת חייב לחקור על דתו.

מהרש"א (ר"ה לב).

[צריך] לידע במופת וידיעת השכל

תורת העולה חלק ג פרק ז

והנה מכל מקום עדיף טפי לחקור על הדברים ולידע אותם במופתים ובמושכלים ע"י חקירה זוהי תכלית האדם.

של"ה (שמות, וארא, נר מצוה):

וכן נצטוינו לידע דבר זה בידעה אמיתית, ולא די באמונה מצד הקבלה, רק ידיעה בלב מצד ההשגה, כמו שנאמר (דברים ד, לט), וידעת היום והשבות אל לבבך כי הוי"ה הוא הא-להים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד. הוי"ה הוא הא-להים זהו מציאת הש"י, בשמים ממעל ועל הארץ מתחת זהו השגחתו בעליונים ובתחתונים, אין עוד זה מורה על יכולתו. כי אין בלתו להיות בעל יכולת במוחלט, כי הוא יתברך יכול על כל היכולים, וברצונו יתברך נותן יכולת למי שירצה, וברצונו נוטל. וכל זה צריך לידע בלב ולהשיג נוסף על קבלת האמונה.

ספר ראשית חכמה סוף שער היראה על פסוק ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה

⁶⁷ *Hadarom*, No. 47 (New York, 1978), p. 8 (Hebrew) Translation by Shubert Spero "Rabbi Joseph Dov Soloveitchick and Belief in God" *Modern Judaism* 19.1 (1999) pp 4.

נראה שצריך האדם לחקור ולידע באמיתות למי הוא עובד ולמי הוא ירא, כענין מה שצוה דוד המלך ע"ה לשלמה בנו ע"ה, דע את ה' אלהי אביך ועבדהו. והטעם כי העובד דרך מצות אנשים מלומדה, פעם יעשה ופעם לא יעשה, ואין לבו תקוע באמונה, ואם יבא גוי או אחר כמוהו ויסתור לו אמונתו מכת ראיות וקושיות, אפשר שינוצה, אמנם העובד בידיעת לבו לא ינוצה בשום פנים וכו'.

מהרש"ל על הסמ"ג מצוה ב':

מ"ע להאמין וכו'. פירוש, צריך שניהם, אמונה וקבלה. כי אמונה על דרך התולדה שמגודל בה כל ימיו מנעוריו, ומ"מ אף שנשתקע באמונת שמים, אין יוצא בה ידי חובתו, אלא כששמע וקבל בלבו הקבלה שהיא המופת על הראיה. כמו שהביא אח"כ דברי רבינו סעדיה. וכן כתב בעל הנצחון, שאין אדם יוצא באמונה אא"כ למד ספר מדע. ומ"מ קשה לסמוך על המופת לבד, אם לא שיהא אמונה תקועה בלבו מן התולדה, אז מספיק הראיה, אף שיש ספרים הרבה. וסיוע לזה, שמע ישראל וגו' שאמרו בני יעקב לאביהם כדאיתא בגמ'. וגם לבני יעקב היה האמונה על דרך התולדה מנעוריהם, אלא שהיה מסופק בהם, שלא ידע אם היה מופת להם מספיק לפי דעתם, לכך אמרו לו שמע ישראל, כשם שאין בלבך וכו' וק"ל.

פסקי ריא"ז סנהדרין צ.

וכן צוה עלינו רבן של נביאים ע"ה שמע ישראל ה' אלקינו השם אחד, ולא אמר להשכיל ולהתבונן בידיעת האלקים בדרך החכמה אלא להאמין היחוד על פי השמועה ועל פי הקבלה כמו שאנו מקובלין כל התורה והמצות, כעניין שנאמר צדיק באמונתו יחיה.

קובץ שעורים ח"ב - סימן מז:ט - מ"ש כ"ת כי נראה מדברי הקדמונים שנחלקו אם מותר להתעסק בפילוסופיה, באמת כן הוא שנמצאו בין הקדמונים מתירין, ומדברי חובות הלבבות בהקדמתו נראה שהיא מצוה - דע את אלקי אביך - שהאמונה תהא ע"י ידיעה, והחולקין אמרו שהאמין מפני קבלה מהאבות זוהי מצות אמונה, אבל למעשה אצלנו אין שום נ"מ ממחלוקת זו, כי הדבר פשוט כי גם לדעת המתירין אין ההיתר אלא היכא דלא שכיח היזיקא, היינו באנשים שמילאו כרסם בבשר ויין - כלשון הרמב"ם - ואשר יראתם קודמת לחכמתם, שכל הרוחות שבעולם לא יזיוזום ממקומם, באלו אמרו שמצוה להן לברר האמונה ע"י חקירה, אבל לא באנשים פחותי ערך כמונו, אשר הסכנה עצומה לנטות ולטעות, ולעולם לא יעמוד אדם במקום סכנה, ותדע, שהרי מצות האמונה היא לנער מבן י"ג שנה ולנערה בת י"ב, היעלה על הדעת לאמר שהתורה חייבה לכל מנער ועד זקן טף ונשים שיהיו כולם פילוסופים כאריסטו, ואין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו, אלא ברור שלא דברו בעלי השיטה הנ"ל אלא מיחידי סגולה, אשר אינם מצויים כלל בדורותינו.⁶⁸

Prof. Shubert Spero:

This group claimed that holding God to be an inferred entity was not only invalid but inappropriate and unnecessary. It was invalid because the "proofs" in their classic form had already been indisputably refuted by Hume and others. It was inappropriate because logical *certainty*, even if it could be achieved, was intellectually coercive and as such not compatible with the voluntary commitment to God demanded by religion. It was unnecessary because if those involved with this question would properly analyze their consciousness, they would find that they already believed in God! Instead, those in the camp maintained, God in the first instance is not a cognitive abstraction that comes as the conclusion of a syllogism but a living reality that is immediately encountered or experienced by the total person. Although this position had always been implicitly held by mystics, saints, and prophets, this group now argued that the omnipresence of God implied an immanentism such that unmediated religious experience was open "to all who call upon Him in truth."⁶⁹

⁶⁸ איתא בספר ציון לנפש חיה (פראג תקפ"ה ברכות כז: עמוד לט: טור ב) מעת הרב יחזקאל הלוי לנדא בנוגע להא דאיתא בברכות: "ת"ר כשחלה ר' אליעזר נכנסו תלמידיו לבקרו, אמרו לו רבינו למדנו אורחות חיים ונזכה בהן לחיי העולם הבא. אמר להם הזהירו בכבוד חבריכם ומנעו בניכם מן ההגיון והושיבוכם בין ברכי תלמידי חכמים וכשאתם מתפללים דעו לפני מי אתם עומדים ובשביב כל תזכו לחיי העולם הבא." לפי רוב ראשונים [ע"י רש"י שם ורשב"ם תחילת פרשת וישב] קאי על לימוד מקרא. מיהו רב לנדא הבין שקאי על logic:

ואני אומר ומה בכך שהוא שייך גם לחכמת התורה כיון שעקרו מתחלה הוקבע לחכמה החיצונית ראוי להתרחק ממנה על דרך עת לעשות לד'. ואני אומר קל וחומר אם מפני תרעומת המינין בטלו מלומר עשרת הדברות בכל יום אף שהוא מצוה רבה לזכור מעמד הר סיני בכל יום אפילו הכי בטלוהו מפני תרעומת המינין. חכמת הגיון שממשיך אחריו לימוד הפלוסופיא שמזה ממשיך מדחי אל דחי לדחות כל דת התורה קל וחומר שיש להתרחק מזה ומכל הקרוב לזה שימצא ושימצא דשימצא ולכן לעשות הרחקה יתירה מהפלוסופיא האלקית הזהיר ר"א הגדול מנעו בניכם מן ההגיון. אך כדי לחוש גם כן על התורה שידריכו בניהם בלימודים אמיתים ושלח לשגות בדרכי ההטעה שזה עקר פעולת ההגיון נתן להם עצה הגונה הושיבוכם בין ברכי תלמידי חכמים ומהם ישמעו אופני הלימוד בתורה וסברות הישירות ונכונות והם יורו להם הלימוד הנכון ולהרחיקם מן הפלוסופים הנוכרת אמר מנעו מן ההגיון.

⁶⁹ Ibid. pp 1-2.